

NAŠE PLANINE

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA VIII.

1956

BROJ 2

Uz 6-godišnjicu osnivanja PD Sveučilišta „Velebit”

Jedan od značajnijih uspjeha planinarske organizacije Hrvatske nakon Oslobođenja je osnivanje Planinarskog društva Sveučilišta »Velebit«.

Tek nakon punih 75 godina postojanja hrvatske planinarske organizacije osnivaju poletni i agilni omladinci-planinari svoje prvo planinarsko društvo na zagrebačkom Sveučilištu i time prvo izrazito omladinsko planinarsko društvo kod nas.

Postojanje i rad ovog društva unijelo je u našu planinarsku organizaciju osobitu živost i mlađenački polet.

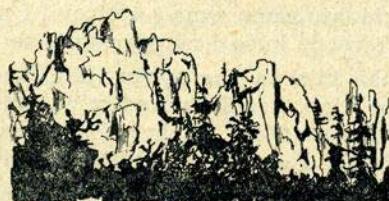
U kratkom vremenskom razdoblju prolaze kroz društvo tisuće omladinaca, koji priređuju masovne pohode u razne naše planine, a stručne sekcije bore se za odgoj i kvalitet mlađih planinara.

Posljednjih par godina pojavljuju se »Velebitaši« u »Našim planinama« kao veoma dobri i ozbiljni saradnici. Njihov krug je međutim bio prilično ograničen, jer su se mlađi članovi nekako skanjivali da započnu davanjem priloga uz starije drugove, koji su se već afirmirali kao dobri autori.

Zbog toga je uredništvo »Naših planina«, na poticaj starijih članova PDS »Velebit«, i dosadašnjih saradnika našeg lista, posvetilo ovaj ljetni broj prvom našem omladinskom planinarskom društvu, PDS »Velebit«.

Ovaj broj »Naših planina« izlazi nakon šeste godine rada PDS »Velebit«, a njihovi prilozi, članci i fotografije, čiji su autori svi od reda članovi toga društva, treba da dadu podstrek budućim mlađim autorima kako bi što više sarađivali u našem listu.

Pero Lučić-Roki

Prije četrdeset godina . . .

Već sam peti dan zatvoren u osamljenoj kolibi. Samo s najvećom teškoćom držim otvoren pristup do vratiju, jer je već čitava koliba duboko zametena visokim snijegom, koji neprestano pada. Vjetar, koji je prvih dana nemilosrdno tresao brvnima i kroz sitne škripe unosi u unutrašnjost sipki snijeg, sada se još jedva čuje u kolibi, pa ni snijeg više ne nailazi. Nastala je tišina i ugodna se toplina razmilila u sve kuteve. Samo na mahove prekida je daleko urlanje bure, koja i dalje nesmiljenom žestinom nanosi sve više snijega i sve dublje zatrپava kolibu i svu krajinu pod duboki snježni pokrov.

Sjedim tako satima kraj ognjišta, na kojem podržavam sitnu vatu. Suhih drva ima dovoljno, a dim lagano kulja ispod badže, koju sam sa nekoliko proštica produžio da bi dimu osigurao slobodan izlaz.

Razmišljam o posljednjim razgovorima, što smo ih nas nekoliko mlađih studenata, vodili u Upravnom odboru Hrvatskog planinarskog društva, oko potrebe, da se i naš planinarski pokret istrgne iz izletničarenja i da pođe novim putevima. Ta penjanje je u Zagrebu još uvijek nepoznata stvar, a zimsko planinarenje, a pogotovo ovakvo sa smućima, neshvatljivo i izrazito »nepametno«. A da bi netko pokušao, kao što sam ja sada ovdje, sam samecat uputiti se u planine usred zime i u samotnoj pastirskoj bajti sprovoditi onih nekoliko dana, što ih mlađ student može ukrasti poslije položenog ispita, to je »podvig«, koji već spada u izrazite »nastranosti«. U svojim mislima ponavljam sve one argumente, što smo ih uvijek ponovno iznosili u obranu naše teze, napominjući, da su takvi pothvati u centralnim i zapadnim Alpama već davno stekli svoje građansko pravo i postali uobičajeni način zimskog oporavka. Padaju mi na pamet teške riječi, kojima je bio izložen jedini član »stare garde«, stari naš planinarski učitelj, željeznički činovnik Maks Drobac, kad se dao nagovoriti, da s nama po prvi puta penje Klekovu stijenu i obje Klečice, i kako je pored njega, jedino još prof. Josip Pasarić stišavao strasti i branio naše posve skromne penjačke pothvate. Vidim energičnoga Dragutina Paulića, najstarijega među nama »mladima«, kako uzalud pokušava da sve te »dobre gradane« i »velike planinare« pouči o potrebi mladoga maraštaja, da na energičniji i snažniji način zahvati u odnose čovjeka i planine, da u borbi sa prirodnim silama ponovno nade svoj izgubljeni »ja«, da nakon propasti stare carevine i staroga društva u novim odnosima pronade u ljepoti i ozbiljnosti planinske prirode osnovne elemente za izgradivanje vlastite ličnosti.

Pa i sada, dok sam polazio na ovaj put, u kući svoga dobrega prijatelja u Ljubljani, gdje sam se na prolazu zadržao nekoliko sati, uzalud sam pokušavao da uvjerim njegove roditelje, kako bi bilo dobro da i on pođe sa mnom. Veoma zabrinuti, oni nisu htjeli ni da čuju, da bi i njihov sin pošao sada u Kamniške planine, gdje vladaju samo zima i vjetrovi! I mene su htjeli zadržati, pa sam morao krišom pobjeći iz kuće i ne oprostivši se od domaćina.

A kolika je tek povika bila na nas ovoga ljeta, kad smo, moja Marijana i ja, sami otišli u Julisce Alpe, i tamo, pored triglavskih puteva, kojima smo prolazili, jer je Marijana prevodila na hrvatski vodič prijatelja Badjure, »Triglav«, osobito se zadržali u skupini Škrlatice i Velikog Oltara, provodeći dane u toj tada potpuno osamljenoj skupini naših Julijevaca. Prigovaralo se,

što mlađi ljudi »sami« idu u planinu, a pogotovo što se penju u stijenama, mjesto da slijede sigurno izgrađene čvrste štaze! Pa čak i na većim planinarskim kućama nije se rado gledalo žensko čeljade u hlačama, a uže i improvizirane penjačice morali smo sakriti duboko u naprtnjači, da se ne bi izložili zajedljivim primjedbama velike većine prisutnih »planinara«.

Tako razmišljajući prolazili su mi sati. Rano sam legao, kad me u večer probudi nevjerljivatna tišina. Bura je potpuno legla, a i snijeg je prestao padati. Izađem pred kolibu. Snijeg je škripao pod nogama, a dah se ledio na licu i na brčima. Bilo je neobično hladno. Nebo je bilo posve vedro, pokriveno bezbrojnim treptavim zvijezda, a pun mjesec slao je svoje hladne zrake na vrhove, koji su se iznad crne Bistrice u velikom polukrugu isticali na tamnom nebu od Krvavca i Kompostele, pa sve do Konja i Ojstrice. Samo daleko u dolini još su se gonile magle.

Vratio sam se u kolibu siguran, da će sutra konačno osvanuti krasan sunčani dan.

I nisam se prevario! Rodilo se zimsko jutro, kako samo u planinama može da osvane. Čitav sam dan s mojim daskama šarao duge trake u nedirnutom snježnom pokrovu, sve dok se sjene u pojedinim smrekama nisu odužile, a sunce se nagnulo put zapada. Uspeo sam se na Križ, posjetio Konjščicu i planinu Rzenik, a pred zasniteženom kolibom na Dolu, na podnevnom suncu dugo se odmarao. Nigdje nisam naišao na čovječji trag, samo je nekoliko divokozna mirno paslo sasušenu travu, što ju je vjetar oslobođio snježnoga pokrova. Na povratku sam iz zasnitežene klekovine izdigao tetrijeba, koji je sa velikom bukom poletio, preplašen mojim nenadanim dolaskom.

Bio sam bezgranično sretan i uvijek sam se ponovno pitao, zašto nas napadaju zbog našega zimskoga odlaska u planine, zbog naših penjačkih uspona, i to najčešće upravo oni, koji bi nas morali u tome najviše razumjeti? Zašto nam brane da izgrađujemo našu ličnost na način za koji smatramo da je najefikasniji, a obzirom na etičke momente i najpravilniji. Zar može biti grijeh nakon propasti starih društvenih vrijednosti u Svjetskom ratu, koji je grubo srušio i do dna razgolito moral dotadašnjega društva, zar može biti pogrešno tražiti ujednačenost vlastitoga duha i trajne estetske i etičke vrijednosti u slobodnoj planinskoj prirodi, u borbi sa prirodnim elementima, u plemenitom natjecanju sa drugovima, koji su istoga mišljenja i jednakih stremljenja? Da li treba osuđivati na kraju, da se neposredno upozna vlastita domovina, njene planinske oblasti i narod koji u njima živi i da svaki od nas, u okviru vlastitoga zanimanja, nakon svršenih školskih studija, poneće u život neposredno znanje o problemima, koji se pred nas gomilaju danomice u sve većem broju, a čijem rješavanju nismo najčešće dorasli upravo zbog nepoznavanja njihovih osnovnih pokretnih snaga? Da li treba sputavati nagomilanu energiju mlađih ljudi, ako ona traži oduška u ovakvim plemenitim i korisnim okvirima?

Da, to su bile misli, što su me obuzimale kao mlađoga studenta prije punih trideset i sedam godina, kada sam pun mladenačke snage stupao u život, koji je još čitav tada stajao pred mnom. A te i takve misli obuzimaju me i danas, kad slušam kako se sputavaju najplemenitije težnje naših mlađih alpinista i sa kakvim se nerazumijevanjem često prate njihovi najbolji napor. Treba razlikovati žito od pljeve i treba suzbijati pokušaje, da se u naš alpinizam uvuku rekorderske, nehumane i neznalačke metode. Treba se boriti protiv toga, da čisto sportski, a upravo niti ne sportski, nego profesionalnoredorderski motivi preuzmu maha među našim mlađim drugovima. Ali im treba pružiti

svaku potporu i svaku pomoć ondje, gdje se mladi karakteri izgrađuju u plemenitoj borbi sa prirodnim elementima i gdje se oblikuje onaj smisao za ljetoput i za humanitet, što ga samo priroda može pružiti čovjeku, koji iskreno teži, da to postigne. Vremena se mijenjaju, pa se mijenja i stepen dostignuća i veličina uloga, da se do njega stigne. Kad sam prije kojih trideset i pet godina prepenjao Zimmer-Jahn-ov smjer u sjevernoj triglavskoj stijeni sa majom Marijanom, tada je to za jednu ženu bio vrhunski uspjeh. Danas za našu mladu žensku generaciju ni Špikova stijena ne predstavlja više vrhunac dostignuća. To treba shvatiti i to treba razumjeti. Samo neka su motivi, koji takve pothvate pokreću, čisti i kristalno jasni. A upravo ti motivi, ti pokretači svih tih naših djela, oni se u principu ne mijenjaju, nego ostaju jednaki kroz generacije. Samo borbom za njihovu čistoću, samo upornim radom za sticanje i oblikovanje harmonične ličnosti, prožete humanitetom i ispunjene i moralnim i etičkim vrijednostima, samo to treba da jest i da ostane konačan cilj našega pokreta.

Evo zato i napisah ovo nekoliko skrómnih redaka kao popratnicu ovome broju našega časopisa, posvećenom radovima mojih najmlađih drugova Velebitaša.

Borislav Mikulić

Minuta šutnje

Šturi podatak: Pao je s vrha, ... smrznuo se u stijeni, ... razbio se na litici, ... zamela ga lavina, ... ubio kamen;

objašnjenje, koje općim maglovitim riječima nastoji umekšati činjenice: nesretan slučaj, ... iznenadno nevrijeme, ... neopreznost;

beskonačni komentari: kako je mogao, ... bio je lud, ... svi su oni ludi, ... tko bi to mislio ..., umjesto da se bavi pametnim poslom, ... Sad ima ...

uz užasnuta lica, znalačko kimanje, uz onaj dragi poznati šapat — jeste li čuli?

A fama raste poput plime, prelazi od usta do usta i što su usta bliža kućnom ognju, istina je dalja, neshvatljivija, luđa, — fama veća, strašnija.

Sve zajedno — epilog drame, kojoj je naslov — Nesreća u planini.

Neki osuđuju druge (kukavice) — kako ste dopustili; neki sebe (malodušnici) — zašto nisam spriječio; neki se hvale (glupani) — ja sam znao; neki plaču (mekušci) — to nije moguće; ali rijetki se pitaju — zašto to, u čemu je bit svega?

Uvijek je bilo i bit će: i kamenja koje pada i snježnih lavina, uvijek sklijinskih puteva i neočekivanih oluja, ali ni kamenje, ni lavine, ni oluje ne traže čovjeka. Čovjek traži njih.

Znači — u njemu je bit, ili možda još negdje — iza njega!

Što pokreće čovjeka da izlaže život, zdravlje, udobnost, da zebe, gladuje, strahom trne?

Što ga goni naprijed dok zatvara oči kraj provalije, dok pritiskivan tere-tom gazi bespućem, dok se s vjetrom rve na planinskoj hridi?

Vidici, — ljepote svanuća, — smiraj dana, — ozon u zraku, — gorsko cvijeće, — obzorje u magli, — dolina pod nogama, — ... što?

Sve to, ali ne i samo to.

Ima u čovjeku — nešto, — što ga uvijek i svagdje tjera naprijed. Teško je kazati što je to — to nešto, jer je to niz svih faktora i svih zbivanja od bezbrojnih generacija unazad, od prve žive ćelije, pa do zajednice vlastitih stanica, koje formiraju njegovu psihu i somu.

U tom — nečem — sadržani su nagoni, instinkti, uslovni i bezuslovni refleksi, šokovi, stress-ovi i čitav niz znanih i neznanih faktora, kojima tako mudro barataju psiholozi.

No ako sve te nabrojene i nenabrojene faktore stavimo na sito i tresemo dugo, do srži, ostat će nam tek nešto malo s ove strane mreže.

Kod čovjeka, koji odlazi u planinu, u stijenu, naći ćemo na situ želju za lijepim, dakle sve ono već prije nabrojeno; naći ćemo komplekse manje vrijednosti — tko zna kada i gdje sakupljene, a kao protutežu njima — želju za afirmacijom.

Ne smijte se gospodo! — i vi dok pokazujete kako su vam krastavci odlično uspjeli, činite to s istom željom, kao i vi gospodine, kada pičate kako vam neka žena šalje pisma... Svatko se želi, obično podsvjesno, nečim istaći, odskočiti od ostalih, a ujedno prikriti svoje slabije strane. Svak na svoj način. Netko krastavcima, neto doktorskom titulom, a netko alpinizmom.

Naći ćemo osim toga nesvijesnih seksualnih poriva — u ostalom kao i kod vas, zlobniče, koji se smješkate iako sami svoj suvišak fizičke i psihičke energije trošite na nogometu ili možda tek pjesmama.

Naći ćemo i želju za vladanjem nad grupom ili partnerom, jednaku onoj kod narednika ili direktora, naći ćemo možda još štogod ali sve se to kreće u krugu i nikada ne znamo gdje prestaje jedno, a gdje počinje drugo.

Ali ima još nešto, što pokreće čovjeka — alpinistu, no to nije više on sa svojim vlastitim naslijedom i stečenim svojstvima, već Život, sam Život. Život je slikovita komparacija — drugo agregatno stanje materije. Prvo je stanje mrtva materija. Mrtva i živa materija stoje u vječnom sukobu, koji traje već preko milijardu godina — od kako se javio život. U tom sukobu pobijeđuje čas jedna čas druga strana. Borba je nesmiljena. Vulkani, potresi, poplave, orkani, vatra, led, sve su to sredstva, kojima se bori mrtva materija. A živa? Upornošću, sposobnošću za prilagođivanjem, osnovnim zakonom — savladati mrtvu materiju. To je uvjet života.

Svako živo biće nosi taj zakon u sebi — i alge, koje žive u vreloj vodi, i one što se crvene na snijegu; bakterije iz željezne rudače i one što talože sumpor; lišaj na vrhu najviše planine i riba iz najdubljeg mora; ptica, što leti u zraku, krt zemlju što ruje i konačno — čovjek.

I u njemu tinja taj zakon života i on ga tjera da se uspinje na vrhove Himalaje, upravo — zato što oni postoje; da se spušta na dno mora, da leti zrakom, da silazi u zemljine ponore, da osvaja polove, da putuje u svemir, da na svakom koraku i u svakom času prkosí mrtvoj materiji i njenim silama, da je savlađuje, da joj bude gospodar.

To je onaj pokretač, što ga pokreće dok gradi svemirske brodove, dok gleda zvijezde, razbijaju atome, proučava strukturu molekule.

To je ona sila, koja je stvorila Vikinge, Kolumba, Cooka, Livingstona, Amundsena, Keplera, Kopernika, Newtona, Galileja i sva ona ostala imena, koja su ispisivala velikim slovima stranice historije.

To je konačno ona sila, koja sjedi za volanom trkaćeg automobila, pod padobranom koji pada kroz zrak, ili konačno u čovjeku, koji osvaja neki vrh.

Danas ne osjećamo u punoj mjeri taj zakon, jer nas ima odviše i njegova težina dobrim dijelom pada na razmjerne malen broj ljudi, ali ako već nismo među njima, pokušajmo ih shvatiti, pustiti na miru, — jednako one, koji se bore na polovima savlađujući hladnoću, ili one, što kidaju granice brzine na mlaznim avionima, ili uranjuju u čeličnim kuglama u morske dubine. Pustimo konačno i one, što se suprotstavljaju stijenama, nevremenu, visini, penjući se na gorske vrhunce.

A kada i pogine koji u toj borbi (u ostalom, to je sudska i onih koji se ne bore) shvatimo da pogibaju i oni u vodi, u zraku, na polovima, pa čak i na cesti ili u krevetu, i da u tome nema ništa novo ni neobično. Ne smatrajmo ih zato ludacima ili glupanima. Oni imaju svoj svijet, svoje ideale, i ona iskra životnog zakona gori u njima, a nju treba čuvati. Kada bi je nestalo, nestalo bi i čovjeka. Ne znači to da im ne treba pomoći, da ih ne treba zaustaviti, spasiti — ako se može. Naprotiv! Ali ako ne uspiju, ako zaglave, shvatimo to kao nužnost jer oni su sretni — završili su tamu gdje su se i borili — u planini. Oni su poput leptira, koji umiru u trenutku, kada snesu jaja — samo oni, koji ih ne nesu, mogu im dobaciti — budale, zašto ih nesu!

Svaka smrt u stijeni je u stvari znak života. Život se bori, a dok se bori dotle će ga i biti!

Sjetimo se toga, kada čujemo riječi:

— za druga poginulog u planini — minuta šutnje.

Planinarski pokret i Hrvatsko sveučilište

(Uz šest-godišnjicu PD Sveučilišta »Velebit«)

I. PRVIH TRIČETVRT STOLJEĆA

U drugoj polovici prošlog stoljeća, pod utjecajem Strossmayera i njegove Akademije, razbudio se u Hrvatskoj silni interes za prirodne nauke. Skupina učenjaka oko Jugoslavenske akademije dala se sa neobičnim zanosom na istraživanje prirodnih osobina svoje domovine. Taj isti interes i isti ovi ljudi bili su pokretači Hrvatskog planinarskog društva, prvog takvog društva kod Južnih Slavena. Predsjednik Jugoslavenske akademije, Josip Torbar, bio je prvi i dugogodišnji predsjednik HPD-a a članovi Akademije Vukotinović i Sloser-Klekovski prvi članovi i osnivači.

Istovremeno sa HPD-om, svega četiri dana ranije, 1874. godine, osnovano je i Hrvatsko sveučilište, naša najviša školska ustanova. Mnogi njeni nastavnici pohađali su planine, neki po prirodi svoje struke, a neki kao aktivni članovi planinarskih organizacija. Među posljednje možemo ubrojiti najstarije članove HPD-a D. Pilara, D. Gorjanovića, N. Nodila, S. Brusinu, M. Kišpatića. Od tada pa sve do danas Sveučilište neprekidno odgaja ljude koji su kao intelektualci i kulturni radnici imali velikog udjela u svakoj kulturnoj pojavi u našem gradu, pa tako i u planinarskom pokretu.

U razdoblju između dva rata na Sveučilištu imamo naše najjače planinare. To su profesori B. Gušić (autor planinarskih vodiča po Medvednici i Durmitoru), F. Kušan (urednik »Hrvatskog planinara«), zatim Z. Lorković, S. Bošnjački, I. Horvat, I. Pevalek, M. Šenoa, i t. d.

Usprkos činjenice da je teren Sveučilišta sa hiljadama budućih intelektualaca od nepobitne važnosti za napredak planinarstva u Hrvatskoj, sve do 1950. godine, dakle ravnih 75 godina, nije došlo do osnivanja posebne organizacije planinara na toj ustanovi. Sve do posljednjeg rata broj planinara u Zagrebu nije bio tako velik da bi se među njima mogle diferencirati grupacije po zanimanju ili po nekoj drugoj osnovi. Osim toga Matica HPD, najviši planinarski forum u Zagrebu u to vrijeme nije favorizirala osnivanje novih društava u Zagrebu. Prema tome nije bilo moralne, a isto tako ni materijalne podloge, toliko potrebne u početnoj fazi jedne nove organizacije koja od svojih akcija ima samo rashode, a nikakvih prihoda.

No u tom razdoblju ipak treba registrirati pojavu jednog akademskog skijaškog kluba i što je za nas najinteresantnije, njegovo skijaško sklonište na Dušicama pod Sv. Brdom u Velebitu (danasa u ruševinama).

U poslijeratnom periodu ispočetka nije bilo ništa bolje. Prve dvije godine planinarstvo je manje više vegetiralo. Ali ni organizaciono pitanje nije bilo najbolje riješeno jer je pogrešno poimanje planinarstva i njegovo poistovjećivanje sa sportom doprinijelo da se planinarstvo našlo u okviru raznih sportskih udruženja (Blašković). U svim planinarskim sekcijama pojedinih društava nalazio se raspršen velik broj studenata, a i sveučilišnih nastavnika. Istina je, da je time uspostavljen pozitivan kontakt intelektualaca sa širokim masama, no planinarski pokret na Sveučilištu time nije ni najmanje napredovao.

Nova faza započinje 1948. godine kad je napokon pobijedilo pravilno shvaćanje planinarstva i iz FISAH-a bio izdvojen Planinarski savez Hrvatske sa sveučilišnim profesorom i poznatim alpinistom dr. Branimirom Gušićem kao prvim predsjednikom. Širom Hrvatske stala su odmah nicati mnogobrojna planinarska društva, a u Zagrebu je novoosnovani PDZ okupio mnogobrojne članove nekadašnjih sekcija i već u drugoj godini dosegao gotovo 20.000 članova. Velik dio od toga otpada i na studente, koje u novoosnovanim stručnim sekcijama unutar PDZ-a viđamo kao najagilnije članove i inicijatore mnogo brojnih akcija.

II. PLANINARSKA DRUŽINA SVEUČILIŠTA

Godine 1949. spontano se okupila grupica studenata-planinara sa raznih fakulteta, koja se unutar PDZ-a počela redovito sastajati u tadašnjim tijesnim prostorijama u Marićevom prolazu. Pod neslužbenim imenom »Studentska grupa« počela je priređivati manje izlete u okolicu grada. Zahvaljujući ugodnom drugarskom raspoloženju i odsustvu formalističkih sastanaka sa stereotipnim dnevnim redom, naglo je porastao priliv članstva, tako da se već za par mjeseci moglo pristupiti osnivanju planinarske studentske organizacije, no još uviđek u okviru PDZ-a.

Dne 12. IV. 1949. sakupilo se preko 200 oduševljenih studenata na osnivačkoj skupštini »Planinarske družine Sveučilišta«. U živoj diskusiji donesen je i plan rada gdje se je među ostalim predviđalo osnivanje vlastitog Alpinističkog odsjeka, Istraživalačke sekcije, te povećanje broja članstva. Prvi službeni izlet bio je pohod na Plitvička jezera. Odaziv je bio neobično velik i izlet je uskoro morao biti ponovljen, tako da je na Plitvice izvedeno ukupno preko 300 studenata.

Međutim, ta prva akcija pokazala je i niz nedostataka koje je trebalo ukloniti. U prvom redu, vodstvo je bilo neiskusno, sve od reda početnici, koji su bili nesnalažljivi i nisu poznavali put. Drugo, učesnici su bili vrlo slabo opremljeni. Velik broj studenata u sandalam i studentica sa visokim petama gazili su blato do gležanja. No unatoč kiše i lutanja, oduševljenje prirodnim ljepotama i interes za ekskurzije svakim je danom sve više rastao.

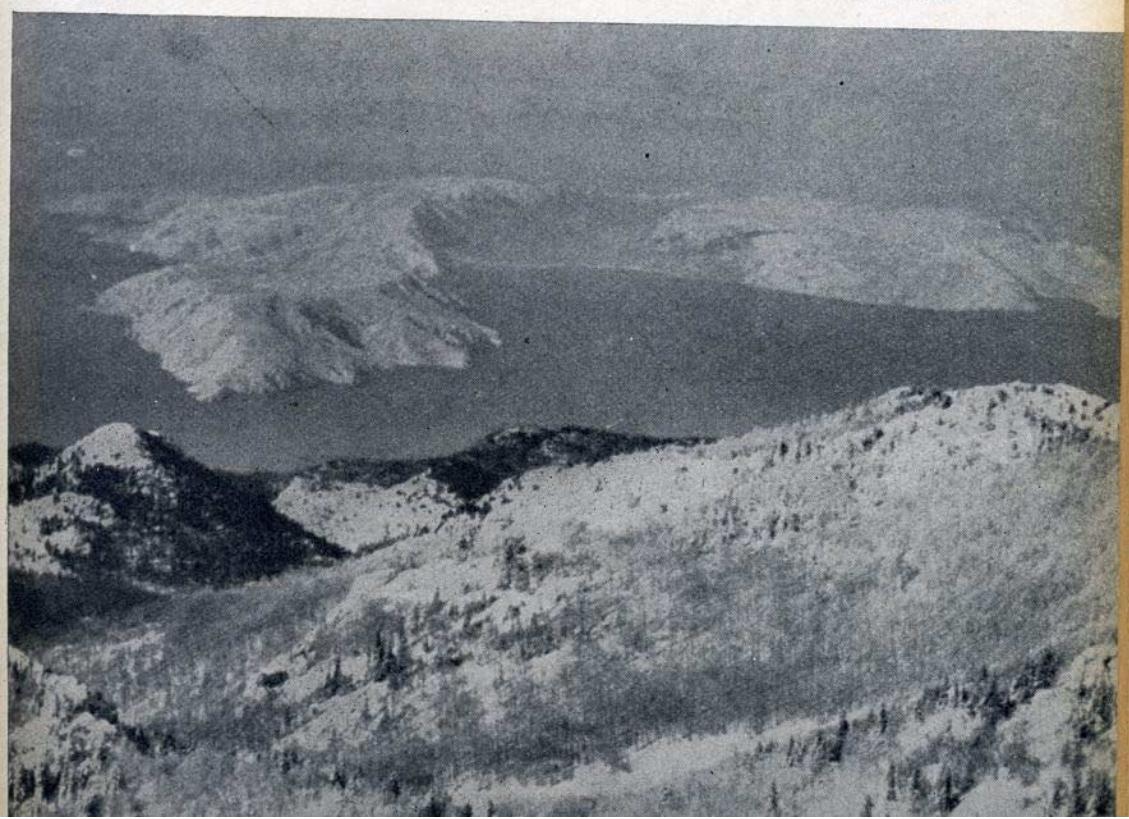
Iskustvo prvih akcija ponukalo je Družinu da što prije osposobi rukovodeći kada, da se ogleda za osnovnom opremom za ture, i rekvizitim za najavljeni AO. Zapreke su izgledale nepremostive. Nije bilo ni novaca ni opreme, a matično društvo siromašno i nepovjerljivo prema poletnim početnicima. Trebalo je tražiti pomoć na drugoj strani. Armija je posudila čitavu opremu i do-dijelila jednog oficira, NO grada Zagreba dao je hranu, PDZ dao je iz svog AO dva instruktora (koji su zapravo bili napredniji početnici), a sveučilišni profesor Z. Lorković dao je svoju podršku time što je pristao da nosi naslov vođe puta. Tečaj je održan na Durmitoru i njegov planinarski dio potpuno je uspio. Tečajci su se osposobili za samostalno vođenje akcija na terenu. Alpinistički rad poremećen je pogibjom instruktora J. Komena u stijeni Šljemena. Jedan dio tečajaca otpratio je tijelo poginulog druga u Hrvatsku, a drugi dio pod vodstvom iskusnog alpiniste S. Brezovečkog, koji je hitno doputovao iz Zagreba i preuzeo vodstvo, premjestio se na Prenj i tamo završio tečaj.

Premda je smrt jednog instruktora bacila sjenu neuspjeha na akciju, Družina je tim tečajem stekla jezgru prokušanih pojedinaca, a alpinistički film koji je bio snimljen u zajednici sa »Jadran« filmom bio je efektno propagandno sredstvo.

↑ Na Treskavici Foto: Dr. Ž. Poljak

↓ Pogled sa Sjev. Velebita na otok Krk Foto: Ž. Krčić

Jahorina

Foto: B. Lukšić

Nakon tečaja koji je imao velikog odjeka među studentskim masama, broj izleta i učesnika znatno se povećao (Bohinj 70 članova, Učka i Opatija 130, Škocljanska jama 50) a isto je tako porastao i broj članova. No još uvijek su ostali neriješeni materijalni problemi (prihodi, rezervi, prostorije), koje matično društvo PDZ nije bilo u stanju da riješi.

III. OSNIVANJE »VELEBITA«

U to vrijeme broj studenata na zagrebačkom Sveučilištu dosegao je rekordnu cifru od 15.000, a paralelno s njim rasla je i studentska Družina. Brojčano velikoj Družini postalo je pretjesno u dosadašnjim okvirima i potreba za osnivanjem samostalnog studentskog društva postala je očiglednom. Premda su uslovi za rad i razvoj bili vrlo povoljni, nekoliko mjeseci su se redale diskusije i sastanci dok su mjerodavni forumi shvatili pozitivnost decentralizacije i dali odobrenje za osamostaljenje Družine.

Koncem siječnja, 27. I. 1950. u velikoj dvorani Tehničkog fakulteta održana je osnivačka skupština Planinarskog društva Sveučilišta »Velebit«, prve planinarske organizacije na Hrvatskom Sveučilištu za 75 godina njegova postojanja. U imenu društva namjerno je izostavljena studentska oznaka u želji da društvo obuhvati i nastavno osoblje Sveučilišta. Time je uklonjen osnovni prigovor, da društvo kao isključivo studentsko ne bi okupljalo u svojim redovima i starije iskusne planinare, koji bi neizgrađenoj masi mogli dati putokaz u radu. Ime »Velebit« društvo je dobilo po našoj najvećoj i najljepšoj planini koja je u to doba bila obavijena nimbusom misterija, i napuštena od planinara već deset godina sakrivala u sebi mnogobrojne ruševine planinarskih domova. Skupština je stavila u zadatku društva i ponovno otvaranje Velebita za planinarenje, no u tome je precijenila snagu svog članstva, oslanjajući se isključivo na brojčanu snagu. Kao što ćemo kasnije vidjeti, taj ogromni posao, za koji je prije rata trebalo dvadesetak godina intenzivnoga rada, sve planinarske organizacije zajedno sa PSH na čelu nisu uspjeli ni do danas obaviti, zbog nedostataka materijalnih sredstava.

Odmah nakon osnutka pokazao se nedostatak poznavanja zimskog planinarenja, te je zato gotovo čitavi Upravni odbor sa grupom najagilnijih članova pohodio Kopaonik u Srbiji i Šar planinu u Makedoniji. Pohađanje manje poznatih i udaljenih planina ostalo je i nadalje bitnom oznakom »Velebita«. Tom prilikom uspostavljene su međuniverzitetske veze na taj način, što su sva sveučilišta u zemlji pozvana da pošalju po jednog gosta. Tečajci su se kasnije istakli u planinarskom radu, a jedan od gostiju kasnije je nesretnim slučajem poginuo na Durmitoru (Predrag Milenković, student iz Beograda, dne 7. VIII. 1951.).

Pošto je stečen lijepi broj iskusnih planinara, rad društva usmjeren je prvenstveno na masovnost. Prvi izlet novog društva 14. III. 1950. sa 730 učesnika vjerojatno je najmasovniji izlet u historiji našeg planinarstva. Upravo neopisiv bio je interes za sve društvene akcije, i unatoč slaboj propagandi, koja je bila stalni nedostatak od početka rada, studenti su nestručljivo očekivali svaki novi oglas na zidovima svojih fakulteta. Premda su ti oglasi redovno bili neugledni i neukusni, novi članovi pridolazili su u masama. Već koncem prve godine društvo broji impozantnu cifru od 2.500 članova, a slijedeće se godine taj broj penje i do 4.000.

»Velebit« postaje najmasovnije društvo na zagrebačkom Sveučilištu i njegova afirmacija počinje mu donositi koristi. Dotacije raznih foruma, ispočetka

nepovjerljivih, a koji su s vremenom uvidjeli pozitivnu ulogu društva među studentskim masama, rješavaju većinu materijalnih problema. Najbolja forma rada svakako je odlazak na teren, ali baš to je bilo skopčano s velikim troškovima, jer to studente daleko više pogda nego ostale radne ljude. Ovdje je pomogla Narodna fronta grada Zagreba sa milijunskim dotacijama u novcu i materijalu u namjeri da se širokim masama studenata, pa i onom najsiromašnjem, omogući odlazak u prirodu.

Na god. skupštini PDS »Velebit«

Zahvaljujući toj pomoći uveo je »Velebit« posebnu vrstu »pokretnih ljetovanja«, kojima je bio cilj ne samo fizički i psihički odmor nakon učenja, nego i svestrano upoznavanje naših ljudi i krajeva. Mnogobrojna takva ljetovanja odigrala su veliku ulogu među studentskim masama odvraćajući ih od kavana i nezdravih zabava na zdravu i poučnu razonodu. Na stotine studenata razmilo se svake godine širom Jugoslavije, od Triglava pa do grčke granice, obilazeći u grupama od tridesetak članova ne samo turistička mjesta, nego i najnepristupačnije predjeli svih naših republika, kao što su Durmitor, Maglić, Prokletije, Šar planina i t. d. Težnja za posjećivanjem nepristupačnih i slabo poznatih predjela naše zemlje osjeća se još i danas kao jedna od bitnih karakteristika studentskog planinarskog društva.

Postoji čitav niz specifičnih problema sa kojima se »Velebit« bori od svog početka, a koji su uvjetovani strukturom Sveučilišta i načinom života prosječnog studenta. Unatoč postignute masovnosti ostalo je još uvijek neriješeno pitanje aktiviziranja goleme mase članstva i povezivanje sa skupinama na pojedinim fakultetima.

Unatoč postavljenog plana i društvenih pravila »Velebit« je ostao gotovo isključivo studentsko društvo. Nije uspio u svoje redove privući nastavno oso-

blje Sveučilišta, što je i bilo za očekivati obzirom na njihovu prezauzetost u radu, a i na razliku u godinama. Danas se samo u maloj mjeri koriste iskustva i usluge profesora i nastavnika, premda su uglavnom svi spremni da pruže svoju pomoć. Izvjestan broj ipak je učlanjen i povremeno pruža svoju suradnju.

Težak je problem »Velebita« stalna kriza rukovodećeg kadra. Nakon diplomiranja svake godine odlaze iz društva upravo najstariji i najiskusniji članovi. Time društvo doduše daje vrlo mnogo za razvoj planinarstva u ostalim krajevima naše zemlje, predstavljajući u neku ruku rasadnik kadrova, ali se stalno

Radost u gorama

Foto: B. Lukšić

mora boriti za izgradnju vlastitog mladog kadra. Kao ilustracija neka nam posluži 1952. godina, u kojoj su se izmijenila tri predsjednika, četiri blagajnika, dva tajnika i dva ekonoma.

Isti je uzrok i stalnoj izmjeni članstva. Toj se izmjeni članstva imaju prislati i glavni prigovori koji padaju na »Velebit«: da često pada u početničke grijeske, da nije pouzdan u izvršavanju svojih obaveza i obećanja, da često ne završava započete akcije.

U toj fluktuaciji, glavnom društvenom problemu, leži i razlog, zašto se »Velebit« ne može upuštati u pothvate koji su vezani za dulje vremensko razdoblje (na pr. izgradnja planinarskih kuća). No zato mentalitet njegovih članova, mladenački elan i oduševljenje ne poznaju ni najteže zapreke kad se prihvate nekog zadatka. Kao primjer neka posluži jedna od najljepših društvenih akcija, izgradnja Ratkovog skloništa usred nepristupačnih Samarskih stijena u rekordno kratkom vremenu. Zatim prenošenje planinarske štafete od Senja na Troglav pod najtežim uvjetima, te mukotrpni prijenos građe za obnovu kuće na Bijelim stijenama 1. maja 1953. godine. Ovdje treba spomenuti i orga-

niziranje godišnjeg, danas već pomalo tradicionalnog, orijentacionog takmičenja, sudjelovanje na međusveučilišnim orijentacionim marševima, postavljanje logora na planinarskim sletovima i t. d.

Po uzoru na »Velebit« nikla su na Sveučilištu mnoga sportska udruženja, i »Velebit« je često bio istican radi svog načina rada i zalaganja članova kao primjer kako treba raditi. Brzi uspjeh i nagli uspon ima se zahvaliti u prvom redu mentalitetu i shvaćanju prosječnog studenta, kojem su dojadile zatvorene

Na vježbi

prostorije, i koji je u »Velebitu« našao ono što mu je manjkalo u njegovom načinu života.

Nakon burnih oscilacija u prvim godinama rada, »Velebit« se danas stabilizirao na oko 1.000 članova sa stotinom najaktivnijih, uporno nastavljajući svoje odgojno djelovanje među studentskim masama zagrebačkog Sveučilišta.

IV. ALPINISTIČKI ODSJEK »VELEBITA«

Kao i u ostalim društvima i u »Velebitu« su počele nicići mnogobrojne sekcije stručnog karaktera, no one su doskora pošle drugaćijim putem od sličnih sekcija u ostalim društvima. Gotovo sve sekcije, bez obzira na ime koje nose, u biti i u načinu rada ne razlikuju se mnogo jedna od druge. One su nastale kao spontano rješenje pitanja decentralizacije, koje se pojavilo postizavanjem masovnosti.

Od mnogobrojnih sekcija najjači trag svojeg djelovanja ostavio je Alpinistički odsjek. Još na svojoj osnivačkoj skupštini »Velebit« je preuzeo na sebe obavezu bivše »Družine« za osnivanje Alpinističkog odsjeka. Jezgru za njega dao je Durmitorski alpinistički tečaj »Družine« u 1949. godini, a pomanjkanje poznavanja zimske tehnike riješeno je drugarskim razumijevanjem ljubljanskog PD »Univerza«, koje je pozvalo četiri Velebitaša na svoj zimski tečaj na Korošici (17. III. 1950.). Odsjek je osnovan unatoč svih neprilika, zlogukih pro-

Alpinisti »Velebita« u Špikovom grabnu

Foto: Dr. Z. Poljak

ricanja i otpora izvana. Počevši bez i jednog člana-alpiniste, bez potrebnih rezervi i bez dovoljne pomoći izvana, članovi su strpljivim i upornim radom, vježbama, pa i žrtvama, i što treba naročito istaći, kao samouci, uspjeli svoj odsjek dovesti na prvo mjesto u Hrvatskoj po broju i kvaliteti izvedenih uspona. Od svog osnutka 19. V. 1950. godine izveli su članovi Odsjeka 550 penjačkih uspona, a od toga su 60 izvršili ženski članovi. Izведен je i lijepi broj prvenstvenih penjačkih uspona u Prokletijama, Magliću, Volujaku, Velebitu i Dinari.

Odsjek je najagilniji i najvredniji kolektiv »Velebita«. Odlikuje se svestranošću i kompaktnošću. Članovi su vrlo zainteresirani i za ideološke probleme, tako da se diskusije na sastancima znadu protegnuti i do poslije pola

noći. Naučna skupina u Odsjeku surađivala je s nekim našim naučnim ustavama na istraživanju ponora u Lici i Crvenog jezera kod Imotskog. Od veljače 1952. godine radi u Društvu Stanica gorske službe spasavanja (GSS), koja je dosada izvela već preko stotinu raznih akcija, ponajviše na Medvednici među skijašima. Članovi su u kvaliteti toliko napredovali, da su 1955. godine mogli dati instruktore za osnivanje novih stanica u Varaždinu i Jastrebarskom.

Najvređnije što je Odsjek postigao do sada, jest odgoj mladih kadrova. Na tom području narušen je HPD-ov način obuke, trening u obliku penjačkih vježbi, i dana je prednost modernom slobodnom penjanju. Ovdje treba spomenuti Alpinističku školu koju je Odsjek održao u Splitu za tamošnje početnike, čime je udaren solidan temelj alpinističkom radu u Dalmaciji. Pododsjek koji je tamo osnovan, radi pod pokroviteljstvom »Velebita«.

Kao službeno priznanje za svestran i požrtvovan rad, Odsjek je na I. kongresu planinara Jugoslavije u Zagrebu 1955. godine dobio kao odlikovanje srebrnu značku.

V. DODATAK

Popis prvenstvenih i do sada neopisanih penjačkih uspona koje su izveli članovi AO-a PDS »Velebit«

1. *Dinara*. Članovi R. Čapek, Ž. Poljak, B. Mihelčić, J. Pordan i L. Krasnaj uspeli su se 4. IV. 1951. na greben Ošljaka (3 km južno od kote Dinara 1831 m) jarugom lijevo, sjeverno od Malog Prozlopa (Prožloba). Prilaz od ceste Knin-Vrlika na istok do Borove drage i njom na vrh sipara do ulaza u stijenu. Visina oko 400 m, trajanje uspona 3 sata, ocjena srednje teško (2).

2. *Prokletije*. Članovi V. Gračanin i Ž. Poljak uspeli su se 14. VII. 1951. na Žuti Kamen (2522 m.) iz amfiteatra koji se nalazi sz. od vrha. Uspon vodi izrazitim bridom od snježnika na greben 50 m od vrha, lijevom stranom amfiteatra. U drugoj trećini smjera nalazi se velika, markantna stepenica, vidljiva iz amfiteatra. Visina oko 200 m, trajanje 2 sata, ocjena teško (3).

3. *Prokletije*. Nakon uspona navedenog pod 2., Ž. Poljak i V. Gračanin sišli su natrag u amfiteatar markantnim žljebom oko 100 m zapadnije. U drugoj trećini smjera vidi se veliki otvor špilje pod prevjesom. Visina oko 150 m, trajanje 1 sat, ocjena srednje teško (2).

4. *Prokletije*. Članovi V. Gračanin i Ž. Poljak prepenjali su 15. VII. 1951. južnu stijenu Maja Ćetav (2460 m) u barijeri Krš Ćvrlje (Koprivnik). Pristup: Sa sedla Ćaf Koprivnik (2170 m) na sz. preko klekovine i sipara pod stijenu. Otprilike u sredini smjera nalazi se polica, kojom se ide desno do njenog kraja. Izlaz na sam vrh. Tehnički opis nedostaje. Visina oko 300 m, trajanje 3 sata, ocjena vrlo teško (4).

5. *Kozjak* kod Splita. U aprilu 1952. prepenjali su B. Lukšić i V. Jelaska južnu stijenu Kozjaka oko 100 metara u desno od »Partizanske staze«. Visina oko 150 m, trajanje 2 sata, ocjena teško (3), mjestimično vrlo teško.

6.—27. *Maglić, Volujak i Bioč*. Sedamnaest prvenstvenih penjačkih uspona i pet silaza izvedenih 1954. godine opisani su već u ovom časopisu. (1954. g. br. 10—11, str. 408—13)

28. *Velebit*. Članovi B. Lukšić, Z. Šimunović i I. Bujan kao instruktori, sa tri tečajca iz pododsjeka u Splitu, izveli su sa tri naveza 1. V. 1955. »Splitski smjer« u Aniča Kuku u Velikoj Paklenici. Opis: Desno od ulaza u Brahmov

smjer, obišavši prislonjenu ljsku, 100 m po siparu do malog žljeba. Kroz žljeb na malu travnatu policu. Od njenog desnog ugla gore po kaminu držeći se lijeve strane (zamršena orijentacija zbog jake razvedenosti). Izlaz na vrh oko 150 m desno od vrha Anića Kuka. Visina 220 m, trajanje 2 i pol sata, ocjena teško (3), mjestimično vrlo teško.

29. Velebit. Član B. Lukšić prepenjao je 2. V. 1955. *Manitu Peć* u Velikoj Paklenici smjerom »D«, koji počinje od same staze a vodi po izrazitom bridu

Na tečaju alpinista

desno od centralne jaruge i smjera Dragman-Brezovečki. Visina 250 m, trajanje 2 sata, ocjena teško (3).

30. Velebit. Članovi B. Lukšić i I. Bujan prepenjali su 2. VII. 1955. istočnu stijenu *Babinog vrha*. Prilaz: Od planinarskog doma na Štirovcu na ji. do Vaganske livade, zatim kroz klekadinu prema izrazitom žljebu u pravcu juga. Opis: Preko lakšeg terena do rupe u podnožju stijene, desno gore kroz eksponiranu kosu špranju od 12 metara. Pod prevjesom 4—5 klinova. Zatim u jarugu a iz nje desnim kaminom na greben *Babinog vrha*. Visina oko 200 m, trajanje sat i pol, ocjena srednje teško (2), špranja izvanredno teška.

31. Biokovo. Članovi N. Jakić i V. Jelaska prepenjali su ljeti 1955. stijenu Šibenika. Tehnički opis nedostaje.

Vučja priča

Više se ne sjećam točno, kada sam zapravo doznao za ovu zgodu. Zato radije prepostavite sami, da je to bilo za jedne od mnogih večeri uz logorsku vatrui njene priče i pjesme... U noći, kada se bijeli tornjevi stijena blistaju na mjesecini tajanstvenim sjajem, u doba kad cvatu nježne anemone, a snijeg se sakrije u dno najdubljih vrtača.

Hrpa žeravice davala je ono blago umirujuće svijetlo, šireći ugodnu toplinu u krugu vedrih lica i prštavog smijeha. Možda je to bio i stvaran doživljaj, a možda sam to sanjao — onako kroz onu toplu i sretnu atmosferu, u raspoloženju, u kojem mašta i realnost izgube svoje oštре granice.

Zaboravio sam već i imena junaka ove priče, a koji možda nisu ni postojali.

... »drhtali smo, skupljajući se nakon napornog spusta kroz našu staru šumu i našli se nakon šaljivo iskrižanih tragova, konačno na nekom, recimo trinaestom kilometru... Među smrekama, sa kojih je studeni istočni vjetar trusio novonapali pršić.

Nas šestorica dobrih prijatelja, vozili smo jedan iza drugoga stisnuti između skija i golemyih naprtnjača sa zimskom opremom i hranom za nekoliko dana. Ipak, mi smo se ponešto razlikovali od tih čudnih ljudi što lutaju planinama — obzirom na još jedan nesvakidašnji rekvizit. Imali smo, neka bude oprošteno našoj mladosti, još i karabinke.

Idealni snijeg, zubato sunce i teret na leđima stvorili su na opaljenim licima onu poznatu putnu grimasu, na kojoj se odražava mješavina: napora, sreće iščekivanja novog i preživjeli utisci. Išli smo kliznim korakom, nekom zamišljenom stazom, oko nas je bila simpatična aleja crnogorice uokvirena nježnom modrinom neba, a donji vidik bio je sakriven skijama i čilimom najfinijih kristala. Ono svečano hujanje jela, šum skija i naše disanje bili su jedini znak života u toj začaranoj planini.

Međutim, sve je to bilo prividno; šuma je živjela i borila se na svoj način. Vozili smo satima uz duboku stazu, koju su izgazile čvrste vučje šape.

Na vučjoj stazi, osim nas, nije se moglo nikoga opaziti, ali očito svježi i brojni tragovi dali su nam naslutiti da je na toj saobraćajnici promet veoma živ.

Cuperci dlake i ugurušane sleđene krvi bili su pomalo jezivi, ali i svojevrsna nepogrešiva markacija. Znali smo, da držeći se staze ne ćemo zalutati, makar i ne gledali kartu. Mnoštvo tragova rječito je govorilo da pričanja o čoporima gladnih vukova nisu samo bajke, i da je doista bila sretna ideja ponijeti oružje na ovakvu turu. Osjećali smo se zadovoljni — čak smo potajno priželjkivali da se ogledamo sa kojim vukom. Vučji put trasirao je prastari instinkt za održanje. Vodio je najkraćim i napovoljnijim smjerom silazeći prema selu, u koje smo i mi trebali stići prije noći.

Zabavljalo me pratiti tu prtinu, koja je išla uvijek uz najblaži dio strmine, a sjekla je snežne zarupe na najzgodnijim mjestima.

Vrijeme ručka zateklo nas je na jednoj prilično širokoj čistini punoj sunca i blistave bjeline snijega. Upravo smo se raskomotili i spremili jelo, kad jedan primijeti:

»Ti, što je ono tamo?

Pogledao sam, i onda pošao sa ostalima prema rubu čistine. Uz jednu zakrvarenu stijenu našli smo — gotovo svježe, žalosne ostatke neke srne. Tragovi su pričali o lukavoj zasjedi i ishodu jedne vučje hajke kroz duboki snijeg. Skokovi nesretne srne, tamo gdje je mogla naći čvrsto uporište, bili su duži od osam metara, ali ni to joj nije pomoglo u nepoštедnoj trci sa nadmoćnjim neprijateljem.

Ovaj nalaz pokvario nam je raspoloženje. Jeli smo brzo i šuteći, a puške su nam bile na dohvatu ruke.

Zatim smo ponovo nastavili put, koji je sada išao kroz teži i strmiji teren. Padovi pod teškim teretom postali su nam glavni problem. Pasti na skijama pod naprtnjačom, to je još u redu; ali da te pritom nemilice udari puška, s time se nijedan od nas nije mogao pomiriti. Doskora su puške kod nas izgubile sve simpatije. Zbog padova morali smo voziti opreznije i s većim razmakom.

Ja sam uporno brazdio vučjom stazom, i tako sam neprimjetno dobio pričinu prednost pred mojim društvom.

Ali to više nikada ne će činiti. Upravo, kad sam se jedva oslobođio nekog niskog sletja granja, našao sam se na svega par metara »oči u oči« sa jednom sivom hrpom — bio je to vuk...

Gledali smo se tako par predugih sekunda, a onda sam se ipak sabrao — pa ja imam pušku!

Mislim da sam bio brži od najboljih lovaca — naciljao sam i povukao obarač... Ali vladala je mrtva tišina. On me je i dalje zlobno promatrao, kao da me pita: »A što ćeš sada?«

U sebi sam ga molio: »Daj pobjegni, nestani dobri vuče, zašto da obojica moramo cvokotati od straha. Pobjegni — vi ste vuci tako brzi... Vidiš, još imaš vremena...«

Ali nemilosrdni krvolok nije se micao. Onda mi sine: »Pa ja imam zakočenu pušku...«

On je još čekao, kao da mi se ruga... Stajao je mirno kao kip, skoro nekako i suviše mirno. Zaista, učinilo mi se kao da ne diše...

A da li ja dišem...? — Ne znam, nisam baš siguran, ali u brda me više nitko ne će dobiti... Srce mi se nekamo izgubilo, nisam ga više ni čutio.

Odjednom sam osjetio kako u mene navire bijes. Pomislih: »Moj vuče, kad nećeš lijepo — neka bude krvi...«

I prije nego sam odlučio povući obarač — koraknuh jedno pola metra. Možda je bilo i manje — više se ne sjećam, i zamislite hrabroga li vuka, nije ni trepnuo. Odlučih se, neka bude što hoće, ali dok me ne napadne ne će pucati. Načinio sam još jedan korak, pa još jedan, a onda sam ga konačno gurnuo puškom...

Bio je to vuk, ali ukočen, smrznut. Jadni vuk — niju čudo smrznuti se gladan i sam u snijegu. Nekako mi se sažalio, gotovo sam zaboravio onu srnu, jer na kraju i vuci moraju živjeti, ali smrt je pravedna i prema njima.

Moji prijatelji pokriveni injem, zaprepašteno su me gledali kad sam ih počeo dozivati na stazi čudnim glasom, sa još čudnije naježenom frizurom — vukući za sobom ukočenog vuka...

Iznenadenje i radost dali su polet mašti i ona je proradila snažnim zahonom mladosti. Oživjele su priče iz djetinjstva i davno pročitanih knjiga o lovцима sa sjevera. Planinski mir je prekinula naša oduševljena vika i počasne salve. Stidljivo sam pogledao svoju pušku i ustanovio da uopće nemam metka u cijevi... Oh, tko bi na sve mislio...

Zatim sam krenuo po svoju naprtnjaču, da se malo odmorim i okrijepim nakon ovakvih napetosti. Usput sam samosvijesno pregledao »lice mesta« — pokušavajući da po tragovima dočaram posljednje časove jednog vuka. Njih nije bilo, skrivao ih je svježi pršić. Kad sam se htio vratiti, opazio sam i izvukao iz snijega uz samo stablo jedan konopčić. Sasvim običan. Od dobre seljačke prede... To me je dotuklo. Nakon tolikog straha, moje dobro raspoloženje nestalo je kao dim...

Moji prijatelji dočekali su me važna lica i predložili mi, kao sretnom nalazniku:

»Oguli kožu, pa ćeš je imati za uspomenu, kakve još nemaš...«

Kiselo sam se nasmijao i pokazao im svoj novi nalaz — famoznu špagicu i rekao im:

»Možda njegov vlasnik, a ne mi...«

Međutim, oni su bili divno raspoloženi — konopčiću nisu naprsto pridavali nikakve važnosti.

Pa ni onda, kad sam im pokušao objasniti ovu tezu — »to je neki lovac ubio vuka, nije ga mogao nositi i zatim ga zavezao za drvo da ga ostali ne rastrgnu...« Moram priznati da sam doživio totalni poraz. Moja tvrđnja bila je tako savršeno pobijena — da sam dobio osjećaj manje vrijednosti.

Mirno sam ih slušao i promatrao njihova pobjednička lica iskusnih lovaca.

Najiskusniji traper pregledavao je šape:

»Evo, pogledaj šapu, bio je nastrijetljen sačmom...«

Bio sam uistinu zadivljen takvim opažanjem ali i zloban do krajnosti.

»Možda je negdje stao na staklo —«

Ali srećom, nisu me slušali. Upravo, rađala se ideja — mi barem ne oskudjevamo idejama.

Glavni traper, majstor u baratanju sa sjekirom i nožem predložio je ovo:

»Propucajmo vuka našim metcima... ispričat ćemo, kako smo ga vidjeli, gdje bježi ranjen kroz šumu i ubili ga. A kad ga ogulimo, nitko nam to ne će moći dokazati. Znate, to ne će nikoga oštetići, a nama će donijeti malo slave... Zamislite pričat će o nama, a ako želite ja ću napisati i nešto u novine...«

Od ideje do ostvarenja nije prošlo ni pola minute. Vuk je bio položen na snijeg, a puške napunjene. Moji dobri prijatelji ponudiše mi čast da pucam prvi. Malo sam razmislio i izjavio da ne pucam u mrtve vukove...

Opet sam ih uvrijedio, ali popravio sam situaciju obećanjem da ću ga oguliti...

Nikada ne ću zaboraviti tu sliku. Njih trojica momaka bez straha i mane zauzeli su borbeni položaj i započeli ovaj dijalog:

»Ja ću da mu pucam u vrat! A ti?«

»U plećku... Zna se tko je glavni, što da ti pričam...«

»A kamo ću onda ja?« protestirao je glavni traper.

»Ti ćeš nekako više straga, to je znaš važno radi kamuflaže...!«

Jedan za drugim odjeknuše tri hitca kroz tišinu zimskog podneva...

Tako je vuk postao naše vlasništvo. Sada sam ja morao iskupiti svoju riječ. Pomoću žice učvrstili smo vuka na granje — i započeo sam, ali teška srca, taj nezaboravni posao, uz pomoć još jednog prijatelja po struci i pustolovinama.

Momci su u početku sa zavišću promatrali kako radim prve zareze u vučjem krznu sa našim lijepim lovačkim noževima, ali kada se smrznuta strvina počela pokazivati u svoj svojoj ogavnosti, — okrenuli su nam leđa. Ja sam proklinjao svoj udes, jer pucati je bilo ipak lakše.

Traper, koji je dao tu đavolsku ideju, uzbudeno je trčkarao od jednoga do drugoga. Lovio je inspiraciju za svoju lovačku reportažu.

I, kada je vuk bio napola oguljen, odjednom su zapucketale grane i začuo se poznati šum skija. Iznenada, na čistinu pored naših stvari dojurila su dva lugara.

Jedan je nemametljivo ostao kod naših pušaka, a drugi se uputio prema nama dvojici.

Ne znam što su osjećali moji prijatelji tog trenutka. Ja sam imao samo jednu želju. Da nestanem, da propadnem, da se rastopim, bilo što, samo da nestanem odavde. Bio sam uvjeren da gulimo njihov ulov. Mi svi zajedno nismo se mogli snaći i ocijeniti ovu neugodnu, naglo promijenjenu situaciju. Nismo se čak ni pozdravili, zato su nam prišli veoma nepovjerljivo, što je još više povećalo zabunu. Oni su nas prvi nagovorili.

»A' jeste li ga?

»Pa... jesmo.«

»Zar samo ovog jedinog?«

»!...« nismo znali da li nam se rugaju ili nas izazivaju. Ja sam osjećao da postajem malen, sve manji... Moji hrabri traperi šutjeli su kao zidovi. I ja se ponovo zarekoh u sebi: »Ni vuci ni planine ne će me više vidjeti...«

Lugari nikako nisu mogli protumačiti to naše ponašanje. Vidjeli su vuka — njega smije svatko ubiti — zvjerokradice nismo, pa... ipak.

Onda se jedan konačno dosjeti »jadu« i podrugljivo se nasmije:

»Vi ste sigurno još preplašeni!«

Jedno spasonosna i prkosno »A čega?« — riješilo je mučnu atmosferu i dalo mu do znanja da se sa nama ne može razgovarati u tom tonu.

»Pa čopora, kojega smo tjerali prema vama...«

»? ! «

»... onda ste vi pucali i njih je najednom nestalo.«

»Koliko ih je bilo?«

»Pet komada — vi ste ubili onog mladog — što je već bio nastreljen. Čekajte baš da pogledam.« Mi smo se dvojica naprosto odrvenili, dok je lugar značački pipao vuka. I kada je iz smrznute strvine izvukao nekoliko komada sačme, triumfalno nas je pogledao i rekao čarobnjačkim glasom: »Gledajte!« Meni je odlanulo, ali ne za dugo.

Sada se vuče pitanje počelo zamrsivati njegovom izjavom:

»Toga sam ja nastrijelio pred dva dana...«

To se čak i meni činila lovačka priča. Srećom i među nama je bilo lovaca i kada je siromašni čovjek čuo bajku o traženju suhih drva pred tri dana... i kad smo ono opazili šepavoga vuka... i kad smo ono otvorili vatru na njega... Jedan u vrat, jedan u plećku, jedan nekamo u stražnji dio... Ubismo tako vuka, nosimo ga neoguljenog već dva dana, kroz planinu, pa nam je postao težak, a sada ga želimo oguliti...

Lugar je mogao samo pokajnički reći:

»E, ako je tako, izvinite, onda to nije onaj moj.«

Ovaj mali incident bio je ubrzo izglađen i zaboravljen. Pozvali smo ih da ručaju s nama. Usput smo doznavali još mnogo vrijednih stvari, koje su raspršile moje sumnje jednu za drugom. Ovdje love jedino oni, a iz sela samo neki Milorad, ili kako se ono već zvao, ali prestao je, jer ga je sigurno strah otkada se pojavljuju u čoporima. Lugari su danas iznimno tako daleko od kuće. Jutros su puna četiri sata progonili čopor, ali bilo je uzaludno. Vuci su

se držali uvijek u pristojnom razmaku trčeći svojom stazom gdje ne propadaju u snijegu. Imali su nažalost samo stare dvocjevke malog dometa.

Primili smo njihove komplimente za odvažnost u prolazu kroz divlju planinu zimi.

I pored ugodnog čavrljanja, mene nije nikako napuštaло loše raspoloženje i neizvjesnost. Zatim sam žrtvuјući dobre odnose sa mojim momcima izveo dva psihološka pokusa... Zamolio sam obojicu lugara da mi pridrže onaj konopčić dok sam se bavio oko kože...

Konopčić očito nije bio njihov, sigurno bi ga prepoznali.

Oni su se počeli spremati za polazak i na rastanku dodali:

»Kad dođete u šumariju recite im da ste nas sreli — mi ćemo vam svjedočiti radi nagrade!...«

»Kakve nagrade?«

»Pa za ubijenog vuka dobije se nagrada.«

»Ma nemojte, to nismo znali.«

Ostali su još malo tumačeći nam naširoko i objašnjavali nam postupak oko toga.

Onda sam se odlučio na drugi pokus za umirenje. Ponudio sam im da ogule vuka sami — koža neka bude njima, a nama će posvjedočiti radi nagrade. Oni su na to pristali sa oduševljenjem, ali ne i moja grupa. Opet sam pobrao buru negodovanja. Momci su htjeli da koža bude svakako naša. Vratio sam se svom odurnom poslu. Samo moja tvrdoglavost sprečavala me da se izvinem prijateljima zbog tolike nepovjerljivosti. Bilo mi je iskreno žao, što sam takav prema njima i pokajnički sam spremio nesretnu špagicu da me ne sjeća na dan kada sam se tako loše ponio.

Ipak više me nije mučila vučja misterija, a i oni sami bili su tako velikodušni prema meni, da sam se ponovo počeo osjećati ravnopravnim članom grupe.

Lugari su otišli svojim putem, a nije dugo potrajalo, i koža je bila konačno svučena. Odlučno sam odbio, da je nosim. Nakon kratkog pogađanja jedna lijepa naprtnjača bila je ukrašena rijetkom trofejom — vučjom kožom sa glavom, koju su resili divni bijeli derači.

Polagano se spuštao sumrak, dok smo izbili na visoravan iznad sela. Jurili smo ne mareći za teret. Bila je to divna slika gledati moje momke, kako ih krepki zamasi nose bijelom plohom. Sumrak šume skrivao je našu tajnu — nikome na štetu, a nama za malo slave...

I kad smo zastali na rubu visoravni nakon počasne salve pred završnim spustom u malo selo, naša su srca kucala kao Hanibal, kada je sa alpskih prijevoja ugledao plodnu italsku ravnici.

Mještani su izlazili iz kuća, a mi smo im u lijepoj brzoj vožnji pošli ususret.

Eh, i onda je počelo. Prvo su povikala djeca:

»Ubili vuka... Planinari ubili vuka.«

»Ne ćeš više naše ovce klati! — prihvatiše žene.

»Ma gdje li ga udesiste junaci, a?« — pitali su nas stari brkonje.

Odzdravljaljali smo i žurili se prema krčmi gdje smo namjeravali prespavati. Bili smo umorni i prozebli. Ugodna toplina upravo nas omamila. Krčma je začas bila puna znatiželjnih mještana.

Počelo je debelo laganje, opet nikom na štetu, nama na slavu... Svi su bili veseli što je ubijen vuk. Jedino neki mlađi čovjek došao je do naše trofeje, pogledao je, a zatim prezirno udario nogom i otišao.

Nitko mi nije ništa rekao o tom čovjeku, ali ja sam nagonski osjetio da je to taj slavni lovac Milorad, za kojega su lugari pričali da se boji divlje planine i vučjih čopora. Bio nam je zavidan, kao što to znadu biti samo lovci. Uskoro zatim upoznali su nas i sa šumarom. On nam je susretljivo ponudio da spavamo u šumariji gdje možemo biti svi zajedno. Prihvatali smo to s veseljem.

Poslije većere doznali smo da nas čeka nagrada, dakle lugari su bili u pravu. A prije spavanja načinjen je zapisnik iz kojega se između ostalog moglo pročitati i ovo: »Komisijski se ustanavljuje da svježa koža potječe od već nastrijeljenog primjerka vučice. Bistrih tamnih očiju, ubijena u šumarevom reviru sa tri smrtonosna pogotka: jedan u vrat, jedan u lijevu plećku, a jedan u stražnji dio...«

Ujutro ćemo podići nagradu u kancelariji, jer sada je već kasno.

Topla, ugodna soba, sa dovoljno kreveta, sa čistom presvlakom, električno svjetlo i nas šestoro...

Bili smo zadovoljni, tiki i mirni. Toliko smo toga danas doživljeli, da nam se nije spavalo, ali umor koji je sjedio u svakoj žilici, pobijedio je emocije...

Zaspao sam, a kad sam se ponovo probudio svijetlo je još gorjelo. Njih dvojica pisali su još uvijek bez odmora... Traper, reportažu za novine, a neki Romeo — pismo svojoj Juliji: »Ubili smo vuka, čekaj me pred kazalištem...«

*

Probudio me zvižduk vjetra — bilo je već jutro. Napolju je bijes mećave nosio sitne bodljikave pahuljice. Ulica je bila nekako svečano pusta pod debelim bijelim pokrivačem. Istrčali smo na cestu, istrljali se snijegom i vratili se na doručak.

Na stolu se pušio vrući kakao i mi smo prionuli da se ponovo pripremimo za duge naporne kilometre, koji su nas toga dana još čekali. Pregledali smo skije i opremu — sve je bilo u redu.

Netko je zakucao na vrata. Bio je to naš domaćin, šumar. Kao da smo ga zbumili našim bučnim pozdravom, smeteno nas je zapitao kako smo spavalici da li već odlazimo... Zatim je ponovo izašao...

Skoro poslije toga odlučili smo poći. Trebalо je naći šumara, no on se je uskoro vratio, ali ne sam. U sobu je ušao i onaj seoski lovac...

Nije nas ni pozdravio, nego je još držeći se za vrata upitao:

»Gdje ste vi ono ubili vuka?«

Nastala je tišina, ali brzo je dobio odgovor:

»U šumarevom reviru...«

»Je li trčao ili stajao?«

»Trčao je...«

A je li mu mnogo krvi isteklo?«

»A je li imao špagu oko vrata?«

»A je li bio još topao kad ste ga gulili?«

»A je li...« Pljuštala su pitanja kao udarci maljem. Gledao sam jednog momka kako mu stoji zaloga u vratu, kako se nervozno skidaju naprtnjače, skraćuju remeni, razvezuju cipele...

Glavni traper bio je junak tog nesretnog jutra. Imponirala mi je njegova ogromna figura i njegov povišen glas, ali bio je dosljedan, lažući nikome na štetu — za naš spas.

U đzepu sam grčevito gnječio prokletu špagicu...

»E moji momci to nije bio vuk — već stolarova kuja« — govorio je lovac polako podrugljivo hihotajući. »Pred mjesec dana odveo sam je, zavezao za stablo i ubio — sačmom, a onda je zatrovao strihminom za meku pravim vucima...«

Nisam dalje mogao slušati, prokrao sam se na hodnik, po kojem se uzrujano šetao naš šumar. Zarežao sam na njega:

»U lijep sos ste nas uvalili vašom nagradom.«

»Lako vama vi odlazite, a ja i lugari ostajemo, morat ćemo tražiti premeštaj od sramote.«

Bio je to odgovor vrijedan sažaljenja. Morao sam priznati bio je u težem položaju nego mi.

»Zamislite, nisam prepoznao običnog psa.«

Nikada se nisam radovao nevremenu, ali ovo je jutro bilo po svemu iznimka. Bio sam sretan, kad smo ugazili u maglu i guste pahuljice, koje su nas tako roditeljski sakrile od zlobnih i znatiželjnih pogleda. Vjetar je urlao, kao na sudnji dan, a mi smo se povlačili kao Napoleonova armija — bez kože, bez slave, ali za jedan doživljaj mudriji. Jurili smo kroz maglu pomažući se kompasom i kartom.

Da nije bilo prokletoga vuka, mi bi sigurno sjedili u kući, ali ovako preostalo nam je jedino nestati. Svaki od nas imao je samo jednu želju — čim prije otići iz ovog zlosretnog sela, pobjeći od šumara i vučje uspomene. Klizili smo po snijegu bez glasa, bez šale, bez dobacivanja, namrštenih lica — išli smo kao hrpa neprijatelja.

Vjetar i mučni osjećaj neugodnosti, gonio nas je kao proklete duše, a u našim je ušima odzvanjao hrapav smijeh Milorada.

Duboko u šumi nakon jednog strmog uspona — na maloj čistini — glavni je traper naglo zbacio svoju naprtnjaču — dugo je po njoj prekapao i konačno izvadio svoju reportažu. Njegov zarazni smijeh nosio je vjetar zajedno sa razderanim komadićima papira. Sjevernjak se igrao sa djelićima nerodenе reportaže i Julijinog pisma, kovitlajući ih oko stabla, noseći ih u nepovrat. A nas šest dobrih prijatelja, nismo mogli a da se ne smijemo od srca — vuku, Miloradu, šumaru i sebi. Zbog tog smijeha — porekoh svoj zavjet i opet sam se vratio u planine, ali, špagicu čuvam još uvjek.«

Z. Š.

Nova godina „Velebitaša“ na Velebitu

I. Putuj na Velebit, pa umri...

U petak, nešto prije 10 sati navečer, krenuo sam prema kolodvoru. To je uvijek ugodan trenutak: iza mene su dani »putne groznice«, pripreme, dogovori, ubičajeni problemi opreme, hrane, novaca. Sve je to riješeno i ja sa zadovoljstvom osjećam, da je tura započela. Pod kolodvorskим satom nalazim društvo. Svi su raspoloženi kao i ja. Na istom mjestu sakuplja se i grupa, koja ide na Tamar. Izmjenjujemo pozdrave, sitne šale i dobre želje. Prelazimo na peron. Nema gužve, kakva je bila uoči Dana Republike, i ne treba osvajati vlak još na sporednom kolosijeku. Sada, kompozicija dolazi, »cakoši« lete kroz prozor i mesta su osigurana. Doskora polazimo. Naš je dio vagona veoma atraktivn: prtljaga, dvije puške, k tome, gitara, bisernica, bubenj i petnaest glasova spremnih na sve. Vrijeme, razumljivo, brzo prolazi i pred zoru stižemo u Vrhovine. »Ugodno« iznenadenje: kamionu, koji nas je trebao prebaciti u Krasno, ni traga ni glasa. Veliko iščekivanje... Pojavljuje se autobus. Nakon ogorčene borbe s domaćima smještavano »cakoše« na krov, sebe pod krov (mi dugajlije stojimo kao Atlant). Naša pokretna kutija sardina čeka i čeka... na drugi autobus. Konačno i taj stiže, brzo se preseljavamo, opet čekamo, a zatim čak i polazimo. Stižemo u Otočac. Inače simpatičan gradić, no sada se zavio u maglu, kišu i blato. Pred garažom lokalnog Autotransa, pravimo viceve na račun jednog starog kamiona bez ograda. Malo zatim saznajemo, da je određen za nas. Nazdravlje! Nekako se namještamo na otvorenoj platformi i polazimo. Odmah iza Otočca naš »Cadillac« postaje amfibija. Klimata se i poskakuje, raspljuskuje valove vode i blata kao motorni čamac u oluji. Gore na palubi, osjećamo se kao zrele kruške. Utješno je što su bar djevojke zaštićene na kapetanskem mostu, t. j. kod šofera. Prati nas sitna kiša, zatim susnježica, pa snijeg. No, konačno je toj dijagonalnoj navigaciji došao kraj. U Krasnom upadamo u gostonu. Nastaje opće sušenje, presvlačenje, žvakanje i gutanje kalorija i slično. Sušim kraj peći donji dio leđa i uživam što se opet mogu kretati na vlastiti pogon. Ali, dok se mi odmaramo, benzin radi. Stižu dva Omma, na putu za Sveti Juraj, a njihove kabine mogu primiti po nekoliko ljudi, a planinara bilo koliko hoćeš. Dakako, koristimo priliku. Na Oltarima je auto-štafeta završena. Spremamo se za uspon. Koje li razlike prema ljetu! Onda sunce i svježi povjetarac, divan pogled na more, a danas magla, vjetar i mokri snijeg. Izgleda nemoguće, da se vrijeme popravi. Svejedno, raspoloženje je dobro. Ma koliko me negostoljubiyo dočekala, planina me uvijek uzbuduje i privlači neodoljivom snagom.

Polazimo. Moral je na visini, tempo dobar. Sa šumske ceste prelazimo na kolnik, a onda na stazu. Idemo preko šumovitih kosa, snijegom zasutih pašnjaka, a snježni pokrov biva sve deblji i jednoličniji. Tišina vlada u šumi, ali na proplancima huji vjetar, vitla se snježna prašina. S nama ide kao vodič jedan Oltaranin, nakon jednosatnog hoda pozdravljamo se, on nas još jednom uvjerava da smo na pola puta, i ode na drugu stranu. Nastavljamo hod po svježem, netaknutom snijegu, a put je uglavnom zameten i izjednačen sa zemljишtem. Držimo se markacija, dosta su stare, ali upotrebljive. Prolazi još jedan sat.

Trebali bi biti blizu, no to se ne opaža. Umjesto doma nalazimo svježe markacije i putokaz: Zavižan 1 sat i četvrt. Naš vodič ima, izgleda, čudne pojmove o vremenu.

Pred nama je najteži dio puta. Sad već gazimo snijeg preko koljena. Vjetar je sve jači, nastupila je prava mečava. Sitna ledena zrnca udaraju kao sačma. Uz zaglušni fijuk oluje, probijamo se kroz sve dublje nanose. Na čistinama čini mi se, kao da sam gol. Izlazimo na nepregledni, potpuno otkriveni hrbat. Tu bura huči kao čopor lokomotiva, silovitim zamasima odbacuje nas u

Pogled sa doma na Zavižanu prema Lomskoj dulibi

Foto: Z. Krčadinac

stranu. Svuda se uvlači snježna prašina, ulazi u uši, za vrat, suzi u očima. Od napora mi je toplo, ali vjetrovka, već otprije vlažna, visi kao limeni oklop, a ostala odjeća obložena je naslagom snijega. Strahovito se iscrpljujem, stisnutih šaka borim se za svaki korak, svom snagom volje otimam se želji da se predam i padnem u snijeg, moram izdržati, moram, moram... to stalno ponavljam. Ne znam kad sam vidio zadnje markacije, ni gdje je slijedeća. A to ne znaju ni drugi. Prolazimo najgori dio; zatim teturamo pod neku stijenu, gdje ćemo odahnuti i pokušati da nađemo put. Usprkos umora dobro se osjećam. Borili smo se i pobijedili i to mi nadoknađuje uloženi napor. Vidim da samopouzdanja ima i kod drugih. Razgovara se o mogućnosti bivakiranja pod ovom stijenom gotovo šaljivo, a ima i pjevačkih pokušaja. Razilazimo se u dva pravca na traženje markacija. Vrijeme prolazi, za pola sata bit će mrak. Napokon čuje se radosno urlikanje: markacija je nađena. Ostatak puta je lagan. Prolazimo u zavjetrini ispod stijena i za desetak minuta izbjiamo pred dom. Isprva izgleda, da je kuća prazna i počinjemo tražiti neki otvor, da se uvučemo, ali to je nepotrebno. Vrata su se otvorila i zaprepašteni opskrbnik našao se pred gomilom snježnih sablasti, koje su bez oklijevanja, uz mnogo galame, preplavile kuću. Nakon generalnog čišćenja, presvlačenja i ugrijavanja, okupljamo se u kuhi-

nji da večeramo. Svi su zadovoljni uzbudljivim usponom (u analima ture poznat je kao »Anapurna«). Raspoloženje za smjenu godina je veoma pogodno.

Proslava je održana u spavaonici. Orkestar, zbor, solo-točke, ples, sitni i krupni vicevi, nešto ispräžnjenih boca i sve tako do ponoći pa i dalje. Poneko bi se zavukao u krevet, da obnovi snage, a onda se opet pridružio najustrajnjima. Oko dva sata iza ponoći, zavladala je tišina u domu, no izvan njega nastavljala se bučna i pomamna proslava. Starina Velebit bio je u svom elementu.

Sunčano jutro na Vučjaku

Foto: Z. Krčadinac

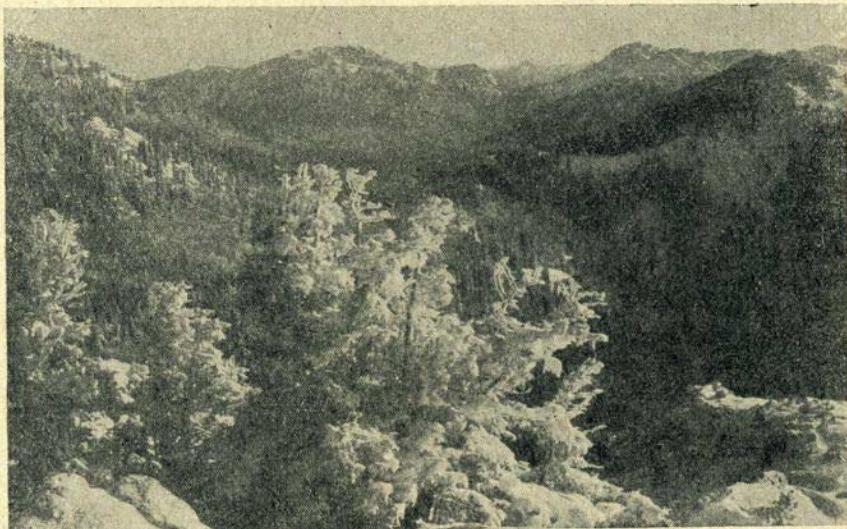
II. Sunčani vrhovi

Budimo se dosta rano. Prva se misao odnosi na vrijeme. Provirujem kroz prozorsko okno i jedva mogu da povjerujem očima! Vedro je, snijeg se iskri i bliješti na suncu. Spremam se što brže mogu i izlazim napolje. Ispred doma pružaju se prostrane snježne poljane. Iznad njih diže se impozantna padina golog, čunjastog vrha. Brzam prema njemu. Još uvijek je vjetar jak, a od Rožanskih Kukova nailaze oblaci, kao vojska sivih, rastrganih zastava. Ali ipak sja sunce, a more i nebo, planine i snijeg blistaju kao modre, bijele i plave kristalne plohe. U opojnom oduševljenju dugo upijam u sebe neopisivo divnu sliku, sve dok je iznenadni talas magle ne zakloni. Tek tada primjećujem, da sam navukao vlažne rukavice. Žurno se vraćam.

U domu je živahno. Svi su na nogama, sprema se doručak. Kuhinjski stol je zatrpan provijantkama, kutijama, zamotcima. Vršim inspekciiju zaliha i pomäžem da ih se skloni sa stola. Zatim polazimo u grupama po okolini. Idemo iznad kuće, na Vučjak (1645 m). Uspon je kratak ali lijep. Prolazimo kroz duboki svježi snijeg, svladavamo omanje stijene. Nebo je duboke, tamnomodre boje, snijeg išaran plavim sjenama. Grmlje i granje obavijeni su snježnim čipkama. Stižemo do triangulacione piramide. Vidik je izvanredan. Pogled kruži

od Učke do Ličke Plješevice, od Slovenskog Snježnika do Južnog Velebita. Duboko ispod nas plove osamljeni bijeli oblačići, modre se vode Kvarnera. Raspoznajemo Sv. Juraj, Senj, Novi, nazire se Rijeka, vidi se Bašćanski zaliv, Lopar na Rabu, te otočići Goli, Sv. Grgur, pa Cres, Lošinj, Silba, Olib, Pag... Oko nas su bogati oblici vrhova Sjevernog Velebita: Zavižan, Rajinac, Hajdučki Kukovi i sijaset drugih. Ne možemo se odvojiti od tog prizora, pogled pohlepno hvata sve nove i nove utiske, luta po morskoj pučini, po horizontu, neumorno, nezasitno. Teško se odlučujem na povratak. Okolni su vrhovi oživjeli, nekoliko je grupa u pokretu u raznim pravcima. Dovikujemo se, hej-lop! odjekuje u bistrom, ledenom zraku i kao da nas povezuje nevidljivim nitima radosti i drugarstva. Spuštamo se do doma, brz zahvat u kutiju s keksima, i idemo dalje. Cilj nam je Sljeme, na kojem sam jutros već bio. Sada je nestalo magle, vjetar je slab i u zavjetrini je ugodno toplo. Sjedim na kamenu i sunčam se. Preko puta, južno, strši strma stjenovita kula: Balinovac. Na njegovom podnožju razabirem trojicu drugova, uspinju se. Ulijevo se pruža neravn greben, koji završava snježnim sedlom, pod masivnom trupinom Velikog Zavižana (1677 m). Odlučujem u jednom trenu: grebenom na Zavižan. Nastojim nagovoriti ostale. Uzalud, ova šetnja izgleda im prenaporna. Ipak, idem do Balinovca, da vidim što misli tamošnja grupa. Slijedim njihove stope. Snijeg krije mnoge pukotine i škrape, treba paziti na svaki korak. Napredujem između stijena i već sam blizu vrha. Drugove ne vidim, sigurno su s druge strane. Ali, evo ih, spuštaju se prema grebenu. Dovikujemo se. Izvrsno, i oni namjeravaju na Zavižan. Prijehim do njih. Prolazimo pored malog kuloara. Da ga prepenjemo? I već smo u njemu. U snježniku dubemo stope, ide lako, ali kuloar završava glatkom, okomitom stijenom. Skrećemo desno i silazimo niz laku stijenu, a onda prelazimo na greben. Taj se sastoji od kamenitih glavica spojenih plitkim sedlima. Obrastao je klekovinom. U dubokom snijegu teško nalazimo uporište. Često propadamo i do bokova. No kasnije ide bolje. Gdje god je moguće hodamo po žilavom granju. Tako balansiramo iznad dubokih zapuha kao akrobate na žici. Daleko nalijevo vidim dom i drugove oko njega. Sprjeda desno nadvisuje nas Zavižan. Piramida na vrhu obasjana je suncem, dok je naš greben već u sjeni. Ne znam koliko je sati, a i ne zanima me. Vrijeme je stalo, postoje samo široki planinski prostori. I drugovi. Ponekad, na osamljenim usponima, osjećao sam se kao sićušni, nametljivi uljez u jednom stranom svijetu. Sada smo planina i ja ravnopravni. Pri kraju grebena, silazimo u malu kotlinu. Biramo udobne suhe »fotelje« i odmaramo se. Kraj nas su tragovi, izgleda vučji, ali to nas ne uzbuduje. Prelazimo na završni uspon. Treba proći kroz nisku gustu šumicu. Idem prvi. Provlačim se ispod granja, oprezno prelazim duboke nanose oko oborenih stabala. Zatim se izvlačimo na već poznati teren: stijenje i klekovinu. Piramida je iznad nas, svakim korakom bliža. Izlazimo ponovo na sunce. Još nekoliko koraka, hura! tu smo! Dvojica su malo zaostala, galamimo i mašemo svim silama, eno ih! Okupljamo se oko piramide. Čitav je kraj ispod nas, samo je Mali Rajinac nešto viši. Pod Vučjakom stisla se sitna dječja igračka: naš dom. Sa zadovoljstvom promatramo put koji smo prešli: Sljeme, Balinovac, greben. Ali, najljepši je pogled na jugozapad. Sunce je položilo preko Jadrana široku zlatnu cestu. Od otoka Premude do daleke obale kod Ancone, pučina blista zlatnožutim sjajem. Ne znam koliko bih ostao na vrhu, možda do zalaza sunca, no drugovi su realniji: umor i mokre noge tjeraju na povratak. Polazim za njima preko volje, obuzela me laka tuga, hodam nesigurno i često se osvrćem. Suncem obasjan vrh, kao da se udaljuje, lagano tone u maglu uspomena. Ali, znam da će još biti sunčanih vrhova.

Vraća mi se dobro raspoloženje, silazim sigurnije i brže. Spuštamo se drugim, lakšim putem: ravno niz šumu, pa lijevo, preko snježnih poljana Zavižanske uvale, na dom. Napredujemo niz strmu padinu teškim medvjedim korakom. Na tren, lecnula me čudna pojava: slomljeno deblo strši iz njega, gotovo potpuna slika vuka, uspravljenog na stražnje šape. Spuštamo se dalje. Brine nas što je s drugom, koji je izmakao naprijed. Zabrinut zbog promočenih cipele, spustio se što je brže mogao. Nailazimo na dugačku čistinu. Nalijevo vidimo dom, ali tragovi vode još niže. Zar je od umora sasvim izgubio orijentaciju?

Rožanski i Hajdučki Kukovi

Foto: Z. Krčadinac

Trag ide naniže, skreće u protivnom smjeru, pa opet ide dolje. Na dnu uvale izlazimo na livade. Konačno? stope idu u pravom smjeru. Probijamo se lagano naviše. Najumornijeg puštamo u sredinu i bodrimo ga da ne sustane. Opet smo ugledali dom. Do njega se diže gotovo beskrajna poljana. Ipak, umora nestaje i nehotice ubrzavam korak i odmičem naprijed. Okrećem se. Gdje su ostali? Ah, evo ih, u bratskom zagrljaju napreduju »himalajskim« koracima. Pružam im moćnu moralnu pomoć: urlam punim grlom neke planinarske napjeve. Vidim da iz doma netko silazi prema nama. Jedna od djevojaka hita u pomoć. U četvoro stižemo u dom, kao da smo na korzu, držeći se njegno ispod ruke. S uživanjem se spuštamo na stolicu i skidam cipele. To nije lako, »žniranci« su zaledeni. Kasnije sjedim udobno na krevetu. Na nebū se žare zadnji odsjaji sunca. Kraj mene je, uredno naslagana, sva zaliha hrane. Ta hrpa postaje sve to manja . . .

III. More, more sinje . . .

Dan je započeo točno po planu. U 6 sati predviđjeli smo ustajanje, a već oko 7 počeli smo se izvlačiti iz kreveta. Nije ni čudo. Sinoć je održan buran sekcijski sastanak, a k tome i repriza dočeka Nove godine. Ipak, spremili smo

se dosta brzo. Velebit nas je negostoljubivo ispratio. Napolju se komešala gusta magla. No, tako je možda i bolje. Lakše je napustiti planinu po ružnom, nego po lijepom vremenu.

U magli i snijegu, vijugala je naša kolona niz šumovite obronke. Raspoloženje je bilo odlično: za nekoliko sati stići ćemo na more. Snijega je bivalo sve manje, mogle se razilazile. Ugledali smo more. Glatko, mutnoplavo ogledalo pod oblačnim nebom. Sunce je prodiralo između oblaka kao svjetlo reflektora na pozornicu. Na moru i otocima izvodila se tiha, veličanstvena igra svjetlosti i sjena. Izašli smo iz šuma. Spuštamo se niz vrlo dugu strminu, pa niz skoro okomit kamenjar, nalik na okamenjenu bujicu. Sad smo u tipičnom primorskom kraju ispresjecanom bezbrojem kamenih gomila i ograda. Prolazimo kroz jedno ljetno naselje. Sve je pusto, tamni otvoriti vrata zjape prazninom. Neprestano se spuštamo. Ponekad nailazimo na zaledene lokvice. Ledena kora išarana je lijepim kristalnim figurama. — Inače, skačemo stalno s kamena na kamen. S jednoga na drugi, deseti stoti... Razvijaju se rodbinski osjećaji prema kozama. Odmori su ugodni. Smještamo se udobno po kamenju i dijelimo jabuke, limune i slično. Susrećemo jednu staricu, prijazno se pozdravljamo. S preslicom u ruci šeće ona preko škrapa, kao da je na asfaltu. Savjetuje nam da siđemo u Klade, bliže je do Starigrada. Doskora prolazimo kroz zanimljiv predio: Paklenica u džepnom izdanju. Uski klanac vijuga između kamenih formacija svih veličina i oblika. Oskudno raslinje miriše oštro i opojno. Miris jadranskog ljeta. Nailazimo na sela. Žurimo pokraj kuća, kraj pitomih vrtića, a oči se trenutno odmaraju na svježem zelenilu trave. Primjećujem da nas ljudi nekako prate dugim pogledom. Što li misle o nama? Nadajmo se ništa loše. Ugledali smo cestu. Skačemo preko škrapa, kroz bodljkavu grmlju, i stižemo do nje. Još smo dosta visoko nad morem. Skrećemo na neki nogostup. Spuštamo se strmo, kamenje se kotrlja pod nogama, već smo nestrljivi, gdje su te Klade? Za koji čas ugledamo ih. U dnu malog zaliva, stisla se hrpa kućica. Provaljujemo na rivu. Napokon, nula metara nadmorske visine!

Razmilili smo se po obalnom kamenju kao rakovi. Utvrđujemo, da je ova čudna voda široka i duboka, slana i zatalasana, kraj obale zelena, nad dubinom modra. U njoj rastu trave, plivaju ribe, gmižu račići i ne miču se školjke. Kad je radoznanosti udovoljeno, obraćamo pažnju na mjesto i pristanište Klade. Tucet i pol kuća, od toga trećina srušenih, nekoliko metara zidane obale, jedan čamac. Crkva, ispostava Jadro-linije i gostionica. Svuda naokolo strmi obronci s nešto vrtova i vrtića. Stanovništvo se okuplja na obali i motri nas iz oprezne udaljenosti. Kasnije ćemo vidjeti da su jednostavnji i prijazni ljudi. Čude se, što mi to tražimo u ovim vrletima, koje ih samo nevoljom biju. Ipak, mislim da shvaćaju što nas vodi u planine. U očekivanju parobroda razvilo se narodno veselje. Furešti igraju »afe«, domaći se boćaju. Uskoro se pojavi i morski tramvaj. Nastup mu je cezarski: dođe, stade, ode. Naravno, nešto kasnije ugledali smo kako jedan od naših istrčava, u prilično dobrom sprintu na pristanište. Šta se može? Dovidenja u Jablancu. Vožnja nije duga. Prolazimo pored strmih, pustih obala. S jedne strane Rab, s druge Podgorje. Pojavljuje se čudan kontrast: pilana u Stinici, velike naslage drva. Ulaz u jablanačku uvalu pruža zanimljivu sliku: maleni gradić u dobroj prirodnoj luci, ugodno zelenilo okolnih brežuljaka, u pozadini snježni velebitski vrhovi. Na stijeni iznad mora omanja, simpatična vila. Vjerovatno planinarski dom M. Hirtza. Zaista, na obali nas dočekuje opskrbnik i prati gore, do vile. Oduševljava nas sjajan položaj i udobnost doma. Ali, ne zadržavamo se dugo. Idemo putem,

uklesanim u strmu kamenitu padinu, zatim se zavojito spuštamo. Eto nas u Zavratiči! U bistroj zeleno-plavoj vodi žare se zrake sunca, ogledaju se bijeli oblaci i sive istrgane litice. Draga vijuga između stijena, izmjenjuju se uski tjesnaci i mirna, duboka jezera. Zahvat ljudske ruke ne narušava djelo prirode. Sipine su terasasto podzidane. Siva golota krša ublažena zelenilom. Obalom se odmata bijela vrpca puta. Gore, u planinskom prostranstvu, osjetio sam snažne i zanosne doživljaje širokih prostora, dalekih vidika. A ovdje gledam blagu i vedru sliku tihe ljepote.

Burom stlačeni snijeg na Sjev. Velebitu

Foto: Z. Krčadinac

Mirna šetnja uz obalu ne zadovoljava me. Idem pogledati dragu iz ptičje perspektive. S kamena na kamen i ubrzo sam dosta visoko. Evo i društva! Nedaleko jedan »hribolazac« savladava omanju stijenu. Na njenom vrhu sastajemo se. Sad je ugodnije krenuti dalje. Penjemo se lako, stijena vrvi oprimcima, samo je krušljiva. Stižemo pod strmi, nosati kuk, kojeg smo, zbog upadljivog oblika, primijetili još na obali. Dogovaramo se o smjeru i polazimo. Odvija se uzbudljiva igra mišića i živaca sa osobinama stijene. Igra, koja traži pažnju, predviđanje i kombiniranje šahovske partije, kao i borbeni zanos sportskog natjecanja. Stižem na vrh s prijatnim osjećajem pobjede. Vidik je lijep: od snježnih vrhova Velebita do duboke drage poda mnom i dalje do obale Raba. Desetak metara niže vidim svog partnera. Skrenuo je ustranu da zaobiđe jedno teško mjesto, no sada »milimetraši« na još težem. Prelazim preko uskog grebena na sedlo iznad dviju prostranih sipina. Nešto niže, napredujem prema njemu. No, on se dotle izvukao iz neprilike i nešto kasnije stigao na sedlo. Kratak odmor, pa silazak niz sipar u dragu. Oznojeni smo i prašnjavi, a mirna, bistra voda neodoljivo privlači. Svlačimo se, zadovoljni što je mjesto osamljeno, i hrabro skačemo u vodu. Kupanje je bilo kratko i ugodno. Osvježeni odše-

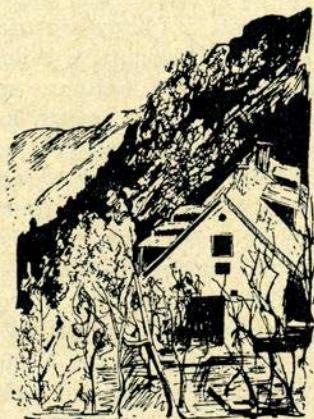
tali smo se u dom. — Navečer sam sišao u luku i dugo stajao na rivi. More je tiho šaputalo kraj bokova čamaca. U vodi su podrhtavali odrazi rijetkih svjetiljaka. Na briješu su sjali osvijetljeni prozori planinarskog doma, čula se pjesma. Bio sam i radostan i sjetan. Još jedan lijep dan bio je pri kraju.

IV. Povratak

Ujutro smo se skupili u luci. Na parobrod se čekalo dosta dugo. Ipak, Jabolčanima nije bilo dosadno. Furešti su igrali »afe«, pa ragbi. Na brodu je stupio u akciju pjevački zbor. Šarenilo našeg repertoara privuklo je dosta publike.

Kasnije sjedim na krmi. Iza nje se voda kovitlala i pjenila i valovito se širila u daljinu. Jato galebova, nošeno laganim burom, pratilo je brod. Njihovi krlici zvučali su nemirno i tužno. Daleko, na drugoj strani kanala, dizao se divlje i veličanstveno Sjeverni Velebit. U mislima bio sam na njegovim snježnim vrhovima. U tjesnacu na vrhu Krka nestalo ih je sa vidika. Uplovili smo u Riječki zaliv; raširio se pod Učkom kao golemo modro jezero.

Bio je sumrak, kad smo se iskrcali u Rijeci. Do vlaka bilo je još nekoliko sati. Proveli smo ih uglavnom u šetnji po gradu. Rijeka je srednjoevropski grad prenesen na obalu Jadrana. Lutao sam između Kantride i Rječine, a činilo mi se da sam u Zagrebu, na Pantovčaku, u gornjoj Ilici, u Tuškancu, ili u Ljubljani, kraj nebodera ili pored Ljubljance. Čak je luka izgledala kao da ne spada ovamo. Izgledala je kao veliki bazen s modelima brodova. Noć se spustila i »praznik u Rijeci« završen je polaskom na kolodvor. U vlaku je bilo ugodno. Dijelili smo zadnje pjesme, šale i jelo. Malo po malo u vagonu je zavladala tišina. Tihi intermezzo između već prošlih doživljaja i svakidašnjice, koju ćemo iza savskog mosta opet sresti.

Po Hvaru, Korčuli i Pelješcu

Prošlo će mi ljeto ostati u vrlo ugodnoj uspomeni zbog lijepog, korisnog i dobro provedenog ljetovanja na moru. Još u zimi počela je sazrijevati misao, i plan se pomalo stvarao, a kad je došlo ljeto i dan odlaska, oprema je relativno brzo spremljena i iskušana za svaki slučaj. Kako je traženje suputnika u potpunosti doživjelo neuspjeh, spremio sam se sâm, a to mi nije bilo prvi put, pa sam već pomalo vješt i priučen na »samostalne operacije na veće udaljenosti«. Da sve bude zgodnije, odlučio sam u vlak ukrcati dvokolicu, da ne vučem teret na leđima a i zato, da brže i neovisnije putujem.

Početkom kolovoza krenuo sam jednog sunčanog popodneva vlakom u Liku, gdje sam ostao dva dana, i uz to popunio zalihe hrane, pa su velike bočne torbe na dvokolici izgledale previše izobličene i neestetski, ali kako su za vrijeme vožnje torbe smještene iza sjedala, ova neestetska smetnja praktički je smatrana uklonjenom. Nakon kraćeg boravka u Lici, nastavio sam vrlo ugodno, u polupraznom vlaku put do Splita. Tamo sam kao samac ovako opremljen izazivao priličan interes, a čini mi se i različite komentare, koji me vjerojatno ne bi bili oduševili, da sam ih mogao čuti.

Slijedeći dan, nastavio sam prepunim brodom put do Starigrada na Hvaru. Ukravljivanje i vožnja bili su poseban doživljaj popraćen ružnim pogledima i primjedbama, jer je osim obilja putnika bilo još i mnogo vreća, sanduka, pa čak i prasaca, a kasnije, kad su nas valovi povremeno polijevali, bilo je još zabavnije. Brod je ulazio u zaljeve i luke Bobovišće i Milnu na zapadnoj strani otoka Brača, i tu je istovaren dio tereta, a izašlo je i nešto putnika. Nakon Milne zaplovili smo kroz Splitska vrata između otoka Šolte i Brača, i uz nešto slabiji zapadni vjetar nastavili prema najvećem zaljevu na Hvaru, u čijem je dnu smješten Starograd. Oko 17 sati iskrcao sam se u Starigradu i odsjeo kod prijatelja.

Starograd je vrlo staro i zanimljivo naselje. Teško je reći točnije, kad je osnovan, ali najstariji ostaci su »kiklopske zidine«, čija je starost oko 3500 godina. Grci su naselje nazvali Pharos, a kasnije se ime proširilo na čitav otok. Grad Hvar je relativno mlado naselje, osnovano u Srednjem vijeku, a današnji Starograd, u davnini Pharos, punim pravom nosi svoje sadašnje ime, Grčki su spomenici vrlo zanimljivi, a srednjovjekovni su još brojniji. Vrijedno je pogledati Hektorovićev »Tvrdalj« s ribnjakom. Dvorac je sagradio pjesnik Petar Hektorović u 16. stoljeću. Još nešto rijetko i zanimljivo ima Starograd. To su dvije vjetrenjače na zapadnom rubu grada. Danas su to dvije kamene okrugle kule bez krila i krova, ali stariji se ljudi sjećaju ovih mlinova-vjetrenjača, dok su još radile. Jedno sam se poslije podne odlučio odvesti u Jelsu i Vrbosku. Krenuo sam cestom, što ide južnim rubom Starigradskog polja do Vrbanja, odakle se jedan krak odvaja za Vrbosku, a drugi dalje prema istoku vodi u Jelsu. To je bio prvi susret s otočkom cestom. U početku je vožnja bila donekle ugodna, ali kasnije bijaše sve više oštrog tučenog kamena, pa se vožnja katkada pretvarala u gadno poskakivanje i drmanje. Najzgodnije je voziti uz rub, magarećim nogostupom, ali taj je vrlo uzak i zato dosta nezgodan. Tako sam, skupljajući nove dojmove došao u lijepo i uredno selo Vrbanj, a nakon kraćeg zadržavanja i razgledavanja, nastavih »potresnu vožnju« prema Jelsi,

ali nije bilo suđeno tako lako stići u Jelsu. Oko dva i pol kilometra pred Jelsom, osjetih vrlo neugodno i dobro poznato brzo udaranje stražnjeg kotača. Odmah sam izgubio i ono malo dobrog raspoloženja, što mi je još dovle bilo ostalo, i brzo sam sišao s dvokolicice i zašao za zid kraj ceste. Okrenuo sam dvokolicu i počeo se znojiti skidajući žilavu novu gumu, a nakon krpanja opet je bilo zabavno i poučno sve staviti na obruč. Pogledao sam topografsku kartu, da odredim ovo nepredviđeno stajalište, a onda sa strahom oprezno vozeći stigoh u Jelsu. Obišao sam ovo poznato ljetovalište, video nekoliko šatora i sjetio se svojih šatorskih uspomena, a onda brže natrag, jer je već sunce bilo na zalazu, a noćna vožnja nije bila poželjna. Za pol sata stigao sam s upaljenim svijetlom u Starigrad, zadovoljan, što se nisam ponovno morao zadržavati. Zbog pucanja gume nisam išao u Vrbosku. Drugo jutro ustadolj rano, da krenem, dok sunce nije visoko. Ali uspjelo mi je tek oko deset sati otići iz Starigrada. U početku je uspon bio malen, pa sam mogao voziti ali ubzo je trebalo sići i pješačiti. Malo sam razgovarao s cestarom utažujući njegovu znatiželju, a onda opet gurao dvokolicu s teretom prolazeći kraj male uljarnice za proizvodnju lavandinog ulja. Prošao sam Selca, a uspon još uvijek traje, već popuhuje osvježujući maistral, a pogled na Starigrad, Starigradski zaliv, poluotok Kabal i otok Brač postaje sve ljepši.

Uspon je još trajeao, a istom kod odvojka puta za Velo Grablje bio sam na grebenu, na mjestu s pogledom na sjever i jug. Ovdje sam se zadržao oko sat i tričetvrt, sunčajući se i rashlađujući na ugodnom vjetriću. Uživao sam gledajući dalekozorom. Gledao sam karte, fotografirao, nešto popio, a sve to u blaženom miru, uz ugodan vjetar, na zgodnom mjestu, odakle je lijep pogled, s visine od 380 metara. Dalje je vožnja bila dosta ugodna, uz blaže uspone i spuštanja, sve dok nisam stigao u Brusje, veće mjesto, 340 metara nad morem. Odavle je počelo spuštanje u grad Hvar.

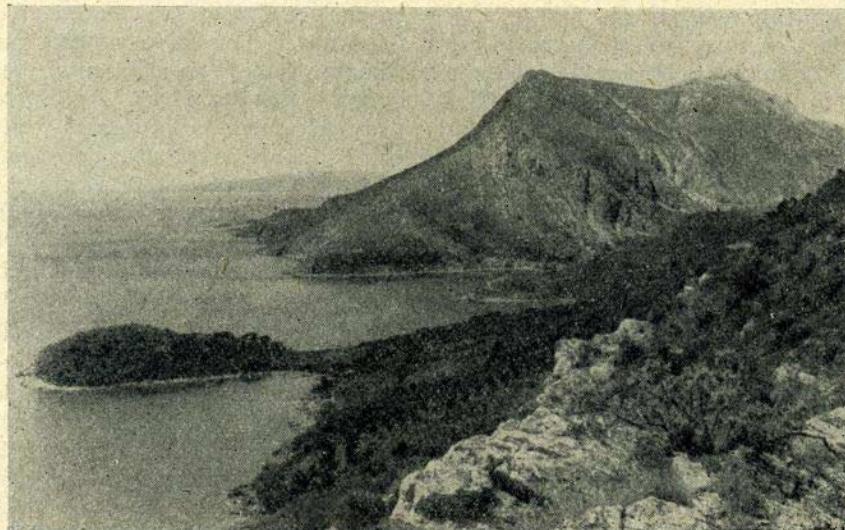
Spuštanje je bilo strašno. Grubo kamenje podloge virilo je iz ceste. Na tome obilje oštrog tučenog kamenja po svoj širini ceste. U meni je bjesnila borba; da li treba ići pješice nizbrdo ili u smrtnom strahu plesati na čeličnim cijevima. Da ste vidjeli kako je kamenje letilo ispod kotača na sve strane. Trebalо je svom snagom držati upravljač u rukama i biti u stalnoj nesigurnosti. Zahvaljujem dobrom odgoju i velikom strahu, da nije bilo dalekometnog psovanja na račun »autoceste III. reda s tvrdom podlogom«, koje bi se čulo barem do Hvara. Stigao sam do 14 sati u Hvar sa svom opremom i čitavim vozilom, a gume baš nisu htjele pucati. Malo sam prošvrljao gradom, kupio karte za brod, odmorio se i čekao, gledajući na otvoreno more, da vidim kakav brod dolazi i koliko putnika vozi.

Nakon ukrcavanja na brod »Rab«, našlo se čak i mjesta za sjedenje, naprijed na provi, gdje tako neprimjetno pada debela čada, na veliku radost onih u turističkom razredu, koji u velikoj većini uopće nisu turisti. Počeo je jači zapadni vjetar, pa je more stalo prskati palubu. Već prije, jedan član posade privезao mi je »stručno« dvokolicu za ogradu, na mjestu, gdje je more počelo polijevati, pa sam je morao »nestručno« skloniti na pametnije mjesto. Brod se dosta ljuljao, a neki su putnici uz to izvodili balističke vježbe. U blizini otoka Korčule vjetar je već popuštao, pa smo mirno uplovili u zaljev i pristali u Veloj Luci, nešto prije 18 sati. Ostatak dana prošao je u razgledanju mjesta.

Vela Luka je ribarsko središte Korčule i izlazna točka bogatog Blatskog polja. Tu je tvornica sardina i malo brodogradilište. Mjesto je veliko (4500 stanovnika), u središtu lijepo uređeno, ali zatvoreno višim reljefom, osim zapadne

strane, koja je otvorena prema Visu. Drugo sam jutro proveo u mjestu i tek u 11 sati krenuo iz Vele Luke. Nakon četvrt sata vožnje zacvilila je stražnja guma i sasvim se ispraznila. Popravljanje je oduzelo dosta vremena, a onda je nastavljena vožnja Blatskim poljem do uspona pred Blatom, a dalje je trebalo pješačiti do ulaza u Blato.

Blato je naše najveće otočko naselje, smješteno iznad Blatskog polja, koje je češće bilo poplavljeno, dok nije od Studenca prokopan tunel do uvale Bristve na sjevernoj obali otoka. Prije rata Blato je imalo 8000 stanovnika, a danas ima 6000. Ušavši u Blato, došao sam na asfaltnu cestu i ubrzo se razo-

Trstenik — U pozadini Korčula

Foto: M. Brkić

čarao, kad je na kraju mjesta asfalta nestalo. Sada je počelo spuštanje, pa pješačenje uzbrdo, pa opet spuštanje i tako nekoliko puta kroz lijep kraj sa dosta zelenila. Kad je cesta počela okretati prema južnoj strani otoka, a uspon prestao, i počelo spuštanje, ponovo je trebalo sići i krpati gumu. Kad je to bilo uredeno, nakon dva kilometra vožnje, došao sam na rub iznad Smokvičkog polja, na čijoj se sjeverozapadnoj strani na padini smjestila Smokvica, selo vinogradara i voćara.

Smokvica se smjestila otprilike u sredini otoka. Kraj, kroz koji sad prolazi cesta, ljepši je od onoga između Vele Luke i Smokvice. Povremeno se vidi more na jugu i otok Lastovo, koji svojim reljefom podsjeća na vulkane. Malo kasnije pojavila se Čara, smještena na padini kao i Smokvica. Cesta se iza Čare spuštalila, vodeći još uvijek sjevernom stranom polja, ali je naskoro počelo dulje uspinjanje do Ripne, pa se u zavojima cesta sve više i više uspinjala kroz borovu šumu, na čijim su stablima bili pričvršćeni zemljani lončići za skupljanje smole. I oko Blata ljudi se bave smolarenjem. Posudica kapaciteta 3—4 dcl. napuni se smolom za 10 dana. Usput sam sastao jednog radnika iz Pupnata, pa smo zajedno nastaviti pješačenje uzbrdo. Put nas je vodio iznad Pupnatske Luke, vrlo lijepog malog zaljeva s lijepim žalom, nekoliko kućica i mediteranskom

vegetacijom. U stjeni iznad ceste primjećuje se ulaz u malu špilju. U ovom je predjelu Klupča (568 m), najviši vrh Korčule. Nešto prije Pupnata uspon je prestao, pa sam se oprostio od slučajnog suputnika i nastavio vožnju po dosta lošoj cesti. Kad je uspon prestao, a cesta skretala lijevo, pojавio se dosta blizu Sv. Iliju, najviši vrh Pelješca, a to je značilo, da više nisam daleko od grada Korčule, cilja današnje vožnje. Kroz Pupnat prođoh bez zadržavanja, a iza mjesta upalio sam svjetlo, jer je već bio sumrak, a cesta prilično posuta kamenjem. Od Pupnata dalje, vegetacije ima malo, svuda se bijeli kamen. U međuvremenu prošao je autobus za Korčulu, a onda je opet zavladao mir. Vozio sam dalje prema Žrnovu. Većih uspona više nije bilo. Okrenuo sam se po koji put, da vidim, imam li pratnju čagljeva, jer tko zna... Čagljevi su srođni vukovima, a ja sam sâm u noći na pustoj cesti, slabo naseljenog dijela otoka. Spuštanje je bivalo sve brže. Sve je jače udaralo kamenje, koje su razbacivali kotači. Već se vidi po koji čempres, a naprijed su svjetla Žrnova. Mrak je već potpun, ali Korčula nije daleko. Grčevito držim upravljač, da ne odletim s ceste. Počinje spuštanje u serpentinama prema Korčuli. Kamenje je na cesti nešto manje, a zelenila sve više. Vožnja je bila vrlo brza i prilično ugodna. Slučajni se prolaznik začuđeno sklanja u stranu. Konačno izbijam na obalu i uletim u Korčulu ispod prometnog znaka zabrane vožnje, koji sam primijetio tek sutra po danu. Lijepo je bilo vidjeti rasvijetljen grad na obali Pelješkog kanala. Kad sam sišao s dvokolice, opazio sam da imam žuljeve, kao da sam čitav dan vozio teške tačke. Oko ponoći su zavijali čagljevi na obali Pelješca, preko puta Korčule.

Slijedeći je dan bio određen za potanje razgledavanje povijesnih spomenika grada. Predvečer je bilo kiše i grmljavine, a idući je dan osvanuo prekrasan, sunčan i proziran. Vidljivost izvanredna, a boje čiste i privlačne. Prije podne je brzo prošlo, a rano poslije podne oprostih se s prijateljima, pa brodićem preko Pelješkog kanala u Orebić, malo uredno mjesto, naselje pomoraca. Iz luke sam krenuo polako kroz Orebić, prema lijepoj i uređenoj plaži Trstenici. Iza sitnog žala i pijeska, nalazi se kameni zid, a dalje je borova šuma, gdje šatoraši razapinju svoje zelene platnene kućice. Trstenica ima svoj izvor, a uz plažu je proveden vodovod s pipama.

Tu sam ostao, okupao se, gledao okolicu, a napose bijeli trak novosagrađene ceste, što se od Trstenice sve više i više penje nad sjevernu obalu Pelješca, a zatim se preko sedla prebacuje u unutarnje uzdužne doline poluotoka, pa prolazi kroz Janjinu, dolazi u Ston, a onda još malo, i sastaje se s Jadranском obalnom cestom, što vodi u Dubrovnik. Dok sam još bio na žalu, došao je jedan simpatičan mladić, orebički biciklist, i započeo razgovor. Pričao je kako je cesta probijena koncem srpnja, a sad se dalje uređuje gornji sloj ceste. Hitio je otići uzbrdo novom cestom, da vidi kakva je, i kojim predjelima prolazi, ali nije mogao u Orebiću naći suputnika. Bilo je već blizu 17 sati, kad mi je postavio pitanje kamo idem, a kad sam mu odgovorio, da još danas moram stići novom cestom do Janjine, pogledao me čudno, kao da nešto nije u redu. Zatim je otrčao kući i vratio se na dvokolici, zadovoljan, što neće sam ići gledati kamo to vodi nova cesta. Krenuli smo iza 17 sati. U početku je uspon malen, a cesta dobra. Tako je to uvijek u neposrednoj blizini mjesta, a kasnije, kako već bude. Čuo sam, da svi vozači, koji dolaze iz Dubrovnika u Orebić, gledaju kola s donje strane, a neki su putem pogubili dijelove. Sat kasnije, otkrio sam da su glasine ispravne. Moj je pratilac bio vrlo uslužan i gurao je moju opterećenu dvokolicu, a ja njegovu praznu. Putem smo prolazili kraj radnika, koji su nasi-

pali cestu. Pogled na Korčulu i Lastovo sprečavao je blijesak sunca sa zapada. Došli smo do stijena zvanih Kapetan, gdje su još uviјek kompresorima bušili stijene i urezivali cestu. Ispod nas ponor. Grubo i veliko kamenje usporilo je napredovanje. Iza Kapetana cesta se pomalo spuštala, a onda malo uspela, i tū sam se oprostio s pratiocem. On ode natrag nizbrdo, a ja naprijed, još uviјek po grubom kamenju, koje nije dozvoljavalo vožnju.

Cesta je postala bolja, t. j. »kamena koncentracija« slabija. Zadržao sam se kratko, da bih slikao, povećao tlak u kotačima i pritegnuo opremu. Dok sam

Janjina — Pogled na Janjinu

Foto: Mladen Brkić

to radio, s morske je strane iz Podstupa došao stariji pješak, učitelj, koji je čitav svoj život služio na Pelješcu, a sad ide iz Podstupa, gdje ima posjed, kući u Zakotorac. Išli smo još komadić puta zajedno, a onda učitelj skrene s puta, a ja započнем vožnju.

Prošao sam pokraj Zakotorca, a onda je cesta okrenula desno, u uzdužnu dolinu među planinskim grebenima. Tu je već cesta dobra, jer to je stara cesta bez svježe nasutog kamenja. Zelenila i zemlje ima znatno više, nego li s južne morske strane. Nešto kasnije, odvile su se matice na stražnjoj osovini, kotač se pomaknuo, i pao je lanac. Nekako sam to u sumraku namjestio, a onda brzo dalje kroz Potomje, pa cestom lijevo kroz Donje i Gornje Pijavičino. Mrak je bio potpun, pa je prestala upotreba karte, a započela »slijepa vožnja«.

Nakon sedlaiza Pijavičina, vozio sam opet novom teško prohodnom cestom i tada se ispraznila stražnja guma. Bijesan, vozio sam još kraće vrijeme sa praznom gumom. Desno dolje u zaljevu pojavila su se svjetla Trstenika, desno naprijed nazirao se Mljet. Nastavio sam pješačiti gornjim krakom ceste prema Popovoj Luci i Janjini. Oko 21.30 stigao sam u prijateljski dom.

Slijedećih sam dana razgledao srednji, suženi dio Pelješca. Pogled s grebena iznad Popove Luke neobično je lijep i informativan. U daljini Lastovo, Korčula, nešto bliže Mljet, a sasvim pod nogama lijepi poluotocići i uvalice u

zanimljivom zaljevu Trstenik-Žuljana. Prema sjeveru Janjina, najveće mjesto poluotoka, zatim brojni otočići u zaljevu Drače-Brijesta, još dalje preko Malog mora ušće Neretve, a iza toga nizovi hercegovačkih planina.

Oko kilometar od Popove Luke prema sjeveroistoku, na vrhu malog brežuljka, do starih grobova, ostaci su prastare crkvice.

Još ima dosta ruševina i nalaza, koji zanimaju arheologe. U Sutvidu, na obali zaljeva, gdje je bilo uzgajalište kamenica, stoji kuća dr. Bjelovučića, pelešačkog arheologa.

Ranim jutrom dovezao sam se u Drače, luku Janjine, ukrcao se na brod »Bar«, doplovio kao sardina (ona u kutiji) u Split, a sutradan pun dojmova brže bolje kući u Zagreb.

Zahvaljujući mojim priateljima, bilo mi je vrlo dobro, iako sam putovao sam.

Neugodno je ishlapilo, nezaboravno ostaje!

Branko Lukšić

Najdraži uspjeh

(Uspon Aschenbrennerovim smjerom Travnika 31. VII.—1. VIII. 1955.)

Koliko sam puta dolazio u Tamar, sjedio pred planinarskom kućom i gledao veličanstvenu barijeru koju tvori Mojstrovka, Travnik, Šite, Ozebnik i Jalovec! Barijera dugačka gotovo dva kilometra uzdigla se da bi prepriječila najkraći put iz Tamara u Trentu. Taj zid me još tada, kao početnika, ispunjavao čudnom mješavinom osjećaja privlačnosti, divljenja i tjeskobe.

Postepeno sam upoznavao velikane Julijskih Alpa i kad god bih došao na njihove vrhove planinarskim putem, uvijek se rađala nova želja — popeti se do njih i teže pristupačnim putevima.

Dolaskom na studij u Zagreb uključio sam se u planinarsku organizaciju. Prvi penjački smjer u Žutom odlomu Savinog Kuka na Durmitoru 1950. godine bio je prekretnica u mom planinarskom životu. Počeo sam učiti penjačku tehniku. Moj cilj, posljednja stepenica do koje sam kanio doprijeti, bio je Aschenbrennerov smjer u sjevernoj stijeni Travnika. No trebalo je još mnogo vježbanja i tečajeva, da bih se upustio u smjer ocijenjen kao granica ljudskih mogućnosti.

Prolazila su ljeta i zime i težinski stupnjevi mojih penjačkih uspona bili su svake godine sve veći. Redale su se stijene Durmitora, Kleka, Maglića, Volujaka, Velebita, Julijskih Alpa i, kao posljednji ispit prije Aschenbrennerovog smjera, Comicijev brid u Jalovcu.

Prepenjao sam ga s partnerom Ervinom Hanzerom. Sreo sam ga u Zagrebu upravo kad se po četvrti put vratio iz Alpa, razočaran. Ni ovaj put

nije uspio prepenjati Aschenbrennerov smjer. Brzo smo se sporazumjeli. Najprije ćemo prepenjati Comicijev brid kao posljednji trening, a zatim ćemo, ako to vrijeme dopusti, poći u Travnik.

Otputovali smo. Nakon dva kišovita dana osvanulo je relativno lijepo. upisujemo u Ervinov dnevnik: »Comicijev brid dat će nam odgovor, da li smo spremni za Travnik.«

Par sati nakon toga bili smo na vrhu. Zadovoljni smo, jer smo položili ispit koji smo sami postavili. Osjećamo se dovoljno spremni za Aschenbrennerov smjer. Znamo da je težak dan pred nama. Sam Aschenbrenner ocjenjuje svoj prvenstveni uspon kao »skrajnje težak sa nadasve teškim mjestima«. Opisao ga je u »Bergsteigeru« (1935. g.) pod naslovom »Die unmittelbare Durchkletterung der Travnik — Nordwand«.

Želja da izvede centralni uspon proizašla je iz njegovog nezadovoljstva sa kompromisom smjera Jesih-Lipovec (prosječan nagib od 50—60°). Centralni smjer, koji je radi toga izveo ima nagib od 70—80°. Premda je prepenjao Veliku Cinu i u njoj ponavljao smjer Comici-Dimai, ni jednom nije jedan uspon ocijenio tako visoko kao uspon u Travniku.

»Četrdeset i jedan sat bio je za nama, od toga smo 26 sati penjali. Što su značili ti sati? Boj i doživljaj, pobjedu i veselje.«

Svega deset puta ponovljen je nakon toga Aschenbrennerov smjer, i svega 17 penjača prošlo je kroz njega.

Još par sati i uspinjat ćemo se prema davno žuđenom smjeru. Noć je u planinarskoj kući u Tamaru. Koraci našeg dragog Rade dižu nas iz kreveta. Najbolji opskrbnik kojeg sam do danas upoznao, došao je da nas probudi.

— Dečki, uvjeren sam da ćete uspjeti! — rekao je.

Te su mi riječi još više učvrstile vjeru u naše snage. Bio sam mu zahvalan. Dugo se već pozajemo. Pratio je naš razvoj i uspjehe. U Tamaru se uvijek osjećalo njegovo prijateljstvo i razumijevanje. Taj dugogodišnji i jednostavni graničar poznaje gotovo sve penjače koji penju od Oslobođenja. Mnogi od njih pričali su mi o tome kako je i njih bodrio i zajedno s njima se veselio nakon uspješno izvedenih uspona. Rijetko se nalazi tako dobar opskrbnik.

Ugovorili smo izmjenu svjetlosnih znakova u 21,30 sati, ukoliko bude sve u redu. Ispili smo topli čaj i izašli u noć. Jasno se vide zvijezde, bit će lijep dan. Dršćem i ne znam da li je to od hladnoće ili neizvjesnosti. Lagano svijeće i hladnoća prestaje.

Ostavljamo markirani put i nastavljamo potokom u pravcu ulaza. Ervin poznaje put, već dva puta se njime uspinjao. Ipak, nije bilo moguće proći istim pravcem. Snježanik je bio ove godine niži, i do ulaza u smjer smj stigli zabilaznim putem. Stijena je dosta kršljiva, no zahvaljujući školi koju sam prošao u Razoru prilično sigurno sam se uspeo za dvije duljine užeta. Treća dužina je Ervinova. Na njemu je da silazi malim kršljivim žljebom do velike rupe sa kamenom piramidom.

Razgrađujemo piramidu i vadimo iz nje limenu kutiju sa potpisima penjača: Kočevar, Levstik, Kilar, Verovšek, Vavken, Vidmar, Debelak, Šara, Dolar, Frelih, Govekar, Prevoršek, Blažina, Dernovšek, Prein, Kutschera. Njih sedamnaest.

Upisujemo i prilažemo naša imena ostalima. Umatamo papire u polivinilsku kesicu i ponovno gradimo piramidu.

Sada je red na Ervina i on polazi. Fotografiram ga na prečnici. No ubrzo se vraća. Nije dobro raspoložen, stoga ja nastavljam po polici do njenog kraja.

Popnem se par metara do slijedeće police, zatim do još jedne i stižem do početka kamina. Stari klin sa prstenom označava osiguravalište, no mi se smještavamo par metara više. Napredujemo brzo i lijepo i ostavljamo velik dio stijene ispod sebe. Ervin mi prepusta kamin, ja ih vrlo volim, naročito ovakav, sa jarugama i oknima. Osim toga čist je, suh i hladan. Partner me dobro osigurava. Osjećam se vrlo ugodno i nalazim specijalno zadovoljstvo u ovom kaminu. Teško ga je usporediti sa nekim sličnim. Ako apstrahiram eksponiranost, onda je nešto lakši od onog u Uroševoj grapi Mojstrovke, a dosta teži od Brinšekovog u Planjavi.

— Još šest metara — dovikuje mi drug.

— Upravo toliko mi treba da stignem do dobrog osiguravališta na zatrvljenoj gromadi — odgovaram.

Moj drug je okomito ispod mene. Muči se sa naprtnjačom na uskim mjestima. Stiže me i ja nastavljam dalje kaminskim penjanjem, a zatim raskorakom, da se na mjestu gdje prevjes zatvara kamin prebacim udesno i počнем prolazeњem »oštре« stijene. Postaje teže i dobro to osjećam po ubrzanim radu srca. Dolazim do široke police koja nudi prirodno i logično osiguravalište. Zabijam dva klina i zovem Ervina. Odmor. Orientiramo se.

Desno nam teren izgleda lakši i pristupačniji, no to je varka. S ovog mesta treba prijeći lijevo izloženom policom do manjeg koritastog stajališta tik nad kaminom. Napredujem oprezno do kraja police. Ispod nje je nešto razvedenije. Vješam se za njen rub i većim raskorakom prebacujem se u osiguravalište. Na ovom se mjestu odvaja Debelakova varijanta, poslije smjera što ga penjemo, najteži smjer u Julijskim Alpama.

Nakon kraćeg odmora krećem ravno gore u pravcu triju klinova. Ulazim u prvi prevjes ocijenjen šestim stupnjem. To su famozne »vilice«. One završavaju glavicom koja služi kao jedino mjesto za osiguravanje.

Slijedeća duljina užeta može se usporediti sa najtežim mjestima Dragmanovog smjera u Klekovoj stijeni. No oprimci su čvrsti i vjerujem da je težina ovog detalja više psihičke naravi.

Birajući najlakše prolaze, napredujem do koso položene 40-centimetarske police, u kojoj zabijam klin i ubacujem prsnu zamku. Osiguranje pojačavam perlonom i to u dva klina. Ovo je mjesto najnesigurnije u čitavom smjeru. Odavde se u dubini ispod nas vidi ulaz u stijenu i to još pojačava osjećaj nesigurnosti.

Izgledalo mi je kao čitava vječnost dok je Ervin došao do mene. Manevar oko izmjene mjesta trajao je dosta dugo, i kada smo ga završili, bili smo jako znojni, što od napora, a što od sunca.

Svega 6—7 metara dalje nailazim na sigurnije stajalište. Nažalost odozdo ga nismo mogli vidjeti niti zaključiti kako izgleda. Osmatramo stijenu iznad nas i ugledamo nekoliko klinova u Debelakovoj varijanti. Nastojim krenuti desno, prema opisu. Svega tri metra od osiguravališta vidim klin, no nastojanje da ga dohvatom ostaje bezuspješno.

Na mjestu smo, dokle su Aschenbrenner i Tiefenbrunner dospjeli prilikom svog prvog pokušaja.

Ovdje Aschenbrenner prvi put odustaje od uspona. Sa jednim užetom nije uspio doseći policu, pa se spušta pomoću dva 30-metarska užeta i to sistemom zamki. Mjesto na kojem su užeta bila spojena nalazilo se upravo pod

prevjesom i mi danas jedva možemo zamisliti kolika je to bila snaga, spremnost i brzina, kojom je provlačio zamke preko čvora. Tiefenbrunner je prošao to mjesto Dilferovim načinom silaženja.

Drugi pokušaj uspona također je bio prekinut. Razlog zbog kojeg su odustali najbolja je ilustracija vrlina tih odličnih penjača. Bili su već dobrano odmakli od ulaza kad su začuli viku sa druge strane Ponca. Mislili su da to netko traži pomoć. Sišli su iz stijene i tek u dolini saznali da je to bila vika pastira, koji su gonili ovce.

Nakon odmora učinio sam još dva bezuspješna pokušaja. Nije mi bilo jasno kako su naši prethodnici savladali ovo mjesto. U drugoj bi prilici već odustao, ali sigurnost da prolaz ipak postoji, učvrstila me u odluci da pokušavam i dalje.

U jednom od tih pokušaja sišao sam malo dolje i pronašao dva sitna oprimka, i tu mi je konačno uspjelo. Prebacio sam se u razvedeni teren i došao do udobnog osiguravaljista. Jedno uže odvezujem i Ėrvin ga upotrebljava za Dilferovo priječenje, da bi došao do mene.

Nalazimo se u polovini stijene i ulazimo u njezin najteži dio. Pred nama je šest metara pukotine i u njoj tri klina. Vidim i četvrtog, ali ne mogu do njega. On je u tom dijelu ključno mjesto. Ako ga prođem, naći će se na polici.

Ohrabren prethodnim uspjehom pokušavam prijelaz brzo se ukopčavajući u zabijene klinove. U najgornji klin ubacujem zamku. Velika je. Ubacujem drugu u koju uvlačim i lijevu nogu. Bio sam sâm sebi smiješan u tom položaju. Lijevu sam ruku zavukao u raspuklinu i raširio pesnicu da bi se održao u ravnoteži. No nigdje oprimka za desnu ruku ni stajališta za noge.

Silazim ponovno dolje. Još jedan pokušaj, pa još jedan, u kojem se po dignem nešto više i stanem nogom na klin. Stijena me izbacuje prema van. U jednom času uspijeva mi ubaciti karabiner u taj ključni klin, ali prsti popuštaju.

— Ervin, pazi, past će! — zaviknem.

Partner munjevito povuče uže i skrati duljinu pada. Pao sam svega oko dva metra. Nije bilo neke opasnosti jer je uže teklo kroz tri klina. Nakon dobrog odmora zabio sam dva uporedna klina, i sada sam mogao relativno lako proći to mjesto. Jedna poduka više.

Polica koju smo sada dosegli nije baš naročito ugodna, no na njoj su Kočevar i Frelih proveli noć 25.—26. VIII. 1948. godine. Odavde nadesno smjer vodi kršljivim terenom. Oprimci se pod prstima lome i odronjavaju. Čekićem čistim stijenu i pravim oprimke. Polako napredujem i dolazim do jednog klina. Sumnjive je kvalitete, no ipak ga koristim. Ukapčam se i nastavljam prema »orlovom grijezdu«. Jedino što preostaje na putu do njega je slobodno penjanje. Pokušavam zabiti dva klina, no oni jedva drže u rastrošenoj stijeni. Još jedan napor i u grijezdu smo. Dva dobra klina pružaju olakšanje.

Razvaljujemo kamenu piramidu i ispod nje nalazimo potpise. Čistimo kamenje da dobijemo što više mjesta za smještaj. Spavat ćemo u »orlovom grijezdu«, kakva sreća! Učvršćujemo se sa još par klinova i osiguravamo zamkama.

Večera, rezime današnjeg penjanja, dogovor za sutra i dogovorena izmjena signala sa opskrbnikom. O nekom spavanju, jasno, ne može biti ni govor, ali od vremena do vremena ipak sam malo zadrijemao. Noć je bila topla, ali meni je ipak hladno. Bilo je i zvijezda — ja ih nisam primjećivao. Polica

je bila u alpinističkom smislu dosta široka — meni preuska. Pa ipak i to je prošlo. Često i obavezno zapitkivanje, koliko je sati i napokon sviće novi dan.

Nisam više osjećao nikavog penjačkog užitka. Neprestano penjanje jučerašnjeg dana iscrpljalo me. Nastavljamo usponom. Nakon dvadeset metara stijena postaje čvršća. Mrzovolja me polako prolazi i kad sam došao do 4-metarske strehe, ponovno se koncentriram i uživljavam u penjanje.

Prvu strehu zaobilazim s lijeve strane i ubacujem se u klinove. Nešto slično ulazu u HPD-ovu priječnicu na Kleku. Iza toga nekoliko metara prolazim slobodno do glavnoga prevjesa. Manevar udesno i vrlo teško prelaženje do trećeg i posljednjeg slabog osiguravališta u samoj stijeni. Pored dva stara kлина zabijam i treći. Preko njih se osiguram i pozovem druga. Stopečki ga osiguravam. Ne znam koliko je to trajalo. Noge mi počinju trnuti, osjećam kako se koče, no ne smijem se maknuti. Konačno Ervin dolazi do ruba, oprezno se penje po ljušći na njen vrh i stiže do prvog kлина s prstenom.

Sada je slijedila serija starih i novo zabijenih klinova, u koje je pričvrstio zamke, koristeći ih kao nogostup. Tako je napredovao do najvećeg ispuštenja u prevjesu. Ukopčan u najgornji klin, oprezno se podigao, grčevito dohvatio klin, i najvećom mogućom brzinom ukopčao se pomoću karabinera. Kulminacija teškoća je završena.

— Uspjeli smo, — začujem dršćući glas partnera. Drhtaj srće prođe mi tijelom. Najgore je za nama. Zahvati me neopisivo pobjedničko zadovoljstvo. Ervin upotrebljava preostalu energiju da stigne do osiguravališta, a zatim ja nastavljam. Dugom prečnicom ispod velike strehe, gdje su klinovi zabijeni u strop, stižem do njenog kraja. Duga prečnica završava pravim kutom. Iza njega treba još samo četiri metra raskorakom do mnogo lakšeg terena.

Mislili smo da ćemo sada preostalih 400 metara lako savladati. No počeo sam osjećati mišićnu groznicu. Suha usta koja žude za vodom, zadovoljavamo preostalim čokoladnim sirupom. Žeda nas i dalje muči, osjećamo se iscrpljeni i umorni. Čekamo zalaz sunca, a dotle se više odmaramo nego što penjemo. Postepeno sakupljamo novu energiju i zatim opet ubrzavamo napredovanje u želji da izbjegnemo i drugi bivak.

U dalnjem napredovanju držimo se najlakšeg terena. Upotrebljavamo klinove i da bi brže stigli ostavljamo ih u stijeni. Što je noć bliža penjanje se sve više pretvara u jurnjavu. Ni od posljednjeg izlaznog prevjesa nismo se dali zauštaviti. Zaobilazim ga u kršljivom terenu, zabijam posljednji klin, dohvaćam se grebena i izlazim na njega oko osamdeset metara sjeveroistočno od glavnog vrha.

Zaustavio sam se na vrhu pogledom uprtim zapadu. Pobjedničko raspoloženje dopunjavao je prizor, kojim sam nastojao ispuniti svaku i najmanju poru. Kroz titraj zraka upijao sam kolorističke nijanse oblaka od plavo-sivih do grimizno-zlatnih. Promatrao sam njihovo stvaranje, rastezanje i nestajanje. Modro-crne konture Cinque Torri, Marmolata i ostalih dolomitskih velikana u srebrnkastim maglicama, budile su nove želje. Postepeno su se boje gasile, još su neko vrijeme ostale samo siluete, da se i one izgube u čarobnoj alpskoj noći.

Šutke odlazimo grebenom prema Mojstrovki. Zahvaća me osjećaj bezvoljnosti kao posljedica umora. Silazimo markiranim putem do Erjavčeve kuće. Telefonska obavijest Gorskoj službi spasavanja da je sve u redu, a zatim padam u san, najtvrdi u mom životu.

Sa šetnje po Engleskoj

»Ti znaš da ja bolujem od kronologije« rekao sam prijatelju u znak isprike, i nastavio: »Dakle trebali smo se naći u Parizu«. Dogovor nije uspio, no iznenadenje je bilo tek tada kad sam ga našao u Londonu. Stigli smo isti dan sa pola sata razlike u njegovu korist. On preko Dovera, ja preko Folkstone-a.

A London nas je dočekao sasma miran i bez uzbuđenja. »Victoria« je kolodvor na kojega stiže svaki putnik koji ne koristi avion ili brod da dođe u London sa Kontinenta. Bila je noć i mase ljudi su se kretale hodnicima istoimene stanice podzemne željeznice. Moju želju da malo stanem i vidim gdje sam, omela je djevojka, koja mi je došla s leda i ponudila pomoć da me uputi kuda će. »Dragocjena stvar mladiću« pomislio sam »da te netko u Engleskoj oslovjava« i prihvatio sam pomoć. Presjeo sam dva puta i konačno stigao u traženi dio grada. Potrajale su te vožnje kojih jedan sat i sad sam bio u sjeverozapadnom predgrađu, gdje će mi biti baza za sve vrijeme boravka u Londonu.

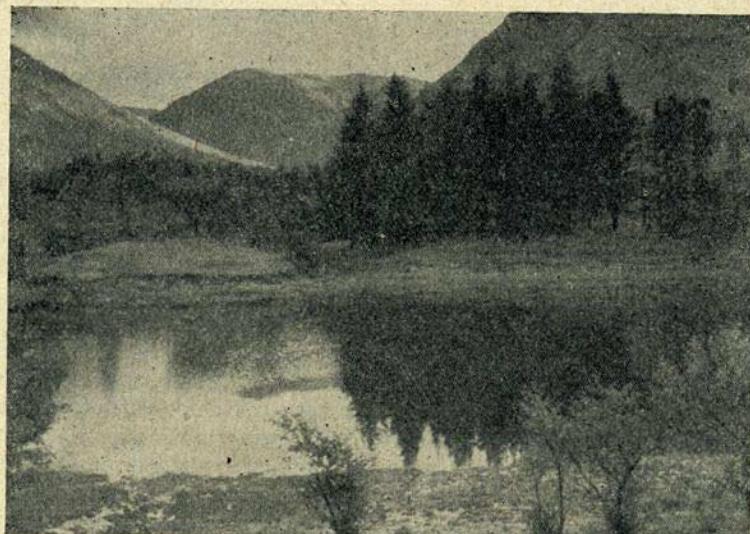
Iskustvo čovjeka najbolje, iako koji puta ne i najbrže, uči. Tako i nama nije trebalo dugo pa da taj zaista gorostas među gradovima, ili grad od grada o kome pričaju tolike knjige i kojim se danomice šeću deseci tisuća »ne-Londonaca«, koji je sav zatrpan »mjestima od interesa« bez srca napustimo. Prošetao sam se Whitehallom mimo Ministarstva unutrašnjih poslova, Scotland Yarda, Ministarstva rata, zgrade kraljevske garde od Westminstera do Trafalgara sa statuom Nelsona na 55 metara visokom uskom stupu. Zavirio sam u slavni Downing Street 10 i proveo dva sata u Nacionalnoj galeriji. Posjetio sam Londonsku Tvrđavu, gledao brodove na Temzi i obišao sam još mnogo drugih mjesta, da navečer umoran i gotovo iscrpljen od tih dnevnih izleta nakon petnaest dana uvidim da nisam viđio ništa od Londona. Lista onoga, što je još preostala bila je takva da me je obeshrabrla. Osim toga dnevno putovanje u London (centar) bilo je za naše financije vrlo nesimpatično i sve je to ubrzalo naš start na putovanje po Britaniji.

Nismo se prevarili, vani se je moglo lakše izlaziti s manjim sredstvima, a osim toga raznolikost i zanimljivost putovanja morale su nas zadovoljiti.

Putovali smo iskušanim i vrlo uvriježenim načinom putovanja mlađih ljudi, koji nemaju mnogo sredstava — autostopom. Trebalо je samo naučiti neka nepisana pravila i pomiriti se s tim da te ne vrijeda stajati i čekati, a šaljivdžija koji se zaustavi da ti ne pruža milostinju. Ne ljuti se uz to kada dvadeset njih prode mimo tebe a da ti ne kažu »Dobro jutro«. Pravila se uče brzo, a nakon par vožnji bit ćeš potpuno uvjeren u ono što ti svaki priča naime da ta velika pomoć koju on daje tebi istovremeno njemu predstavlja užitak. »Monotone duge vožnje — sam za volanom i stalno ista cesta, znakovi lijevo, kola desno, to je strašno dosadno i umara. Ovako čovjek bar malo razgovara«, — objašnjavali su nam sretnici, koji bi nas povezli. Izmjenjivala su se uzajamna pitanja i odgovori u beskraj i zaista ti je žao kad on staje: »To je do kud vam ja mogu pomoći.«

A mnogi su i skretali sa svojih linija ili nas prebacivali po deset i dvadeset milja u našem pravcu na bolje ceste ili zgodnija mjesta za čekanje. Mladi, tek diplomirani profesor geografije iz Hulla dovezao nas je u Yorku pred samu kuću-naš cilj. A kulminacija je bio momak koji nas je povezao u New-

castle upon Tyne. Bila je subota oko podne kad šanse za vožnju osjetno jenjavaju (subota i nedjelja su mrtvi dani). Tmuran dan, a kišica je lagano sipila. I mi smo se dosta tmurni kretali tromo pločnikom uz široku cestu koja iz grada vodi na sjever prema Škotskoj. Poluteretni auto je stao a da ga nismo zaustavljali, a kad smo ulazili, vidjeli smo u njem još nekih šest mladića putnika naše vrste. Vozač nas je odmah upozorio da on ne ide daleko. Radi se samo o tome da ima momentalno vremena a i sam nekada putujući kao mi zna što znači subota i izaći iz grada, pa je stoga došao da nas izveze. On se inače vraća. S puno razumijevanja uputio nam je »mnogo sreće« negdje na dvadesetoj miliji izvan grada, okrenuo se i vratio.

Glencoe — Škotska

Naša prva iskustva u autostopu sticali smo putujući Srednjom Engleskom. To je uglavnom ravnica teren gустe cestovne i željezničke mreže, razvijene industrije. Prošli smo kroz Leicester i izbjegli Birmingham da preko Shrewsbury-a dođemo u brdovito područje Walesa. Welšanin koji nas je vozio slikovitim predjelom od Llangollena preko Corwena u pravcu Bettws-y-coed pričao nam je o teškom izgovoru imena gradova u Walesu, kao i specifičnostima njihovog jezika uopće. Naše lomljenje jezika na njihovoј fonetici urođilo je šturm plodom. Welšanin nije propustio priliku da napomene vazalski odnos Engleza prema njima, o tome kako ih zapostavljaju u pogledu gradnje cesta, željeznica, industrije, u političkom životu i t. d. Nije ga pri tome ni malo smetalo što je vozio istina uskom, ali solidnom asfaltnom cestom kroz Wales.

Mi smo se međutim našli u centru naših interesa. Gledali smo oko nas vrhove, koji se ne dižu pod oblake, i koje nismo mogli nazvati starim znancima, ali koji su rođena braća svih drugih brda i koji u sebi kriju za nas novo i nepoznato. Nisu bili pokruti snijegom, niti izgledali nepristupačni; naprotiv izgledali su blizu i kao da su nas pozdravljali prijateljski.

Plan da se u Engleskoj pogledaju planinski predjeli ovdje je postao mnogo prirodniji nego kad smo ga pričali suputnicima putujući kroz austrijske Alpe. Kasnije u Skotskoj on je našao potpuno opravdanje.

Pred kućom »Youth Hostels Association« — *Idwal Cottage ostavili smo naprtnjače da se malo prošećemo obalom Ogwen jezera.

Sjeverni Wales predstavlja interesantno područje za planinara, a posebno alpinistu. To je prilično slabo naseljeni kraj i osim industrije u većim mjestima razvijen je kućni obrt (karakteristični predmeti domaće radnosti interesantni za turiste), a osamljeni i razbacani farmeri bave se uglavnom uzgojem ovaca. Nadmorska visina bregova ne prelazi visinu našeg Sljemena. Geološka

Na vrhu Glyder Fawra — Snowdon se vidi odsječen oblakom

Foto: Z. Černić

podloga je eruptivni crni kamen oštih odsječenih oblika. Djeluje vrlo hladno za razliku od našeg bijelog vapnenca. Vrhovi i obronci su listom goli, tek gdje-gdje po koji žbun, dok u dolinama gaziš visoku i gustu travu. Kraj je bogat vodom i obiluje jezerima, koja su često na različitim visinama i potocima međusobno spojena. Klima Engleske je općenito poznata kao vrlo vlažna, a za Wales to vrijedi naročito. Neposredna blizina Irskog mora, s koga dopiru oblaci puni vlage izgleda da je glavni razlog tome. Predstavlja pravu senzaciju posjetiti ga a ne upoznati se s kišom. Ni mi tu senzaciju nismo doživjeli. No moram priznati bilo je drugih. Ako ne baš senzacija, a ono temeljnih iznenađenja.

Za alpiniste južne i srednje Engleske Sjeverni Wales predstavlja glavno područje za vježbe (training or play ground). Najviši vrh je Snowdon (3560 stopa), na kojega vodi željeznica. Bit ćete iznenađeni da je to običan uskotračni

* Internacionalna omladinska organizacija (u Njemačkoj »Jugendherberge«), koja ima svoje kuće po gradovima i turističkim područjima, a svojim članovima daje uz pristupačnu cijenu mogućnost smještaja i ishrane. U Engleskoj osnovana 1930, danas broji preko 180.000 članova i ima 300 kuća. Mi smo ih koristili na čitavom putovanju i bez njih bi bili gotovo nemoćni.

vlak, kojega vuče parna mašina. Snowdon je uvijek pun turista i nitko nije s nama razgovarao o Walesu, a da nas nije pitao hoćemo li na Snowdon. Vjerojatno smo se kompromitirali izjavljajući da ne namjeravamo. Kasnije smo se gotovo pobjojali da ne vrijedamo nacionalnu svijest ovih ljudi kad smo putujući iz Walesa ponovno pitani odgovarali da se nismo popeli na Snowdon. Da nam se isto ne ponovi u Škotskoj i da se po mogućnosti rehabilitiramo, treći dan boravka u Škotskoj bili smo i na njenom »Krovu svijeta«. U razgovorima za vrijeme vožnje ni jedan vozač nije bio pošteđen — svaki je znao da smo bili na Ben Nevisu.

Međutim Wales nije samo Snowdon. On obiluje stijenama relativno malih visina, no vrlo različitih težina.

Naša prva baza Idwal Cottage smještena je u »Ogwen Dolini« kroz koju prolazi cesta za Bethesdu i Bangor — grad na zapadnoj obali nasuprot kojeg leži otok Anglesey. Tu dominira nad dolinom Tryfan, uz Snowdon valjda najpopularniji vrh ovog kraja. Na sjeveru leži Carnedd Llewelyn, a na jugu još nadvisuju Tryfan Y Garn i Glyder Fawr s kojih se pruža pogled preko doline na Snowdon i prema zapadu na more.

To je dakle mjesto našeg prvog susreta s engleskim alpinizmom ne iz knjiga, ne iz Indije i Nepala, nego na njihovom tlu i među njima.

Po podne je, i »kući« se vraćaju grupice sa dnevnih tura. Užad se nosi preko ramena. Vraćaju se gdje-gdje i naveze koje broje jednog čovjeka. Na hlačama se vide zakrpe i to je čisto zgodno. Tu smo već kod kuće. — Mi smo međutim tihi. Uže je duboko u naprtinjači.

Navečer su stigle naše prijateljice iz Engleske Betty i Duff vlakom preko Bangora. S njima smo se dobro znali iz brda. No po prvi put bit ćemo s njima u prilici da one predstavljaju domaćine. Za jutro je predvidena šetnja. To je još samo sondiranje terena. Penjanje počinje prekosutra!

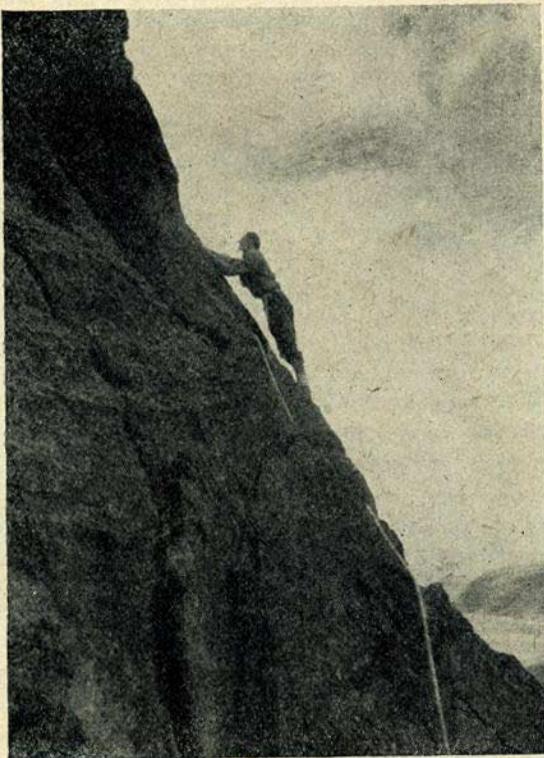
I doista pošto smo sad vidjeli stvari iz neposredne blizine, sutra idemo nas dvojica. Ustat ćemo rano, dakako to je osnovni princip. Na našu nesreću zainteresirali smo okolinu. Ljude zanima što ćemo i kada. I čudno im je malo zašto mi pričamo o nekih 5 sati kao vremenu ustajanja. Spavali smo u krevertima pod nadstrešnicom da ne budimo ujutro »rano« ostale. Snabdjeveni smo budilicom. Ona je stala prije pola noći. To nije bio razlog da se ne probudimo. Budilicu je zamijenila kiša. Hm, što sad? E, pa nema problema. Treba čekati da kiša prestane i stijena se osuši. To nam je bilo jasno, logično i korektno.

Kad smo u 9 sati krenuli, neki golobradci su nam se smiješili i mudro nas ispitivali što je bilo jutros da nismo otišli. Svi su dobro znali, da je padala kiša. Meni se je činilo da razumijem previše engleski. Inače obično mislim da ne razumijem dosta.

Još su nam i Betty i Duff uputile pozdrave, kad su se lijeno pojavile na prozorima kuće.

Osjećao sam pomalo bijes i sram. Pa dobro, što da se radi s ovim ljudima? Smiju ti se, jer nisi otišao po kiši, a mogla je doći magla i oluja, mogao si nastradati i onda bi valjda bilo sve u redu. Pa zar oni nisu slušali nikada Heck-a »O objektivnim i subjektivnim opasnostima u planinama«? Sigurno nas smatraju i kukavicama!? Koliko je to promašen udarac. Htjeli smo tiho i nezapaženo, a postadosmo centar.

Vrlo brzo smo se udaljili i izgubili svima iz vida, pa mi je odlanulo. Za kojih pola sata hoda stigli smo pod stijenu Idwal Slabs-a, kojeg smo lako našli i u našoj »kuharici«. Ali nastavak, kad je trebalo odrediti koje je koji smjer bio je mučan. Na sreću crni kamen po kojem su prošli mnogi penjači u okovanim cipelama pokazivao je jasno tragove. Tako iako nije bilo riješeno »što«, bilo je nesumnjivo da penjemo »nešta« što ima svoje rodoslovje u našoj »mudroj« knjizi.

Iz »C-North Buttress Route« u istočnoj stijeni Tryfana

Foto: Z. Černić

Kad smo se nakon »osvojenog vrha« u krugu vratili nazad na obalu Idwal jezera gdje je ulaz u smjer, na širini od kojih 40 m bilo je sigurno deset penjača, koji su kretali prema gore. Kišica je lagano padala, a ljudi su penjali. Bilo je valjda 1 sat po podne!

Oni su sasما lako propenjali smjerove i vratili se na vrijeme u dom.

Bili smo podučeni da je tu nemoguće ne penjati po kiši, jer je ona toliko česta. A srednja duljina smjera kao i vrijeme prilaza do njih uglavnom su tako kratki da je smiješno ustajati u 5 sati!

Osmi dan boravka u Walesu mi smo počevši u 2 sata po podne propenjali isti dan dva smjera. Ne pitajte me da li su bili dulji od 80 metara. Ali istina je da su bili veoma ugodni, naročito u nekim detaljima.

Wales za nas nije bio samo poznanstvo sa aplinizmom u Engleskoj. Tu smo po prvi puta spavali u kući »YHA« ili kako oni prosto zovu »u Hostelu«. A to je isto tako vrijedno spomena. Kao organizacija, koja živi od skromnih vlastitih sredstava ona ne pruža članovima u svojim kućama nikakav naročiti komfor. Kuće su redovito došle u posjed YHA kao pokloni pojedinaca ili koje druge organizacije. One su zatim adaptirane, te osim uređenih spavaonica i sobe za zajednički večernji boravak, imaju stan za opskrbnika, kuhinju i posebno kuhinju u kojoj si svatko sam može priređivati hranu. Tokom dana između 10 i 17 sati kuća je zatvorena. Ujutro prije napuštanja kuće, koje se mora izvesti do 10 sati svaki gost dužan je da obavi posao koji mu opskrbnik odredi. Posude se opere, podovi počiste i sobe urede; izgori se smeće i donese ugljen, ako to dolazi u obzir. Kuća se napušta potpuno pripremljena za otvaranje u 17 sati.

Nedjeljom i subotom su dani kada je Wales poplavljeno posjetiocima. U petak navečer oni počnu stizati. Dolaze specijalnim vlakovima i autobusima, vlastitim sredstvima, svakako. A ako si tada zainteresiran za penjanje, gotovo da moraš stajati u repu. Tu ima starijih i vrlo mladih penjača. Općenito ih ima mnogo. Nije nimalo rijedak prizor da sa jednog zgodno odabranog mjesa promatraš pet — šest naveza istovremeno.

Uz pojam Engleza vezan je weekend ili nedjeljni izlet u prirodu. On se provodi na obali mora, uz rijeke, u bregovitim predjelima, pa čak i na ravnom terenu u prostim dugim ili kraćim šetnjama na svježem zraku dalje od gradskе vreve. U poslijeratnom periodu kod njih penjanje počinje da uzima veoma široke razmjere — postaje veoma popularno.

Penjanje za Engleze nepenjače manje je »lud šport« nego je to slučaj kod nas. Često puta otac ostaje uz auto i sa ceste dalekozorom prati sina u stijeni.

Osnov je njihovog penjanja nesumnjivo slobodno penjanje. Vidio sam ih gdje se na dva tri metra detalja »gombaju« po jedan sat. Ne sa zabijanjem klina, nego problemom — kako. Konačno rješavaju i prolaze.

Najljepša stvar, koju smo mi propenjali bila je »četvorka« u sjevernom licu Tryfana — Gashed Crag Climb (Dugi smjer). Penjali smo u trojki. Norvežanin Tormod, koga smo na Tryfanu i upoznali bio je vanredno ugodan partner. Na izlazu iz ovog smjera zašli smo namjerno za koje dvije dužine užeta u desni smjer, za kojeg smo znali da je nešto teži. Uz taj smjer, zvan Munich (Mjunik) vezana je dosta karakteristična priča. Negdje 1936. propenjali su ga Njemački penjači iz Münchena, ostavivši u njemu četiri klina. Kasnije su uspon ponovili Englezi i ostavili stijenu bez klina, a tako se i danas penje.

Osim nešto u Škotskoj, naročito u stijenama Cuillina na otoku Skye, Englezi kod kuće uglavnom ne upotrebljavaju klinove. Kod osiguranja služe im čvrste izbočine — nosovi stijene na koje lako izvedu samoosiguranje. Za napredovanje također koriste mesta o koja kvače zamke na kojima kroz karabiner ubacuju uže.

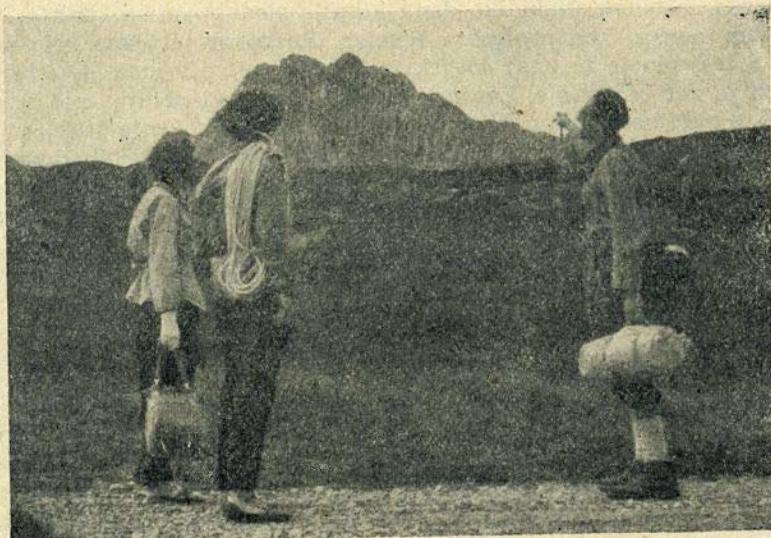
Mi smo međutim završili s našim penjanjem u Engleskoj i potražili kola da se prebacimo na zapadnu obalu otoka, koja nam je bila pod nosom. Tu smo se dalje zabavljali neobičnostima koje smo sretali.

Kupali smo se i pili topli čaj, a zatim šetali dnem mora koje je pred sat dva bilo pod vodom. More se povlačilo po kilometar za vrijeme oseke.

Napustili smo i Colwyn Bay i odlučili otići na istočnu obalu, pa uz nju gore u Škotsku. Prilazeći granici Škotske kraj postaje pust i veoma rijetko naseljen. Na obali Sjevernog mora oko Haggerstona prema Berwicku imao

sam osjećaj da sam na kraju svijeta. Ali u prijestolnici Škotske Edinburghu brzo se pokazalo da je osjećaj bio netočan. On je zaista lijep kao i zemlja kojoj je glavni grad. Stigli smo u njega u nedjelju — zadnji dan festivala, istovremeno tužni i veseli što smo zakasnili.

No ograničenost vremena nije dozvoljavala zadržavanje. Producili smo za Glencoe, i u Chamonix-u engleskog Mt. Blanca u Ft. Williamu skrenuli smo u Glen Nevis (Dolinu Nevisa). Uspon na Ben Nevis (4406 stopa) napravili smo isto poslije podne, naravno planinarskom stazom. To je bilo kojih 4 sata hoda od kuće Glen Nevis. Dan je bio kišovit, no gore je bio pao svježi snijeg, a na

Pred odlazak — Tryfan u pozadini

Foto: Z. Černić

spustu pratio nas je led. Uspon ne predstavlja nikakvu težinu, a obzirom na vrijeme po kojem smo išli bio je uzbudljiv i ugodan.

Balmacara Hostel na brijegu iznad zaljeva Alsh bio je točka na kojoj je završilo naše putovanje prema sjeveru. Tu smo kao i svagdje do tada opskrbniku kod prijave na pitanje jesmo li biciklisti ili imamo svoja kola rekli da putujemo autobusom. On nas je ubilježio da smo »šetači« (walkers).

Tako nas je naša ŠETNJA zatvarajući krug povela na jug i to priličnom brzinom, jer je postalo hladno. Kiša je padala bez prestanka, bila je sredina septembra.

Osam dana provedenih uz obale škotskih jezera, u tom pustom i nenaseljenom dijelu Britanskog otoka (ispod 1 stanovnika na 1 kvadr. milju) bili su dani, koji su nas najviše sjećali na našu domovinu i naša brda.

Mirne površine brojnih jezera, i duboko u kopno usjećenih zaljeva hladnog zelenog Sjevernog mora, kao da vape za prijateljstvom i zovu te da im ostaneš u društvu.

Crveno jezero

Sve je započelo iznenada u Zagrebu. Jednog dana pojavio se u Planinarskom savezu Hrvatske neki čovjek, raspitujući se znadu li oni za grupu planinara, koji bi bili voljni pomoći Higijenskom zavodu pri istraživanju Crvenog jezera kod Imotskog, s time da omoguće pristup grupi stručnjaka na samo jezero, koje je okruženo gotovo okomitim stijenama visokim oko 200 metara. Ive, koji je slučajno bio u Savezu, odmah se upustio u razgovor, i doskora je bio ugovoren sastanak. Nekoliko dana kasnije sjedio sam sa Ivom i Šimom u Higijenskom zavodu kod profesora Petrika. Razgovor je tekao vrlo poslovno. Inženjer Širca, bio je to onaj čovjek iz Saveza, potanko nam je izložio oblik jezera. On je već bio ondje. Zanimali smo se za svaki detalj, koji bi nam bio od koristi. Povremeno, kada bi opisivanje prešlo u veličanje teškoća pristupa k jezeru, mi smo se trojica skriveno, znalački nasmiješili. Smijeh diskretan i lako podrugljiv bio je, barem po našem mišljenju, tim više na mjestu što je i sam inženjer već prošao niz stijenu do vode, iako nije čak ni planinar; usto nam je pričao, kako i neki seljaci silaze do vode da love ribu i beru travu za koze. Kada mogu oni, zašto ne bismo mogli i mi.

Konačno, kada smo već u detalje razmotrili sve što nas je u vezi s jezerom zanimalo prof. Petrik nas upita:

»Možete li nam jamčiti da ćete nas zajedno s našim instrumentima bez opasnosti spustiti do jezera?«

Laki osmijeh prešao je licem sve trojice.

»Možemo!«

»Možete li isključiti smrtnu opasnost?«

Iako je ustvari to pitanje bilo već sadržano i u onom prvom, odgovor je na trenutak zakasnio. Ma koliko to bilo na prvi pogled smiješno, čovjek se uvijek lecne, kada čuje riječ smrt. Ljudski je to.

»Možemo!« — Ovaj puta bez osmijeha.

»Šta tražite za taj pothvat? Dnevnice kao i ostali, koji sudjeluju ili neki poseban honorar?«

Nastupila je kratka tišina. Odjednom smo se zbumili. Prije nismo o tome razmišljali. — Da nam plate? Pa nismo mi profesionalci. To je nešto što nas privlači. Idemo radi vlastitog zadovoljstva. A opet — novac, nova vjetrovka, ili nove hlače, cipele. Sve su to stvari, kojih nemamo, koje su dobrim dijelom krpane, uništene, a do kojih tako teško dolazimo. Prošlo je tek par sekundi, a te su mi misli prohujale glavom. Kasnije su mi i ostala dvojica priznala da su mislili isto.

Bili smo zetečeni, ali samo trenutak i odgovor je bio spontan i istodoban:

»Bilo bi najbolje, da nam platite put, hranu i stan. To nam je dovoljno.«

Morali smo se nasmijati sva trojica, jer smo to izgovorili u troglasu, kao da smo se dogovorili. Odlanulo mi je. Bilo bi nezgodno da smo imali razna mišljenja.

Slijedilo je kratko dogovaranje o danu polaska, o tome što treba nabaviti, gdje ćemo se naći i ratni plan je bio gotov.

Kada smo se opet našli na zraku sva trojica smo bili oduševljeni.

Na pomolu je bio novi pothvat, pustolovina. To uvijek oduševljava i zanosi.

Kojih petnaestak minuta laganog hoda od Imotskog cestom prema zapadu, koja znatižljivo krvuda gotovo hrptom užvisine, leži Crveno jezero. Sunce je već prešlo iznad Biokova i nagnulo se nisko prema obzoru, kada smo ga prvi puta ugledali. Zastali smo zadriveni, zastrašeni i tek prigušeni usklici odavali su naša čuvstva.

Dojmovi?

Zaista ne znam kojim bi ih riječima mogao opisati. Pročitao sam jednom komparaciju u kojoj ga prispolobljuju sa sedmim krugom Dantova pakla. Mislim da je pretjerano, ali je vjeran odraz čuvstva, koje jezero budi u nama. Pakao je strašan, ali samo strašan, barem prema onome, kako ga je vidio veliki pjesnik.

Crveno jezero je strašno, ali ujedno i zadriveno ljepotom.

Ogroman krater usječen u vrh masivnog bedema, koji čuva Imotsku dolinu sa sjeverne strane. Stijene su mu jarko crvene, otuda mu i ime, a sada su upravo gorjele, jer ih je zlatilo sunce. Okomite, izbradane, raskidane, razapete u grču između svjetla i tame, poniru preko dvije stotine metara u tkivo kamena, a krv, koja je tekla svježa i vrela iz svake pore, svake brazde i udubine gasila se u tamnomodroj, gotovo crnoj boji vode.

Boje, mjestimice prigušene, plavičasto zelene, sjenčajući tek lagano izbočine, previse, dok na drugom mjestu jarko bliješe odrazujući skrletne plohe svježe odlomljenih gromada, da korak dalje prijeđu u mutno zagasite tonove žute i smeđe. Čitav spektar kao da si slio u to zemljino ždrijelo, a nad svim je vladalo crvenilo, jarko i blistavo, nadražujuće i prijeteće.

Jezero je ležalo na dnu grotla, tamno, zasjenjeno, odrazujući tek škrto na staklenoj plohi žar vatre što je plamnjela nad njim. Okruglo, mirno, daleko. Jato divljih golubova kružilo je nad površinom i hitrim podrhtavanjem uz praskav šum krila čas se dizalo čas spušтало u zraku, sveudilj loveći jedan drugoga. Tko zna otkuda je zalutao galeb; na tren zabljesnu bjelinom svog perja, i uz prodorni krik izniknu iz provalje, te preko naših glava pohrli prema moru. Glas mu se odbijao od stijene do stijene pretvarajući se u čudesan šapat, dok nije zamro u sveopćoj tišini. Golubovi su se smještavali po pukotinama u stijeni, obaračući pri tom sitno kamenje, koje u pucketavoj salvi obasu jezero, a onda se sve umirilo.

Prošlo je par minuta tihog divljenja, dok smo se pribrali i škrtim riječima stali izmjenjivati utiske. Nismo imali gotovo ništa reći. Svi smo osjećali isto — ogromno udivljenje. Sva naša nagadanja rasplinula su se u nepovrat. Zaostala je jedino misao — zar je ovdje uopće moguće sići?

Kameno grotlo u kom leži jezero predstavlja preokrenuti stožac, kojemu je baza malo nagnuta k jugu. Na mjestu gdje ga siječe površina vode promjer mu je pravilan, okrugao, a iznosi 200 metara, dok promjer baze ne dosiže 300 metara. Udaljenost od vode do otvora na sjevernoj stijeni, koja je najviša, iznosi oko 270 metara, dok se prema jugu smanjuje na kojih 250 metara. Sjeverna i istočna stijena su gotovo posve okomite, i izravno se gube u vodi, dok zapadna i južna iza okomitog pada od stotinu metara prelaze u strme sipine, posute kamenim krhotinama, otpalim gromadama i još ne zdrobljenim zubima žive stijene, da opet u posljednjih dvadesetak metara posve okomite, glatko isklesane, utonu u hladnu mračnu plohu.

Činilo mi se da gledam u bunar divovskog razmjera. Tu impresiju nije umanjio ni gusti splet žbunja izniklog na vrhu sipara, ni sočno zelenilo trave,

koja mjestimice pokušava zaustaviti kamenu rijeku, tik na samom rubu posljednjeg skoka, i čeka najmanji povod na nastavi teći k dnu. Iz naše perspektive zelenilo se doimalo poput mahovine.

Nismo zamijetili dolazak postarijeg seljaka, koji se odjednom našao među nama. Bez pozdrava, bez razgovora, zapitao nas je da li želimo čuti kako je nastalo Crveno jezero. Gotovo i ne čekajući naš odgovor, sjede na onizak kamen i brzim ritmičkim glasom, koji je bio nešto između recitacije i pjesme guslara, stade nam sricati pjesmu o Gavanovim dvorima. Okupili smo se polako oko njega i šutke upijali riječi stare Šenoine bajke, koja kao da je nicala pred nama. Nisam odmah znao odakle već poznajem ove stihove. Tekli su pravilno, jednolično, naglašeni na kraju svake strofe; činilo mi se da su ustvari ubrzano disanje recitatora, toliko su bili srasli s njegovim ustima. Bez grijeske, bez zastoja, poluglasno izvijala se pred nama priča o dvorima bogatog Gavana, koji su stajali na mjestu današnje provalije. Zvezet čaša, smijeh orgija, jauk sirotinje dopirao je do nas, gorjele su baklje, fijukali bičevi, kočile se obasjane kule drevnoga dvorca, a onda odjednom prolomio se prasak, zatutnjela je zemlja, a iz prenabreklog neba osuo se dažd. Zanjihale se kule, zidovi, popucali stupovi, a onda zadrhti tlo, razjapi se zemljino ždrije u proguta u hipu dvor sa svim zlima što su stolovali u njemu.

Danas na mjestu Gavanovih dvora стоји огромна provalija na čijem dnu leži jezero — Crveno jezero.

Utihnule su i posljednje rime, a pred našim očima ležalo je to zagonetno jezero, glatko, mirno, bez bore i vala, čuvajući u svojoj dubini Gavanove dvore. Vjerojatno nisu nikada postojali, ali u onom trenutku vjerovao sam u njih. Divna je priroda, ali za čovjeka postaje još ljepša, kada je on oplemeni svojom maštrom, kada joj dade smisao i svrhu, kada je legendama niklim u strahu, neznanju i vjeri, pretvori u nešto živo, razumno, kada joj podari svoja svojstva, kada je gleda kroz prizmu svojih snova, svoje savjesti i svojih velikih očiju.

Kažem — vjerojatno nisu postojali. Jer, geolozi mi mogu objasniti, da Crveno jezero spada u tako zvane »bunarske« vrtače, da je nastalo na mjestu ogromne podzemne šupljine, koju je u vapnencu, kao što je to već karakteristično za krš, kroz stotine tisuća godina izdubla voda; oni mogu točno odrediti njegovu starost i proreći kraj — čak će im povjerovati da je tako, ali u dubini duše ono je za mene ipak nastalo kao kazna za ljudsku opačinu i zlobu na mjestu Gavanovih dvora.

Seljak nam je rekao, da je pjesmu čuo svega jednom, dok je išao u osnovnu školu i upamtio je. Doskora se izgubio. Nismo mu dali ni napojnicu. Možda ju je očekivao, ali osjećao sam da bi time u nama razbili onu neposrednost, onu snažnu impresiju pjesme, koja kao da se rađala pred nama, nikla iz kamena i ovih krvavih stijena.

Vodič, koji je išao s nama, odveo nas je do malog uskog usjeka u stijeni gdje je počinjala staza kojom su se služili seljaci, kada su silazili u lov na ribe ili po travu. Moram priznati da sam se divio tim ljudima, koji za par rukoveti trave silaze dolje.

To je zapravo penjački smjer trećeg stupnja (ima ih šest i šesti je najteži), dug oko 200 metara, koji koso, preko istočne stijene, vodi na vrh sipara. Stijena je kršljiva, strma, mjestimice obrasla travom i lakin nanosom zemlje ili usitnjenoj kamena. Pod nogama je sve pomicno, a ruke su često bez uporišta. Potrebno je mnogo opreza da se siđe dolje, a da se čovjek pritom ne posluži

onim bržim, okomitim putem, koji gotovo stotinu metara niže svršava na nestabilnoj hrpi kamenja, koja nestrpljivo iščekuje povod da se spusti još onih preostalih stotinu metara do vode.

Malo postiđeno sjetio sam se onih podrugljivih osmijeha na Higijenskom zavodu, i da je Ing. Širca bio u blizini, izvinuo bih mu se. Ovako sam to odgodio za kasnije, a kako sam odgadao sve do danas, koristim ovu priliku da mu priznam kako je bio u pravu. Ne moraju samo alpinisti biti alpinisti.

Spustili smo se dijelom stijene i dogovorili se o smjeru silaska; silazak ćemo osigurati užetom. Neznatno se razlikovalo od uobičajenog.

*

Bilo je divno jutro, kada smo se opet našli nad jezerom. Sada je voda iskrila u punom sjaju sunčeva svijetla plavičasto-zelenom bojom, tamnom i posve jednoličnom. Stijene su se činile manje strašnjima no dan prije.

Prvi klinovi su zveznuli u kamenu i uže je stalo kliziti prema dolje, a dva sata kasnije dosegnulo je vrh sipara. Dalje nije bilo potrebno, put je bio gotov. Započelo je spuštanje dasaka, koje su nam trebale poslužiti za splav. Užetima smo ih spustili niz okomitu stijenu do sipara, a zatim ih gurnuli nizbrdo. Doskora se začuo pljusak — pale su u vodu. Preostali materijal, ljestve, penjačka užeta, čekiće, ležaljke za napuhavanje ili kako ih mi zovemo »puhaljke« i svu silesiju ostalih stvari utrpali smo na leda i oprezno se zaputili u krater. Na vrhu sipine smo se sakupili — išli smo u velikim razmacima, kako bi izbjegli rušenje kamenja — a onda u brzom trku gonjeni nestrpljenjem jurnuli nizbrdo. S nama je krenula i gomila kamenja, koja je prema dolje sve više rasla i kada smo se zaustavili na zadnjoj stijeni čitav zrak titrao je od gromoglasne kanonade, kojom nas je jezero pozdravljal dobrodošlicom. Tutnjava je bila mukla i mnogostruko se lomila o kamene zidove, koji su nas opkoljavali. Voda je prštala blistavim vodoskocima, koji su iz sunčeve svjetlosti tkali dugu. Do sada čista modro-zelena površina osula se pjenom. Sunce je žarilo i peklo.

Trebalo je sići još posljednjih četrnaest metara okomite, posve glatke, izlizane stijene. Našli smo mali prikladni žlijeb i doskora su konopljine ljestve čvrsto prikovane za stijenu poletjele kroz zrak i pljusnule u vodu.

Zaista ne znam što ostavlja jači dojam, da li pogled s vrha u jezero ili s jezera prema gore. Osjećao sam se kao u gigantskom kotlu. Ogromne stijene nadvile su se nad nas. Golemi kameni blokovi visjeli su rek' bi slobodno u zraku, a krug neba nad glavom bio je tolik, da se odjednom mogao sagledati očima. Obala glatka, okomita, presvučena smjesom mahovine, algi, sedre i crvotočna kamena; nigdje izboćine, udubine, nigdje mjesta na kojem se može stati nogom, zadržati, izaći. Ljestve su zaista predstavljale jedini put u svijet. Voda je prijatna, topla, ali i neugodna zbog svoje neprovidnosti i tame. Pogled može pratiti stijenu tek dva — tri metra okomito u dubinu, a onda sve prekriva mrak.

U raznim udubinama i pukotinama dosta visoko u stijeni stanuje mnoštvo divljih golubova. Njihovo prelijetanje i meškoljenje redovito izaziva pravu kišu kamenčića, koji intenzivnim praskom padaju u vodu. Površina vode je uopće rijetko mirna; mreška je lagani vjetar, koji neprekidno vrluda tražeći izlaz. Sunce peče, iako ga ublažuje voda i strujanje zraka. Nebo naliči na pozornicu; neprekidno smjenjuje oblake, koji preljeću hitri, laganih krila.

Divan je osjećaj ležati na površini vode i pratiti prolaz oblaka, ljubavni let golubova, smjelu igru vitkih čiopa, koje uz kratke krikove visokih tonova

prelijeću poput strelica nebeskim modrilom; ploviti nošen strujom vjetra uz kamenu zavjesu prošaranu brazgotinama i mozaikom punim raskošno obojenih ploha, ali je još mnogo ljepše diviti se svemu tome sa zemljine površine. Dok sam se nalazio na jezeru, neprestano sam osjećao neodređenu napetost, tjeskobu. Tamo sve kao da vreba, prijeti: i stijene i voda pa čak i samo nebo.

Prvi zadatak bio nam je da izgradimo splav, sa koje će se vršiti sva istraživanja. Četiri daske učvršćene u obliku pravokutnog okvira predstavljale su kostur pod koji smo podvukli šest puhaljki, i splav je bila gotova; dovoljno čvrsta i stabilna da podnese pet-šest ljudi s vitlima i ostalim potrepštinama.

Dani su tekli hitro. Obično bi oko devet sati započeli spuštanjem na jezero, a natrag smo se uspinjali tek oko pet sati poslije podne. Ubrzo smo se privuknuli na put niz stijenu i s lakoćom ga svladavali, ali kako je uvijek trebalo nešto prenijeti, svaki put smo morali uložiti svu pažnju da stignemo čitavi. Takoder i spuštanje stručnjaka, koji su vršili svoja ispitivanja na splavi, zahtijevalo je od nas vrhunac pažnje. Baš toj našoj svijesti o odgovornosti zadatka koji činimo, možemo zahvaliti da je sve prošlo bez i najmanjeg incidenta, jer konačno sve su to bili neplaninari, a uz to ljudi nenavikli takvim fizičkim naporima.

Bilo je podrhtavanja nogu, katkada smo i po desetak minuta čekali da možemo dalje, užeta su se napinjala, a znoj tekao; pojedino spuštanje je trajalo i preko jedan sat, dok smo ga sami savladali za desetak minuta, ali to je sve posve razumljivo i normalno. Morali smo se diviti profesoru Petriku, kako se je odvažio sa svojih poodmaklih šezdeset godina da siđe dolje, ili doktoru Emiliju da se sa svojih pedeset upusti u takvu pustolovinu; no oni su to ipak činili, potpuno se pouzdavajući u našu sigurnost i vještinsu, u naša užeta, znanje, ruke. Mi smo shvatili njihovo povjerenje i mislim da ga nismo iznevjerili (osim možda dra Emilia od koga smo nasred stijene, onako svezana našim užetima, iznudili obećanje, da nam kupi kolače. To je bilo jedino »iskorištanje situacije«, ali kako u Imotskom nije bilo jestivih kolača, to nam je i taj gusarski pothvat propao).

Da ne zanemarimo dobre alpinističke tradicije, svakog, tko je prvi put osiguran našim penjačkim »špagama« propenjao stijenu, krstili smo pri svršetku uspona sa par udaraca užeta. Bili su nam to do sada najvredniji trofeji: jedan profesor, jedan doktor i tri inženjera. Neka se ne ljute što ih izdajem, ali se svaki od njih poslije toga za vrijeme večere nekako nemirno meškoljio na stolici.

Poseban problem bilo je kamenje. Padalo je neprestano sa svih strana i dovodilo nas u najozbiljniju životnu opasnost. Čim je netko stao na sipar, sve je tutnjiло od pljuštanja vode. Morali smo odrediti posebnu stražu nad ljestvama, da nas pravovremeno upozori ako se netko približava. O tome, kako je bilo, najbolje govori činjenica da je kamenje što je padalo probušilo tri »puhaljke«, da je jedna košulja i to moja, srećom ne na meni, zajedno sa Šiminim hlačama otišla u stare krpe i da je na ljestvama puklo šest drvenih prečaka debelih 5 cm. u promjeru, te su ljestve postale neuporabive. Jednom zgodom, dok smo sa splavim stajali uz ljestve, ing. Širca je neoprezno stao na sipar i sa visine od 15 metara osula se gomila kamenja, teškog do deset kila u vodu oko nas. Zaista, samo slučaju možemo zahvaliti što nas nije zahvatio ni jedan veći komad. Osjećao sam se poput Odiseja, dok ga je kamenjem proganjao Kiklop. Bili smo posve promočeni od vodoskoka izazvanih udarcima kamenih granata. Jezero je tutnjiло, a splav se njihala kao pomamna na uzavreloj vodi. Što je

najgore, žlijeb kojim smo se spuštali bio je i prirođan put za kamenje, ali je osim kamenja kroz žlijeb, kojim smo se mogli koliko toliko ugibati, padalo i kamenje kojem je zaista bilo teško izbjegći. Njega su sa stijene stalno obarali golubovi, sunce, ili čak malo jači vjetar: Da sve bude »zabavnije« i pastiri su, kad su nas ugledali na jezeru, stali sa visine od 250 metara na nas bacati kamenje. Jednog smo dana preko sat vremena čekali nasred jezera, gdje smo bili van njihova dometa i slušali fijuk kamenja koje je žestinom i detonacijom malokalibarskih topova pljuštalo oko nas. Bilo je to pravo opsadno stanje, a mnogostruku jeku samo je još više pojačavala i onako neprijatne zvukove. Baš zbog tih neodgovornih ljubitelja gađanja, kojima smo biti meta, morali smo odvojiti tri ili četiri člana naše ekipe, — koja je brojila 15 ljudi — i postaviti ih kao stražare na vrh grotla da nas štite. Jednom zgodom je profesor Petrik sjedio na ulazu u put kroz stijenu i čuvao prilaz, a ujedno se psihički pripremao za svoj sutrašnji spust. Čuli smo ga povremeno, jer je jezero neobično, akustično, kako zaustavlja one koji su htjeli sići. Mirno smo se sunčali na vodi, vitlo je jednolično zvrndalo, a sadržaj epruveta polako mijenjao boju, kada se odjednom iz visine začuje bjesomučna galama. Čuli su se povici — milicija!... zatvor!... globa!... smrtna opasnost!... — prijetnje, a zatim zaklinjanje, a uza sve to ono poznato zlokobno kotrljanje kamenja po siparu. Dva mladića mještana uspjela su proći kraj straže. Kasnije nam se profesor jadao da su došli do njega i posve nedužno sjeli promatrajući naš rad u dubini. Sjedili su mirno a kada je on pošao par metara u stranu da nas snimi, mladići su samo nestali u dubini. Uostalom bili su vrlo simpatični i mi smo ih natrag prokrijumčarili, kako ih profesor ne bi možda prijavio.

Jednom prilikom nam je pukla žica, koju smo razapeli preko jezera, i ja sam ležeći na puhaljci doveslao do obale da je iznova učvrstim. Upravo sam bio gotov i zaplovio k splavi, kad se na dva tri metra od mene ospe kiša kamenja sa energijom puščanih projektila. Mislim da nisam nikada tako brzo uzmaknuo stijeni pod previs, kao tom zgodom. Čak nisam imao vremena da se okrenem, već sam se natraške veslajući, nogama zabio u kamen.

Baš te žice zadale su nam mnogo posla. Razapeli smo ih šest uzduž, a tri poprijeko jezera i učvrstili ih na obali. Samo učvršćivanje je bilo vrlo teško, jer nismo imali pukotina u koje bi zabili klinove, pošto je sve prekrila sedra, pa je zabijanje išlo teško, jer je splav bila slabo uporište. Kako je nismo imali gdje učvrstiti uz obalu, poslije svakog udarca čekića trebalo je opet doveslati k stijeni. Te su žice služile, da nam točno označe mjesto sa kojeg vadiamo uzorke vode ili mjerimo njenu dubinu. Na svakih deset metara na žicu smo Učvrstili malu drvenu pločicu koja ju je držala na površini. Jednom je bilo i malo panike. Kao i obično, lagano sam veslao kraj splavi, ležeći na svojoj puhaljci, kako bih pomogao po potrebi, jer sam se mnogo brže kretao nego naš nezgrapni »Kon-Tiki« te sam služio za vezu s obalom. Odjednom netko je kriknuo: »Pazi«, a zatim su slijedili povici: riba! — oko! — morski pas... Trgnuo sam se i pogledao u smjeru ispružene ruke. Opazio sam kako se par metara od mene u dubini vode nešto pomiče. Činilo mi se kao oko neke goleme ribe. Srećom nisam imao vremena da se jače preplašim, jer sam zajedno sa ostalima prasnuo u smijeh. Na površinu je isplovio naš drveni plovak. Splav je prešla preko žice i potisnula ga dolje, a sada se vraćao natrag. Iako ova zgora zvuči kao šala, bila je posve ozbiljna i odlično ilustrira psihozu koja je ondje vladala. Jezero je tako zagonetno i zastrašujuće zajedno sa svojim obalam, da je čovjek bio sklon panici. Tamo su zaista velike oči. Uostalom to se

vidi i iz činjenice što se nitko nije slobodno kupao. Plivali smo malo oko splavi, prevrtali se po vodi, držeći jednom rukom puhaljku, ali nikome nije palo na pamet da slobodno prepliva jezero, da pokuša roniti ili da se igra u vodi kao što je to inače običaj. Imao sam masku za ronjenje i jednom sam pokušao zaroniti u dubinu, ali pogled na onu jednoličnu zelenkasto-plavu masu odvratio me od toga. Nigdje uporišta za oko, nigdje baš ničega. Pogled u prazno. Uz sve ostalo i sama dubina jezera je neugodna. Najveća dubina koju smo izmjerili iznosi 255 metara, dok je tik uz ljestve duboko 180 m. Mislim da je to posve dosta i za najbolje ronioce. Vidljivost u vodi je dosta slaba, tako da smo bijeli disk, specijalno određen za mjerjenje prozirnosti vidjeli na jedva 11 metara dubine.

Splav smo uvijek ostavljali pričvršćenu uz obalu pod kakvom izbočinom kako bi je zajedno sa instrumentima sačuvali od kamenja. Svi su se najprije iskricali na ljestvama, a onda sam ju obično ja odvukao pod zaklon. Natrag do ljestava, trebalo je preplivati 30—40 metara, a bilo je to uvijek neugodnije plivanje, nego na riječnim brzacima i virovima. Kraj mene, zid tako gladak, da se ni uz najbolju volju ne bih mogao pridržati za njega, a voda je tako rijetka, tako vuče u dubinu. Uvijek mi se činilo da ne će stići do ljestava.

Preko noći su obično puhaljke ispuštale dio zraka i splav je utonula dublje u vodu, a da bi opet bila u stanju primiti puni kapacitet, t. j. 5—6 »pomeraca«, koliko ih je obično sjedilo na njoj, trebalo ju je iznova napuhnuti. I to je bio moj posao. Kružio sam oko splavi, ležeći na svom »razaraču«, (tako su okrstili moju puhaljku) i duboko udahnuvši zrak, zaronio glavu u vodu i tamo ga ispuhavao u »matični brod«. Bio je to posao pri kojem sam se napio vode za čitav dan, jer se je često događalo, da je »matični brod« stao napuhavati mene. Tu sam operaciju morao posljednjih dana i nekoliko puta dnevno obavljati jer su gotovo sve puhaljke bile oštećene. Jednu smo morali već prvi dan rashodovati, jer ju je kamenje doslovce »prožvakalo«.

Na splavi su bila učvršćena dva specijalna mala vitla, na koja su bila namotana tanka čelična užeta, duljine 300 metara. Pomoću olovnih visaka mjerili smo dubinu jezera i istraživali profile njegovog dna, dok smo uz pomoć posebne »dubinske boce«, vadili uzorke vode iz raznih dubina i u njima odredivali temperaturu, sastav plaktona, količinu kisika, natrija, klora, karbonata i ostalih sastojina. Bio je pravi užitak piti hladnu vodu temperature 9°, izvučenu dubinskom bocom sa 100 ili 200 metara, dok joj je temperatura na površini iznosila oko 20° C. Za sve te analize imali smo na splavi i veliku limenu kutiju, »ormar«, koja je bila puna raznih kemikalija, bočica i aparata. Taj »ormar« je imao dimenzije omanje kuhinjske kutije za drva i bio je uzor nespretnosti za transport. Uglat, tvrd, težak, a da bude još zanimljivije nije ga smjelo tresti ili prevrtati kako se ne bi što razbilo ili prolilo. Nezaboravno je bilo Šimino lice, kada je, noseći ga na ledima puput naprtnjače odjednom na nogama osjetio nešto mokro. Ormar je prokapao. Na njegovo uplašeno pitanje što je to, jedan kemičar flegmatično odgovorao:

»Pa bit će kiselina ili lužina.«

Ne manji problem bilo je dopremanje vitla. Ona su puna ručica, izbočina i upravo pakosnih šiljaka, a deka, kojom smo ih umatali prije stavljanja u naprtnjaču, jedva da je to i malo ublažila. Nositi taj teret na ledima i pri tom paziti da teret ne prevrne nosača u dubinu, bilo je zaista naporno, tim više što se uže, koje je bilo učvršćeno u stijenu i služilo za prihvatanje, — mi ni-

smo išli navezani — moglo pomicati i više od jednog metra. Tu pomičnost užeta nismo mogli izbjegći jer ga nije bilo moguće učvrstiti.

Kad god bi silazili siparom, oko nas su zveckale metalne krhotine. Za vrijeme rata u Crveno jezero pale su dvije oštećene leteće tvrđave. Tome je vjerojatno uzrok intenzivno strujanje zraka. Jedna je pala na sipar, dok je druga tresnušla o sam rub sjeverozapadne stijene i tamo se prelomila, tako da je dio ostao na površini dok je ostatak pao u vodu. U oba slučaja voda je progutala i čitavu posadu. Seljaci su iz okolnih mjesto danima silazili na sipar i sakupljali lim i ostale razbijene komade te ih na ledima iznosili svojim kućama, Mi smo naišli na ogroman komad gume od kotača i mnoštvo metalnih komadića negda moćnog stroja za razaranje.

Tužna je bila sudbina mlađih života, koje je sahranilo jezero. Očevici pričaju da su neki avijatičari padobranima padali u vodu, gdje su se nemoćni utapljali, neki su gorjeli u zraku, neki udarali o stijene, dok je većina zaglavila u avionu. Motto svega? Vrhunac ljudske gluposti i nezasitnosti — rat, krvavi svjetski rat. Tim mladićima, čije kosti i posljednje jauke čuva ovaj veličanstveni grob, mladićima čija krv se pomiješala sa crvenilom ovih litica, dugujemo dio slobode koju uživamo. Hvala im za to i slava. Nažalost to je još jedino čime im možemo vratiti dug.

Razina vode nije uvijek ista već se prema godišnjim dobima mijenja. Za vrijeme našeg istraživanja bila je oko 20 metara ispod zimskog vodostaja. Dubinske pukotine i propusti, gutali su polako nepregledne mase vode, koja je nicala širom doline kao niz izvora. Često, dok sam sjedio na splavi i dok su olovni utezi tapali 200 i više metara duboko, tražeći dno, imao sam želju da jezero počne ponirati i da nas sa splavi povuče u svoje mračne zidine. To bi morao biti vanredan doživljaj, doduše vjerojatno i posljednji. 500 metara crnih, vodom izglađenih stijena, posve okomitih. Gore visoko, visoko, mali krug plavetnila. Dno bezdana od kamenih blokova i gromada, što su se stoljećima otkidale i tonule u dubinu, ostaci aviona, Gavanovi dvori, vile, vukodlaci, pa možda i sam pakao.

Došao je zadnji dan. Započelo je povlačenje. Sve smo stvari prenijeli sa splavi na sipar, a samu splav rastavili. Puhaljke su konačno poslije 6 dana neprekidnog namakanja u vodi, bile opet izvučene na suho. Drveni kostur tužno se doima — izgubljen, bez svrhe. Vjetar ga je zanosio vodom, sporo, teško. Plovci su plutali — napušteni, u neredu. Radio sam preko volje. Iako je pomisao na sve ono, što pruža povratak, bila draga, iako su lica onih koji me čekaju titrala nasmiješena u mašti, bio sam tužan. Jezero je vapilo, dozivalo, uvlačilo se u svaku poru svijesti. Posljednji sam ga napustio. Osjećao sam se kao da napuštam garište rodnog doma. Kraj ljestava izronio je iz vode i teško, zapinjući polomljenim prečkama, stao se uspinjati. Teško opterećena kolona polako je krenula uz sipar. Zaustavili smo se i kao posljednji pozdrav stali mahnito gurati kamenje u dubinu. Gromade teške preko tonu, valjale su se sve brže i brže i uz zaglušnu detonaciju padaće u vodu koja se propinjala, siktala, pjenila. Zrak je titrao, tutnjiо, jeka je stostruko raskidala zvukove, golubovi su preplašeni u jatu strelimice lijetali u krugu. Kao da se rušilo nebo i zemlja i pakao.

Crveno jezero je odzdravljalo.

Penjali smo se sve više i više, a svakih nekoliko koraka bi zastajkivali, bacajući poglede do jezera koje se polako smanjivalo. Tutnjilo je još uvjek, samo nešto tiše i mekše. Opet su zazvonili udarci kladiva o stijenu izbijajući

klinove. Uže se povlačilo prema gore. Sunce je zalazilo, kada je i posljednji čovjek napustio grotlo. Zaustavili smo se i šutke promatrali jezero. Milovao sam pogledom njegove stijene, zakutke, klizio niz sipar, tražio siccune točkice — plovke. Mislima sam ponirao u dubinu jezera, lutao njegovim dñom, spoticao se o razvaline Gavanovih kula, ostatke metalnih ptica, njihove žrtve, lutao pukotinama, špiljama, po svemu onom što nisam vidio, a što sam ipak osjetio maštom. Čiope su prelijetale po zraku, kovitlale se crne, šljivate, javljući se prodornim piskom. Vjetar je lagano strujao, a smirena pjesma nikada ne ispjevana titrala je u svemiru. Sjeta se tiho šuljala od okuke do okuke, sa misli na misao i ispunjala pogled, grudi, pletući snenu koprenu sanja, želja, zbilje, uspomena.

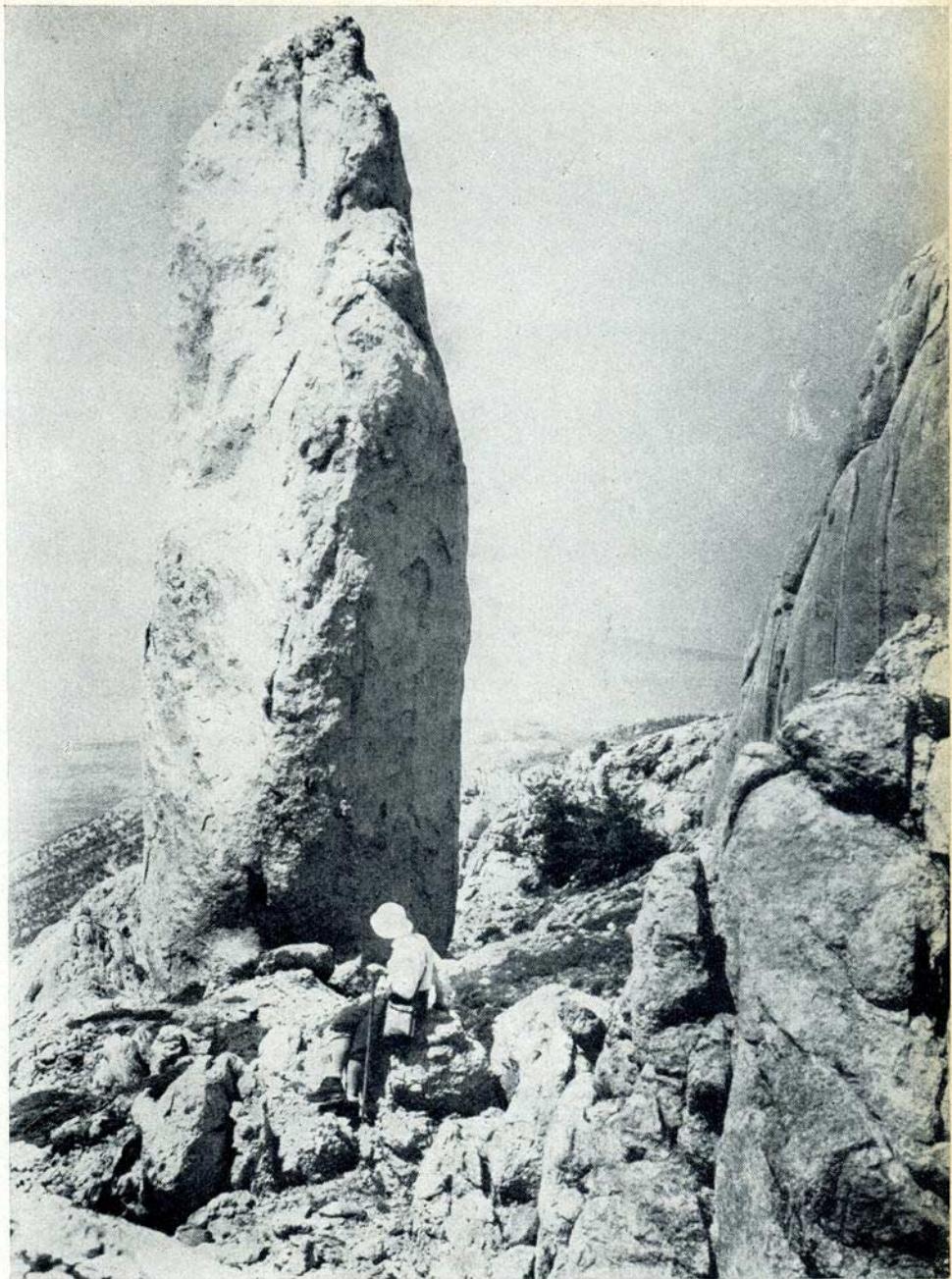
*

Visoko u zraku lebdi orao. Ukočen, bez treptaja, bez glasa, obasjan suncem, kruži u golemoj spirali, koja se prema gore širi sve više i više. Nježan dodir zračnog vrtloga opire se o raširena krila i milujući nosi ih k svom vrhu. Svaki krug i dolina postaje manja, a bregovi dalji. Sunce tone na obzorju, a ptica se uspinje sa željom da mu žar sačuva u očima. Zalazi oganj za planinom, gase se boje u dolini, a sjene izdužene groteskne pretapaju se jedna u drugu. Krv još teče na vrhu raskidanih stijena, a tad se i one bljedilom osiplju. Jedino se još ptica i oblak suncem opijaju, a kad i s njih sletješe u svemir sunčevi pogledi, orao, sad već crni križ na nebnu, izravna posljednji krug, i, zatrepnuvši sporo i lijeno, poletje za suncem i nesto kao točka u maglovitom sumračju planine.

Vrijeme je. Bacam još jedan kamen i ne dočekavši krik vode silazim brzim koracima kozjom stazom k cesti na kojoj odmiče crna kolona ostalih.

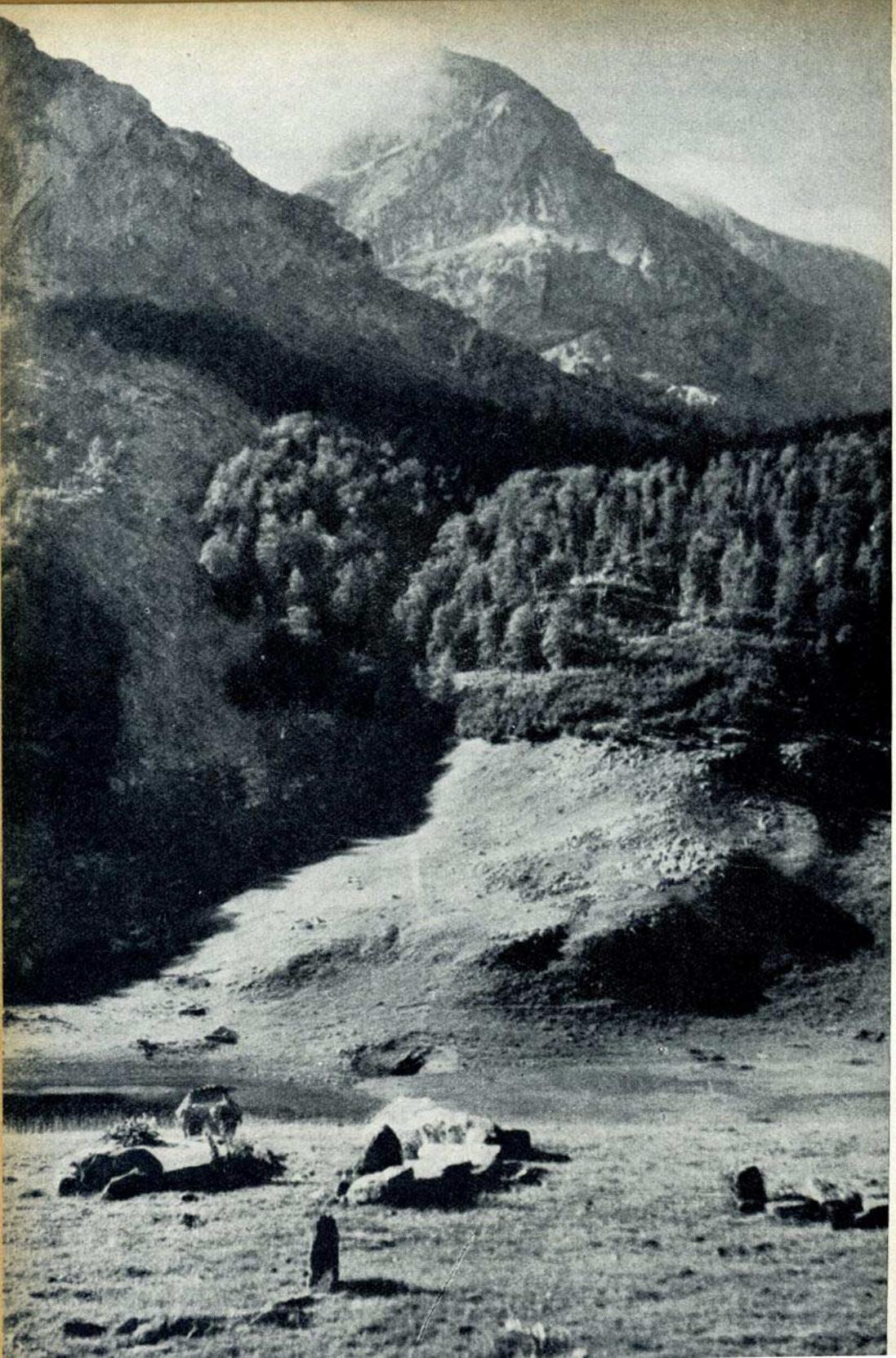
Crveno jezero pripadalo je prošlosti.

Tulove Grede: Motiv

Foto: Dr. B. Gušić

Od Kolašina do Titograda uz albansku granicu

Bilo je divno srpanjsko jutro. Izlazili smo iz velikog i udobnog turističkog hotela u Kolašinu i posrćući vukli teške naprtnjače. Zrak je bio bistar i svjež. Široke kamenite stepenice bile su mokre i sjajne. Na zapadu ugledali smo tamnomodre obrise Moračkih planina, koje su se naglo izdizale s one strane Tare i oštrosno se ocrtavale na blijestavome nebu. Prozračni magličasti veo činio ih je dalekim i vrlo privlačnim. Jedan mladi Nijemac sa sivim očima i pje-gavim licem vrlo uljedno nam je pristupio i zamolio, da mu objasnimo kako bi on sa svojim kolima (to je onako uzgred naglasio, osobito ono »mein Wagen«) najkraće stigao do manastira Morače. Malo podalje stajala je mršava djevojka u slannatom šeširu i sa gotovo isto tako slannatom kosom i ljubazno se smje-škala. Oko vrata imala je dva fotografiska aparata, a ja sam bio tako naivan da sam je upitao, što će joj dva aparata. Začuđeno me pogledala i odgovorila:

— Ah, pa zar ne znate, jedan je za kolor, a drugi za crnobijeli film.

— Ah tako, rekoh i sam se sebi začudio, kako sam mogao biti tako ne-upućen i nedosjetljiv.

Protumačili smo Nijemcu da je cesta do manastira Morače još u gradnji i on se sa svojom djevojkom uputio svojem Volkswagenu, a mi smo, sigurno mislite, čeznutljivo gledali za njima. Ali ne, ovog puta ni mi nismo bili gori od njih: upravo do sivog, poput žabe sploštenog Volkswagena stajao je zeleni Land-Rover, engleska modifikacija Džipa, široka i čvrsta terenska kola. Šofer nam je otvorio vrata i za nekoliko časaka sjedili smo na — budimo iskreni — tvrdim sjedištimu Landrovera, dok je motor tiho šumio, a kazaljka brzinomjera neprekidno treperila na 70 do 80. Teški kamioni, Saureri, Fiali, natovareni drvom dolazili su nam ususret, a naš široki četrvrasti Landrover mahnito je poskakivao po izlokanoj cesti, dok su se naprtnjače na svakom zavoju prevaljivale iz kuta u kut. Projurili smo kroz Matešovo i okrenuli desno na jug, a lijevo iza nas uspinjala se u velikim okukama cesta za Peć, po kojoj smo pred nekoliko dana sašli sa Komova, promočeni i izmoreni. Cesta je krivudala po dnu šumovite doline, a uz nas, nama ususret tekla je Tara, mali brdski potočić, pjeneći se i poskakujući u svom izvornom koritu. Motor je jednolično zujao, a cesta je poput beskrajne trake nestajala pod automobilom, dok smo mi zainteresirano gledali na sve strane i nastojali, onako u brzini uhvatiti što više zanimljivih detalja i slika oko nas. Šofer je pažljivo gledao pred sebe, svirao pred svakom okukom i brzim pokretima okretao volan. Odjednom, nakon kojih pola-trietvrt sata vožnje, naglo je zakrenuo sa ceste, kočnice su zaškripale, i auto se, poskočivši naglo zaustavio, a mi smo svi poletjeli naprijed sa svojih sjedišta. Ali ništa se nije dogodilo. Šofer se okrenuo k nama i veselo rekao:

— Tako, sad ćemo u brdo.

I zaista, ostavili smo cestu i zavezli se po mekanoj zemljanoj stazi, kroz gustu žutu travu koju je talasao vjetar. Pred nama se sada otvarala zelena travnata dolina Veruše, koja se sve više uspinjala i u daljinu zatvarala visokim vrhovima, zavitim u maglu. Staza je vijugala uz desni obronak, kroz livade, šikare i šume, i mi smo se brzo uzdizali sve više i više. Tara se izgubila duboko u dnu doline, sakrivena strmim travnatim obalama. Put je bio uzak,

razriven i za automobilske pojmove vrlo strm. Mašina je napregnuto zavijala, kola su se valjala i drhtala, opruge su škripale, a grane su šibale po prednjem staklu i bučno strugale po krovu kabine. Strmina se čas povećavala, čas smanjivala i šofer je brzo morao mijenjati brzine. Često smo se sjurili u jamu, šofer bi tada brzo ukopčao u prvu ili drugu brzinu, motor bi zariknuo, napregao svih svojih 65 KS, i kola su se škripeći izvlačila naviše po strmom i neravnom putu. Suhe grane krckale su pod točkovima, a kamenje je poskakivalo i zvečeći udaralo o šasiju. Konačno se dalje nije moglo. Put je bio odronjen od kiše i prijelaz je bio preuzak za automobil. Izašli smo iz kola.

Stajali smo na strmom travnatom obronku. Tamo negdje duboko ispod nas, sakrivena među stijenama, izvirala je Tara, a naša staza vijugala je dalje u dubinu doline, prema brdima koja su se kao sivi zid izdizala u dnu horizonta. Šofer je nakon nekoliko neuspjelih pokušaja ipak okrenuo kola i domahnjuvši nam pojuringio je niz brdo. Natovarili smo naprtnjače i polako odmijerenim koracima uputili se stazom. Tamo sa juga nailazile su gomile crnih oblaka, ali nije bilo sporno i brzo smo napredovali. Dvije tri kuće, — Mokro, — granična karaula. Pregled naših dokumenata i kratak razgovor s komandantom, koji nam je dao nekoliko korisnih podataka. Iskoristili smo kratak odmor i kod obližnjeg vrela malo se okrijepili. Ali nismo dugo uživali ležeći u travi. Uskoro se spustila kiša. Sivi oblaci vukli su se nebom i klizili u dolinu s okolnih brda. Pljusak je postajao sve jači i uskoro su se žuti, blatni potoci razmiljeli po tlu. Pognuti, sa ceradama navučenim preko glave, žurno smo koracali po skliskoj travi. Daleka grmljavina muklo je odjekivala od okolnih stijena. Gusti mlazovi kiše šibali su po nama kao zrnca graška. Čitave plahte vode obavile su nas i zatvorile nam pogled kao najgušća magla. Ali to nije dugo trajalo. Kiša se smirila i sad su još samo pojedine velike kapi sve rjeđe i rjede prštale po našim kapuljačama. Zatim je zasjalo sunce. Sva krajina osvanula je kao preporedena. Sive sjajne stijene Maglića (2161 m) slijeva, i šiljati vrh Torača (1882 m) desno od doline, propinjali su se visoko u bistrom zraku. Prošli smo kroz neke stanove; ljudi, muškarci odjeveni pola na gradsku pola na seljačku, začuđeno su izvirivali ispod streha. Vidjelo im se na radoznalim licima kako bi nas rado upitali kuda ćemo i zašto idemo tamo u divljinu. Ali mi zaista nismo imali previše vremena i kratki zdravo, dobar dan, bilo je sve što smo im priuštili. Put se počeo uspinjati. Dolina se strmo uzdigla jednom već dosta zaglađenom stepenicom za kojih stotinu metara na više. Staza je krivudala kroz kamenjar, između ogromnih kamenih gromada u kratkim, oštrim strmim okukama. Nije bila previše vidljiva ni prohodna, ali nismo se morali bojati da ćemo izgubiti smjer. Provizorni telefonski stupovi: tanki kvrgavi kolci i nategnuta žica sigurno su nam pokazivali pravac do pogranične karaule na Rikavačkom jezeru.

Stigli smo na najvišu točku našeg puta. Razrovana kamera površ Širokara, s najvišim vrhom Karimanom (1897 m) prostirala se svuda oko nas. Čuperci magle vukli su se među okolnim stijenama. Sve je bilo sivo i hladno. Počeli smo silaziti na suprotnu stranu i lijepa nesvakidašnja slika pojavila se pred nama: duboka kotlina, kao ogromna vrtača, okružena brdima sa svih strana, a sasvim dolje u dnu ležalo je malo zelenkasto jezero od kojeg je bilo razbacano nekoliko pastirskeh stanova. Na suprotnoj strani sunce je svojim kosim zrakama obasjavalo visoki stožasti vrh Vile (2093 m) kojim prolazi granica prema Albaniji. Iz prostranih pašnjaka i rasijanih crnogoričnih šumaraka propela se visoko nad sve okolne vrhove vitka stjenovita piramida tog planinarski

vrlo zamarnog vrha. Spuštali smo se brzo kroz šikaru, kližući se po rastresitoj zemlji i hvatajući se usput za žilavo grmlje. Ubrzo smo bili na jezeru. Javili smo se u karauli, a onda se pokraj jezera otputili prema stanovima. Hodali smo uz jezero, sunce je zalazilo i njegovi posljednji traci obasjavali su vršnu piramidu Vile. Tu dolje na jezeru bio je već sumrak. Jezero je odjednom postalo crno i gusto kao tuš. Svuda naokolo vladala je mrtva tišina. Bili smo u

Rikavačko jezero podno Vile (2093 m)

Foto: Dr. B. Gušić

kraju odvajkada poznatom kao poprište bezbrojnih krvavih sukoba Kuča, Vasojevića i Šiptara. Pa ipak je ovuda stoljećima vodio dosta važan i mnogo upotrebljavani karavanski put od Skadarskog jezera u Gusinje i dalje u dolinu Lima. Mnogobrojne bogate karavane često nisu stizale na odredište ili bi preživjeli pričali jezovite stvari o surovim napadačima koji su nastavali te krajeve. Još danas je u dubrovačkom arhivu sačuvan spis iz četvrnaestoga stoljeća o napadaju nepoznatih razbojnika na jednu dubrovačku karavanu, a nije tome ni tako davno da su ti običaji nestali. Tek nakon pohare Kuča, koju je izveo knez Danilo, smirile su se prilike između Kuča i Vasojevića. Ali je krajina i dalje ostala krvava zbog stalnih sukoba sa Šiptarima, osobito onima iz Vrmoše. Kad je poviše Rikavca povučena granica između Jugoslavije i Albanije, poslije Prvog svjetskog rata, prekinut je slobodan prolaz trgovcima dolinom Vrmoše

u plavsko-gusinjsku kotlinu, pa je tako i Rikavac opustio. Ipak su sukobi na granici i dalje trajali sve do najnovijeg vremena. Tek danas može i planinar ovuda mirno prolaziti, siguran da ne će naići na divlje razbojниke nego na otvorene, gostoljubive pastire, koji će mu pružiti sve ono što sami imaju. U tom uvjerenju stigli smo i mi do stanova. Prvi stan do kojeg smo došli bio je vrlo velika solidno građena koliba. Imala je sasvim novi, visoko uzdignuti krov sa još bijelim daskama, i vrata nisu još ni bila umetnuta. Nadignuvši malo debelu ovčju kožu, koja je poput zastora visjela umjesto vratiju i sagnuvši se ušli smo u kolibu.

Pogled sa vrha Širokara prema albanskoj granici

Foto: Dr. B. Gušić

Sva je čeljad sjedila oko vatre koja je plamsala u sredini kolibe. Na vatri, u tavi, cvrčalo je nešto, ali odavde s vratiju nisam vidio što je тамо, само mi je vruć miris pržene slanine izazvao čarobne slike o svježoj hrani, koje smo se već dobrano zaželjeli. Vatra je jarko osvjetljavala prostor od nekoliko metara uokrug, dok su kutovi kolibe ostajali u tamnoj sjeni. Pozdravili smo se i odmah, kao da su nas očekivali i kao da smo stari prijatelji primili su nas u kolibu. Odbacili smo naprtjače i sjedeći uz vatrnu, koja je plamsala i pucketala, raspreo se razgovor. Nitko nam se nije čudio, nisu nas smatrali za čudake i svi su pokazivali duboko razumijevanje za sve naše želje i prohtjeve. Uz toplu večeru ubrzo smo se upoznali i razgovor je bivao sve otvoreniji i življiji. Obitelj našeg domaćina, kao uostalom i svi stanari na Rikavcu, uspinje ovamo iz Fundina povrh Titograda. To je njihova planina od davnine, pa su i ranije u blizini imali smo kolibe na katunu Studenica podno vrha Vile, a kraj malog Jezera od Neuze. Zbog neposredne blizine granične linije morali su prije nekoliko godina napustiti svoje stare kolibe i preseliti se ovamo na jezero.

Začudila nas je školska sprema i znanje mladih muškaraca. Mladići svi idu u Titograd ili u gimnaziju ili u srednje stručne škole. Jedan je imao poopravak iz matematike i neprekidno je nosio knjigu ispisujući na papirima jed-

nadžbe i kozinusoide. Razumio sam ga i žalio, ali mu nisam mogao i znao pomoći, ta iz matematike i ja vučem jedva — dovoljan. Sreli smo i jednog svršenog profesora povijesti. Prof. Slavko Vujošević vrlo se obradovao gostima iz dalekog Zagreba, s kojima je mogao mnogo i opširno razgovarati o pitanjima svog zavičaja. Studirao je i svršio u Zagrebu, a sad služi na gimnaziji u Valjevu, ali se nije iznevjerio svom rodnom kraju i svake godine dolazi ovamo na neko vrijeme.

Tako je prošlo i veče, a mi umorni i do sita nahranjeni svježom topлом hranom, kojom su nas domaći ponudili, nismo više dugo izdržali. Svi smo se

Prostrani pašnjaci Rikavca — U pozadini Koštica

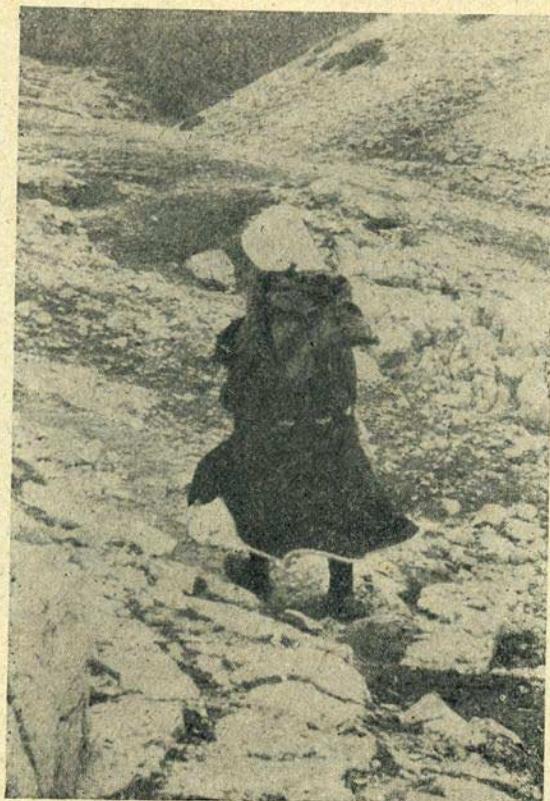
Foto: Dr. B. Gušić

povukli spavati, pokriveni debelim vunenim biljcima. Žeravica se pritajila zapretana u pepeo i uskoro se samo duboko mirno disanje čulo u tami.

Drugog jutra probudili smo se oko sedam. Sunce je već bilo dobrano odskočilo, zrak je bio prohладан, vedar i jasan, ali oko okolnih vrhova već su se skupljale magle. Prije nego što smo otišli, prošetali smo se oko jezera. Voda je bila zelenkasta, a trava se caklila poprskana rosom. Na drugoj obali lijepo se vidjela granična prosjeka kroz gustu crnogoričnu šumu. Tamo pod velikom svivom stijenom, Rikavačkom Skalom, silazio je onaj karavanski put, koji je iz doline Vrmoše išao dalje kroz Albaniju za Gusinje.

Vrijeme je odmicalo i mi smo se spremali za odlazak. Naravno, žrtvovali smo par centimetara filma i na nekoliko skupnih slika snimili naše domaćine. Oprostivši se srdačno od njih krenuli smo. Prof. Vujošević pratio nas je neko vrijeme. Put se strmo uspinjao kroz goli, sivi kamenjar, u strmim okukama. Magle su se nadvile nad nas i spuštale se sa okolnih stijena u dolinu. Bilo je sporno, jer smo bili u zavjetrini, a staza je vijugala između stijena, po razriivenom kamenju. Uspinjali smo se polako; ta imali smo čitav dan pred sobom za ciglih dvadeset kilometara. Stigli smo na sedlo Prosicu. Tu smo se oprostili od profesora i malo zatim, na najvišoj točki prijevoja zapuhnuo nas je snažan

nalet hladne bure, a sumorna, siva slika prostrla se pred nama: beskrajna kamena pustoš, ogromne vrtače i neizraziti široki vrhovi. Bura je hujila i nosila maglu, koja se čas tu čas tamo, na mahove trgala i tad bismo vidjeli da se zatalasano kameno more pruža još dalje, do u nedogled. Hodali smo po dosta uščuvanom i dobro vidljivom putu, a magla se igrala s nama — sad me vidiš sad me ne vidiš. Katkad bi se razišla na kilometre uokrug, tako da bi se samo

Malisorka u zvonolikoj nošnji

Foto: Dr. B. Gušić

najdalji vrhovi gubili u njoj, a čas kasnije našli bismo se obavijeni sa svih strana neprozirnim plaštem kao uronjeni u mlijeko. Nama zdesna uzdizala se planina Žijevo (2130 m), siva kamenita trupina bez markantnih vrhova, sa po kojom krpicom zelenila na sivoj pustosi. Ostavili smo iza sebe karaulu, a malo zatim prošli smo i kroz neke stanove, gdje nismo susreli nikog živog. Kasnije smo putem sreli žene, koje su nosile vodu sa česme, udaljene nekoliko sati. Bile su odjevene u karakteristične hotske sukњe, zvonolike u pravom smislu riječi, šivane u koncentričnim krugovima iz tvrde krute vunene tkanine.

Bilo je podne, a izgledalo je kao da je sumrak i kao da će se spustiti noć. Magle, rastrgane i tjerane vjetrom, vucarile su se među stijenama, valjale se s okolnih vrhova u doline. A i kad bi se razišle, sve bi ostajalo sivo i tmurno kao i prije, jer se sunce nije moglo probiti kroz visoke guste oblake. U zavje-

trini na oskudnoj travi usred krša i kamena prospavali smo podnevni odmor i oko dva sata nastavili smo put. Kraj se sada izmjenio. Spuštali smo se sa visoke kamenite površi i ušli u nešto što je nekada bila divna bukova šuma. Sad je to bilo groblje ogromnih okljaštrenih stabala koja su samotno i tužno stršala u magli, u sivi zrak. Suhe, gole grane škripale su na vjetru. Lišće i kora davno su već otpali sa stabala i sad su stvarali mekani sloj crnog humusa na škrapastom tlu. Kasnije je šuma malo »živnula«, magla se digla, raspršila se i tako smo sad išli kroz bukovu šumu, raskidanu mjestimično pustim kamenjarom. Već nam se umor počeo pomalo uvlačiti u noge, ta ipak — hodamo već čitav dan i to po kakvom terenu. Grane su nam smetale i otežavale napredovanje, i noge su nam već zapinjale o žile i korijenje. Međutim šuma se prorijedila i malo zatim ispalili smo na široku šumsku cestu, na kojoj su se vidjeli tragovi velikih teških kamiona. Pred nama su sad ležala Hotska Korita, mnoštvo manje ili više sačuvanih koliba, raštrkanih po širokom prostranom platou. S lijeve strane otvorio nam se pogled na niz izrezuckanih vrhova, iza kojih je tekla Cijevna u svojoj dubokoj klisuri, koju nažalost nismo mogli vidjeti. A iza svega toga uzdizali su se visoki vrhovi albanskih Prokletija obavijeni prozračnom maglicom. Cesta nas je dovela do karaule, a u blizini smo našli i jedan prazan pastirski stan. Bilo je oko pet sati popodne. Ne bih mogao reći da li je sunce zapadalo ili ne, jer je čitav dan bio bez sunca i bez sjena, u stalnom sumraku protkanom izmaglicom.

Spremili smo se za noćenje. Koliba je bila prljava i zaudarala je po pljesni. Uskoro smo pripremili večeru i sjedeći uz malu vatrlicu, koja je prštala i pucketala, razmišljali smo o protekloj turi. Mnogo smo vidjeli i mnogo novoga upoznali, najviše ja sam. Durmitor, Bjelasica, Komovi i eto sad Kučka Krajina, Rikavac i Hoti. Jedan od najzabitnijih krajeva naše domovine koji teško da će opet uskoro doživjeti da ga posjete planinari. A imali bi šta i vidjeti. I ovako kao mi, ljeti, a tek zimi! Na to ne ču ni misliti. Bjelasica — ogromne livade, blagi obli vrhovi, valovite visoravni.

Spustila se noć. Ležeći na tvrdim čvornatim daskama sjećao sam se neugodnih noći, koje smo u strašnom nevremenu probdjeli na Komovima i lije-pog, toplog spavanja na Rikavcu. Mislio sam kako ćemo sutra s našim starim poznatim Landroverom u Titograd, pa na Cetinje, a za dva dana bit ću u Dubrovniku i na Mljetu, gdje me čeka drugi dom i more, divno more, u kome ću oprati svu čudu i prašinu još sa Komova. Kupat ću se i lovit ću tuste kijernje... a uspomene iz crnogorskih planina uvijek će ostati među najzanimljivijim mojim doživljajima.

U pohode Ličkoj Plješevici

Ugledao sam je prvi put jednog vedrog, proljetnog dana. Bili smo na putu od Rudopolja na Plitvička jezera. Visoko iznad Gornjih jezera, na vrhu prostrane gorske livade, zastali smo iznenadeni nenadanim vidikom. Oertavajući se na modrini neba, pojavila se golema bijela piramida. Obasjana suncem, nalik blistavom kristalnom prividjenju, dizala se mirno i veličanstveno iznad plavih obrisa šuma. Osjetio sam privlačnost ove divne planine.

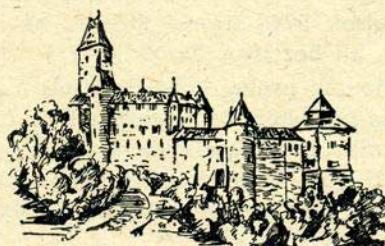
Proveo sam slijedeća dva dana na Jezerima, ali sam stalno mislio na nju. Penjao sam se na Medvjedak, da je vidim u rumenom sjaju predvečerja. U svitanje trećeg dana krenuo sam Plješevici u pohode. Naša mala, tavanska soba izgledala je tako ugodna, kad sam, mamuran od pospanosti, pripremao hranu i ostalo. Pozdravivši se s ostalim drugovima krenuo sam na put. Uspeo sam se do ceste. Sve je mirno i pusto. Samo su slapovi s druge strane Kozjaka unosili u okolinu nešto živosti. Pošao sam prema Priboju. Cesta se odmatala pod nogama, kao vijugava beskrajna traka. Osjećao sam divotu prašine, ali više prašinu nego divotu. Prolazio sam kroz naselja, a pratilo me uobičajeno lajanje pasa. Sunce se dizalo i bivalo je sve svijetlijie i toplije. Na jednom od zavoja ugledao sam Plješevicu. U jutarnjoj rumeni bila je veoma lijepa. Cesta je nešto oživjela. Iskoristio sam priliku i provozao se kolima. Stigavši u Priboj, začudio sam se ugledavši kraj raskršća cesta novu bivak-kućicu, koja je ustvari, bila gostionica. Tamo sam izvršio novi razmještaj hrane. Nekoliko minuta dalje, stigao sam do polazne točke: putokazna tablica i prve markacije. Prešao sam široki pašnjak. S druge strane bio je zeleni zid crnogorične šume. Ušao sam u nju kao kroz široka presvođena vrata. Pred mirnim dostojanstvom šume osjetio sam neko strahopoštovanje. Svuda je vladala svečana tišina, koju je još pojačavao osamljeni cvrkut ptica i šum krošanja. Na malom proplanaku sreо sam srndača. Pasao je i prije nego me opazio, mogao sam nekoliko časaka uživati u ljepoti njegova vitkog i skladnog tijela.

Put se nepravilno preplitao oko drveća, vrtača i proplanaka. U dnu vrtača ugledao sam prve hrpe snijega. Uspon je bio isprva lagan, a onda sve strmiji. Snijega je bilo sve više i više. Prelazio sam snježnike, koji su postajali sve širi i dublji i naskoro prerasli u neprekidni snježni pokrov. Još pod njim, slušao sam šum potočića, koji je prilično dugo tekao preko puta. Njegovo žuborenje zvučalo je kao prijateljsko čavrljanje, dok ga nije nestalo pod snijegom, koji je neprestano bivao deblji. Od puta nije ostalo ni traga. Oborenio granje, a i čitava debla, potpuno prekrta snijegom, predstavlјali su znatnu poteškoću. Oko njih je snijeg mekši i ukoliko ne bih zakoračio na drvo, propadao bih do pasa. Nisam se ugodno osjećao, kad mi je odjednom nogu zapela dukobo u snijegu pod granjem i nikako da je izvučem. A kad sam nedaleko začuo neko čudno lajanje, bolje reći neku smjesu lajanja i rike, osjetio sam panični strah. No, to je bio srndač, a i nogu sam nekako izvukao. Nešto kasnije izgubio sam markaciju. Ne našavši je krenuo sam ravno dalje. Napredovao sam mučno kroz dolinu, koja je izgledala beskrajnom, ne znajući dokle sam stigao. Popeo sam se na neki mali vrh. Bilo je ugodno izaći opet na sunce; ugledao sam opet svoj cilj. Dizao se iznad šuma kao orijaška glava šećera. Bilo mi je lakše, iako me još čekao težak put. Penjao sam se zadnjim snagama uz jaku strminu na

sedlo sa kojega je dugi, goli hrbat vodio ravno na vrh. Klonuo sam na komadiću suhog tla i prikupivši donekle sile krenuo na završni uspon. Bio sam iznad šume na strmom, uskom hrptu, kao na leđima goleme ribe. Preda mnom se dizala snježna padina, koja se na vrhu stapala sa nehom. Vidik je postajao sve veličajniji. Osjećao sam se istovremeno i velikim i sičušnim. Kad sam stigao na vrh hrpta ugledao sam malu uvalu, u kojoj je pasao srndać. Ugledavši me, pobjegao je preko suprotne padine dugim, elegantnim skokovima. Snijeg i njegovo krzno sijali su srebrnim i zlatnim iskricama. Malo zatim stajao sam na vrhu, kraj porušene piramide. Moja je planinska ljepotica bila osvojena!

Kad je prvo oduševljenje prošlo, osjetio sam da sam veoma umoran. Ispružio sam se u čitavoj svojoj, ne baš neznatnoj duljini, po mekoj, suhoj travi. Dva koraka dalje, prostrano snježno polje polako se otapalo. Tihi žubor vode bio je jedini zvuk, osim mog disanja. Malo iznad mene otvarale se nedogledne tamnoplave visine neba. Prenula me promjena vremena. Pojavilo se nešto oblaka, digao se vjetar. Ustao sam, ali nisam se mogao odlučiti za silazak. Još dugo šetao sam okolo i uživao u vidiku. Na horizontu se pružio Velebit kao golemi bedem s kulama i tornjevima. Promatrao sam sklop Kapele, južnu Plješevicu s Ozeblinom i mnoge planinske snježne vrhove u Bosni. U šumama Male Kapele modri se jezero Kozjak. Kako je daleko ta plava mrlja izgubljena u šumskom prostranstvu! Pod Plješevicom raširilo se Bihaćko polje, pa vodom preplavljeni polja Koreničko i Krbavsko. Na sjeveru gube se u zamagljenoj daljini Kordun i Cazinska Krajina.

Dan je poodmakao, kad sam krenuo s vrha. Nebo je potamnilo, sjene oblaka prelijetale su krajinom kao velike ptice. Sišao sam na podnožje vrha, u malu, šumom okruženu kotlinu. Na travnatoj poljani стоји nevelika brvnara. Jedan od najsimpatičnijih planinarskih domova, koje znam. Upisujem se u knjigu posjeta, kao prvi ove godine. Iako nemam mnogo vremena, zadržavam se kraj doma. Bujna, suha trava šušti kao zrelo žito, miriše sijeno, a sunce prijatno grije. Iznad uvale diže se snježna piramida vrha i kao da doseže nebo. Iz šume se javljaju srne, koje sam u ovom mirnom zakutku uznemirio. Nerado napuštam ovaj otok ljeta, jer me čeka dug put kroz zimu, koja još vlada u okolnim šumama. Doskora stižem na strminu i prašim kroz snijeg, u ravnoj liniji, sve niže i niže. Markacije sam ostavio nalijevo, kasnije ću ih opet sresti. Nailazim na svoje tragove. Sada je osjećaj osamljenosti nešto lakši. Približujem se proljeću. Čujem potočić, svog znanca od jutros. Prati me velik dio puta i još je živahniji nego prije. Sunce počinje zalaziti. Sjene su sve dulje i tamnije, krošnje tajanstveno šume. Konačno izlazim na pašnjak. Tama gasi zadnje odsjeve dana, dok hitam prema Priboru i dalje. Perem se na česmi kraj puta. Umoran sam i opaljen suncem, ali to me ne smeta. Osjećam mirno i vedro zadovoljstvo. Još jedan sat prašinarim cestom. Prije nego što ću zaći za brijeg, dugo gledam unazad. Pod blijedim svijetлом mjeseca, bijeli se moja planina. Kristalna piramida okružena zvjezdanim sjajem. Dižem ruku i pozdravljam je, doviđenja planino!

Neosvojeni vrhovi Anda

Uspjesi velikih ekspedicija u zadnje vrijeme uzbudili su mnoge mlade duhove. Ali uvijek je postojala jedna granica, nažalost finansijska, koja je sve te planine činila predalekim i nedosežnim. Međutim, škotska Himalajska ekspedicija, i neke austrijske i njemačke ekspedicije u Ande, pokazale su, da i manji sastavi od četiri do osam ljudi sa ograničenim sredstvima, mogu imati uspjeha.

Peruanske Ande pružaju za to upravo idealne uvjete. Peru je veličanstvena zemlja planina, ravna po ljepoti i relativnoj visini vrhova i samim Himalajama. Iako je ta zemlja u neposrednoj blizini ekvatora, mnoge više planine pokrivenе су snijegom i ledom. Iz bujnih, zelenih dolina, dižu se drski bijeli vrhovi. Velik dio tih viših planina ostao je neosvojen, iako su njegova podnožja lako dostižna, jednostavno zato što su teški i opasni. Ostali, (kao vulkan Coropuna 6.613 m) ne pružaju u stvari nikakvih problema za uspon.

Ljudi, običaji i život Perua neobično su interesantni. Slikovite svečanosti i festivali, gradovi starih Inka zanimat će svakoga. Finansijska sredstva ekspedicija odlučuju da li će se putovati tamo avionom ili brodom. Oprema će se uвijek zadovoljiti i da putuje brodom. No ako jednom netko dođe u Peru, ne mora se plašiti da će opremu morati nositi na svojim leđima. Prekrasne ceste i željeznicne dovest će vas u srce planina. Ako nekoga stvar više zanima, odlično će mu poslužiti i lijepo opremljena knjiga Kinzla i Schneidera, Cordillera Blanca, sa prekrasnim fotografijama i kartama.

Skoro najinteresantniji predio planina su baš Cordillera Blanca, a u dolinu Santa može se doći za jedan dan vožnje iz Lince, grada koga nazivaju »kraljem Pacifika«. Mnoge vrhove su osvojile austrijske, francuske i ostale ekspedicije, no njih ne ču spominjati osim visokog Hauscarana, (6.768) koji je osvojen samo sa zapadne strane.

»Interesantni« su dakle samo oni neosvojeni vrhovi, pogotovo oni preko pet i šest tisuća metara. To su (ukoliko se nije u međuvremenu popela na njih koja nova ekspedicija), Huandoy 6160 m, te famozni južnoamerički Matterhorn, Chacrarayu 6100 m, za kojeg kažu da je neosvojiv. Chacrarayu ne samo po visini, nego i po ljepoti daleko nadmašuje svog evropskog bližanca. Ostali neosvojivi vrhovi u ovom području su Pucharica 6050 m, Nevados de Caras 6025 m. i Pyramid 5885 m. Sve su to blistave ledene piramide, »igle« zaista okomitih stijena, a za Taulliraju (5830 m) se još nitko nije dovoljno ohrabrio. Jasno, da ima i mnogo interesantnijih nižih vrhova.

Među Cordillera Huayhuash najviši vrh Yerupaja 6634 m, već je osvojen, ali Yerupaja Chico 6121 m, i Rondoy 5883 m, još uвijek prkose, dok Jirishanca 6126 m, izgleda svima neosvojiv. U neposrednoj blizini je interesantan vrh Haugoruncho visok 5748 m, na koji su se nekoliko puta pokušale uspeti razne ekspedicije, ali bez uspjeha.

Iz Lime se može avionom preko Anda doletjeti u Cuzco, grad u srcu planina. Cuzco je fantastična prijestolnica bivšeg carstva Inka, neobično zanimljiv, prepun vrijednih spomenika njihove slavne prošlosti. Okolne planine potpuno naliče Himalaji. U Cordillera Vilcabamba kraljuje 6300 m visoki Salcantay, koji je s velikim teškoćama osvojen još 1925. god. Prilikom pokušaja uspona na

taj vrh, 1952., tu je nastradao i jedan od osvajača sjeverne stijene Eigera, Fritz Kasperek. Međutim Pumasilo 6247 m, i Veronica 6134 m, još uvijek stoje neosvojeni.

Iz samog Cuzca lijepo se vidi masiv Ausengate 6153 m, koji su tek g. 1953. osvojili Nijemci. Ipak je i u ovom području ostalo mnoštvo potpuno neistraženih vrhova.

Neki vulkani također prelaze granicu od pet tisuća metara. Tako na El Misti 5842 m, možete dojašiti na muli, ali Ampato 6300 m, i Solimano 6323 m, predstavljaju prilične poteškoće za uspon. U Peru se može sasvim lijepo sunčati pod palmom, i gledati nedaleke bijele duhove, snježne vrhunce Cordillera Blanca.

Lanac Cordillera Oriental nastavlja se od Cuzca u Boliviju, na područje romantične doline Apolo, sa sasvim neistraženim masivom Apolobamba, vrhovima od 5800 do 6000 m. Naročito je impozantna ledena piramida Nevado Ca-chuca 5960 m, dok je najviši od tih nedirnutih vrhova Nevado Haukana 6200 m.

I Chile je prava planinska zemlja, kroz koju se od sjevera sve do Ognjene Zemlje protežu beskonačni lanci planina. Na granici Argentine je i najviši neosvojeni vrh El Muerto 6320 m.

Centralne Ande Chilea su najviše istražene i prepenjane. Ima svega osamdesetak kilometara vožnje po dobri cestama ili željeznicama iz velikih gradova do podnožja Anda. U samom gradu Santiago ima 52 planinarska društva. Samo oni najnepristupačniji stjenoviti vrhovi kao Junchal Chico, 5890 m još nisu osvojeni. Penjačka sezona ovdje počinje u decembru i svršava u martu. Skijanje i planinarenje je prilično popularno u Chileu i nije čudo ako je koji dom smješten i na preko 4000 m visine.

Južne čileanske Ande su najidealnije područje za pionirski rad. Neki krajevi su potpuno neistraženi, stotine lijepih vrhunaca još čekaju na neumorne noge planinara.

Kad sam već došao tako daleko, moram spomenuti da je i Ognjena Zemlja pravi mamac za alpiniste. Relativno visoki Sarimento potpuno podsjeća na Weisshorn, a Mount Buckland je jedan iz vrste Muztagh Turma u Karakorumu.

Samo Peruanske Ande kod Cuzca pružaju više prilike nego vrhovi Ognjene Zemlje, osobito oni u slabo poznatoj unutrašnjosti.

LITERATURA:

- Alpine Journal, London, May 1955.
Kinzl i Schneider, Cordillera Blanca, Innsbruck 1950.
Heim, Wunderland Peru, Bern 1948.
Bernard Pierre, La Conquete du Salcantay Paris 1953.
Jenks William: Climbs in the High Andes of Peru, American Alpen Journal, 1941.
Kogan i Leninger: The Ascent of Alpamayo, 1952.
Prema podacima iz »Alpen Journala«

Markirali smo putove Južnog Velebita

Približavao se dan otvorenja kuće pod Štirovcem (1.400 m) na Južnom Velebitu, a još je bilo otvoreno pitanje prilaza kući sa željezničke stanice Medak. Taj je put doduše bio markiran prije tri godine, ali je sada trebalo označiti neka sporna mjesta na početku puta, i sam put do kuće, koji se odvaja nešto prije Struga od starog markiranog puta Medak—Struge—Buljma—Parići—Velika Paklenica—Starigrad na Moru. Zub vremena učinio je svoje pa su stare markacije bile slabo vidljive.

Nikad nisam bio na Južnom Velebitu, i kada je Planinarski Savez Hrvatske predložio PDS »Velebit«, da formira ekipu za markiranje, rado sam se odazvao. Međutim, uspostavilo se, da sredstva Saveza dostaju samo za dvojicu markacista, pa smo se Branko i ja sami spremili na put nadajući se pomoći na samom terenu.

Sišli smo na stanici u Medku, ali na našu žalost nigdje nismo ugledali obećanog nam vodiča s tovarom. Medak je rodno mjesto generala P. Kleuta i mi smo se uputili prema ponešto udaljenom naselju, da ga potražimo. On je veoma zaslužan za izgradnju prvog poslijeratnog planinarskog doma na Južnom Velebitu, t. j. Doma pod Štirovcem. Odmah smo ga pronašli, pa nam je on pomoću karte objasnio trasu puta, pri čemu se poslužio i reljefom tog dijela Velebita, kojega je sam prije nekoliko godina izradio u slobodno vrijeme. Po njegovoj želji skrenuli smo put preko sela Medka, kako bi planinari mogli u zadruzi i gostoni nabaviti potrebnu hranu i cigarete, odnosno okrijeptiti se i čekati dolazak vlaka. Odmah smo izradili i obojili smjerne dašćice, jer put duže vremena ide livadama bez podesnog nosioca markacije. S teškim naprtnjačama na ledima polako smo napredovali markirajući, pri čemu nam je pomagao i Dušan, rodak generala Kleuta. On kao da nije previše solidno poznavao svoj rodni kraj, jer nam se usput postepeno priključio čitav savjetodavni odbor, sastavljen od slučajnih prolaznika. Njihovi prijedlozi bili su veoma raznoliki, što nije ni čudo, jer na ulazu u Bukovu Glavu postoji desetak šumskih staza. Prije nego što smo odabrali pravi smjer, svratili smo do Milkine kuće, koja je kao najistaknutiji objekt prema Velebitu služila kao posljednja stanica za kamione koji su dovozili opremu za kuću. Tu smo na svoju sreću naišli na karavanu magaraca i mazgi, na koje su marljive Dalmatinke iz Starigrada upravo tovarile posljednje komade tereta. Bilo je već oko četiri sata poslije podne i one su žurile da stignu prije mraka. Brže-bolje predali smo im svoj prtljac, a sobom smo uzeli samo boje i kistove. U žurbu smo zaboravili uzeti specijalku, svjetiljku, sjekiru i šibice, što nam se kasnije osvetilo. Toga dana nismo još ništa jeli, pa smo se napili kiselog mlijeka i oprostili se od domaćice i našeg praktičara Dušana. Krenuli smo u brdo nasumice, bez markiranja, da se ne bi kasnije morali vraćati i brisati markacije. Ukrzo smo naišli na prvu staru markaciju, pa smo počeli obnavljati taj put. U početku pitomi oblici okoline počeli su se mijenjati u duboke gudure i klance, a bijele strme stijene nadvile se nad naš put, koji se u slabo izgaženim serpentinama dizao sve više i više. Na jednom mjestu učinilo mi se čudnim neko bezrazložno gibanje cvijeća i trave. Pogledao sam pomnije, bliže, i u lice mi dunu prohladna struja zraka, koja je dolazila iz otvora veličine ljudske glave dižući neprestano uvis suho lišće i uzbibala biljke u okolini. Tu sam se prvi put susreo s tom interesantnom krškom pojavom. To je bila puhaljka, kako domaći ljudi zovu takva mjesta.

Ovog sam puta isao s bijelom bojom naprijed, pa sam imao dosta vremena čekajući Branka. Ogledavao sam se po okolini i imao vremena za razmišljanje. Obzorje se zarumenilo i noć se u gustoj šumi približavala vrlo brzo. Ukrzo smo se našli na raskršću, odakle treba markirati odvojak prema planinarskom domu. Bili smo na dugoj, uskoj livadi, mrak je već dobrano pao, pa smo odlučili sutradan nastaviti posao. Prema specijalki, koja je udobno počivala na dnu moje naprtnjače, imali smo još proći jednu ili dvije takve livade i odmah smo na domu. Pošli smo sad ubrzano, jer nismo markirali niti nosili tereta. Došli smo do kraja livade, ušli u šumu, i iz nje izašli na drugu livadu. Na kraju livade najednom skoči pred nama neka krupna crna divljač (u mraku su sve krave crne). Stali smo kao ukopani, no srećom smo po zvuku zvonca spoznali da imamo čast susresti se s jednim članom karavane magaraca, koju smo popodne vidjeli u dolini. Kad nam se povratio dar govora, odmah smo zaključili: »Gdje je magarac, tamo su i drugi, a gdje su magarci ne može biti daleko ni kuća«. Ohrabreni udarili smo uz brdo, lijevo od livade, kako smo bili informirani o položaju kuće. Međutim, našem penjanju s punim, nezatvorenim kutijama boje u rukama u mrklom mraku nikad kraja. Lutali smo tako pola sata. Stali smo dozivati ne bi li nas graditelji doma čuli. Konačno se iz daljine začuo odgovor.

Prateći povremeno dozivanje, našli smo se napokon na onoj pravoj livadi, na čijem se gornjem kraju javljaо glas. Mali uspon i evo nas kod kuće. Bilo je oko pola deset na večer; u kuhinji doma sjedili su radnici i majstori, graditelji doma. Ugodno smo se iznenadili, jer su nam ostavili večeru. Nakon ovako burnog dana vrlo su nam prijali kreveti.

Slijedećeg jutra su nas doslovce dinamitom probudili, jer su radnici razbijali stijene ispred kuće i ravnali teren. Spremili smo se i pošli markirajući u smjeru sinoćnjeg puta. Iako je dom dosta sakriven, što je učinjeno zbog ceste, koja će prolaziti ispod doma, s livade udaljene nekoliko minuta ima prolaznik krasan pogled na vrhove Južnog Velebita: osamljeni Badanj, Babin Vrh, Vaganski Vrh (najviši u tom dijelu Velebita), pa Golić i ostale. Livade su ravne kao stol, očito naplavine potoka, koji sada jedva ima vode za stoku.

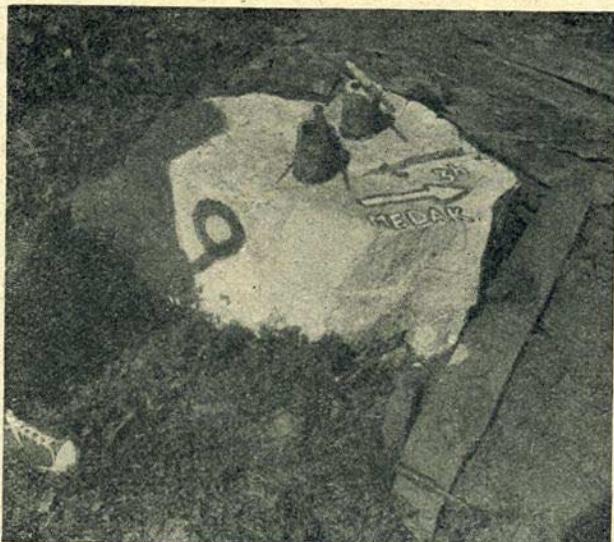
Križanje putova Paklenica—Štirovac—Medak, vidljivo smo označili, ali smo se morali još komad puta vratiti, jer smo propustili jučer u žurbi i mraku obnoviti nekoliko markacija. Dok smo sve to obavili, došlo je vrijeme ručku, pa smo se vratiли do kuće. Malo smo se zabrinuli zbog predstojećeg posla, jer smo zapravo imali u planu markirati samo odvojak do kuće, i markiranjem šumskog puta ispod grebena Velebita omogućiti posjetiocima Štirovca posjet slikovitom Svetom Brdu, posljednjem istaknutoru vrhu Južnog Velebita. Budući da smo obavili i obnovu čitavog puta od Medka, ostalo nam je pre malo vremena za taj veliki poštavat. Stoga smo odmah poslije ručka pošli na posao snabdjeveni materijalom i specijalkom. Planinari se na svojim turama često ljute na nejasne, nepropisne i neozbiljno izvedene markacije, a na što da se ljute markacisti kad markiraju neku djevičansku stazu? No budući da ne znam iskustva drugih markacista, opisat ću ovdje naše utiske. Mi smo se stalno prepirali hoće li doći markacija na ovo stablo, ili onaj kamen, hoće li ovdje prolaziti početnici, ili iskusniji planinari. Kao rezultat bilo je kompromisno rješenje problema: može svatko, tko ima dobre noge.

Stigli smo do prve vrtace na našem putu, livade Vagan, ili kako na specijalki stoje, Duboka Do. Odavde se pruža pogled na vrhove Južnog Velebita, koji dobrim dijelom daljnog puta golicaju Brankovu penjačku maštu. Na dnu Vagana je uređeni izvor studene vode. Tko kaže, da na Velebitu nema vode? Odmaramo se malo i pada odluka za povratak. Dosta nam je noćnog hodanja još od juče.

Stigavši u dom, našli smo tamо grupu planinara, pripadnika planinarskog društva »Dinara« iz Knina, koji su kao vršioci dužnosti domaćina stigli ranije od ostalih. Nakon večere, radosni što će nam sutra gimnazijalac Kosta pomagati kod markiranja, otišli smo svi skupa spavati.

Drugog jutra krenuli smo rano i za tri četvrt sata stigli do Vagana. Branko i Kosta označili su izvor, a ja sam pošao u izviđanje daljnog puta, koji se ovdje počeo gubiti, očito zato što rijetko njime prolazi čovjek. Utvrđivši smjer puta, pošli smo dalje markirajući. Prolazimo krasnom, skoro netaknutom prirodom. Tu su otisci mrežnjedeg »vibrama«, tamo svježi tragovi divljih svinja i srna, izvori hladne vode, livade sa cvijećem do koljena, povaljene stoljetne bukve, tragovi proljetnih lavina, snijeg ispod kojeg se probijaju nestrpljivi ljubičasti šafrani, sve nas to snažno zaokuplja. Napokon i ljudski tragovi: jedan poderani lički opanak!

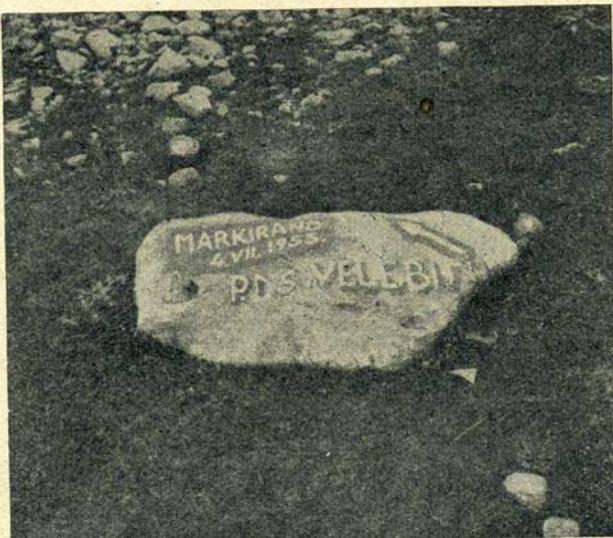
Već nekoliko sati ne vidimo nikakav trag puta. Određujemo smjer sami, prema nosu i specijalki. Nailazimo na malu, jako izrovanu livadu, a zamućeni izvor nam svjedoči o nedavnom boravku divljih svinja. Branko marljivo siječe kamen i granje našom jadnom sjekiricom. No jedna tanka bukva ga je prevarila: pukla je grana

i on se našao zajedno sa bijelom bojom na zemlji. Slijedilo je zabavno skupljanje boje po travi. Na jednom drvu smo napisali: »Štirovac, 2 i $\frac{1}{2}$ sata«. Put odavde vodi kraj jednog potočića, čije su obale pune životinjskih tragova; šuma je tamna i teško nailazimo na daljnji put. Ako je ikada ovdje puta i bilo, voda ga je otplovila, a mi nastojimo markirati po izohipsi. Dolina potoka se širi, šuma razrjeđuje, tu i tamo se nailazi na koji izvorčić, te dolazimo do područja livada, koje se zajedničkim imenom zovu Bunovac. Teško je markirati: drveća nema, tek tu i tamo po koji kamen. Stavljamo markacije od 30 cm promjera, vide se dosta daleko. Pogled na sat kazuje nam, da bi bilo uputno vratiti se. Boje i kistove ostavljamo, jer su teški i nespretni za nošenje. Hrane smo ponijeli samo za dvojicu, a Kosta nam pomaže; pa naravno i on jede s nama. Ne znam kako ćemo još dva dana? Put prema natrag dobro poznajemo, jer markiranje traži barem trostruko vrijeme čistog hodanja pa čovjek lako zapamti kraj, kojim je prošao. Stigli smo umorni i gladni do kuće. Večeru nam je skuhala mlada Varaždinka, koja je stigla popodne uoči otvorenja doma. Graditelji doma umorni su i ljuti, a kako i ne bi? Noćas su im se razišli magarci na sve strane. Dom treba završiti, trebalo bi se i odmoriti, a magarci kao da znaju, da moraju posljednju pošiljku šatora, jela i pića za goste prebaciti iz doline do doma. Nakon dugog traženja ipak su ih našli. Kažu, da su medvjedi u ovom kraju biljožderi i ne diraju stoku. Pitam se kojom prilikom mijenjaju oni taj svoj dobar običaj? Jednom i mesožder mora početi jesti mesa. No sve je dobro prošlo, idemo spavati, jer nas sutradan čeka lavlji dio posla, naše »radilište« je sada već prilično udaljeno, a konačno treba se i vratiti u bazu.

Ujutro rano polazimo na put, a vrijeme je krasno, vedro. Usput ispisujemo ime našeg društva i datum na većoj gromadi kamena. Prolazimo kraj svježih tragova

životinja; naši tragovi od prošlih dana jedva se i vide, opet smo na Bunovcu. Čudno nam je kuda teku svi ti mali potočići, i znatiželja nas dovodi do fantastičnog ponora, gdje svi oni poniru. Branko i ja se spuštamo, dokle god imamo svjetla, no špilja je duboka i kao da je bez kraja. Izlazimo na sunce i uzimamo materijal sa mesta, gdje smo ga jučer ostavili. Da ne uništimo bujnu travu livade, mi i oni koji će za nama doći, držimo se njene desne strane uz rub sitne šume, stavljujući na rijetko, istaknuto kamenje velike markacije. Čujemo daleki lavez psa, i skoro ugledamo nekog čovjeka, seljaka, kako sa svojim psom obilazi livadu košanicu. Vjerujem da nam je bio zahvalan što mu ne gazimo travu. Dalje se livada sužuje, nešto uspinje, i kraj vode, kojoj se jako veselimo, markiramo dalje. Tu je put dosta izgažen, upotrebljavaju ga pastiri, čije daleko dozivanje upravo čujemo. Put naglo skreće udesno i vodi u serpentinama čas kroz šumu, čas kroz goli kamenjar, gdjegdje obrašten travom. Na

kraju se uspinjemo samo među golim, sitnim kamenjem. Horizont se sve više širi, vidimo bosanske planine, dalmatinske obalne grebene, i uskoro stižemo do Bunovčevih Vratiju. Tu je nekad stajalo sklonište HPD-a, sada samo jadna ruševina. Označujemo smjer i trajanje puta. Dalje put vodi uz rub obraštene vrtace, kroz klekovinu. To je već dobro utrta staza i očito ovuda prolazi stoka sa sjevera na južnu stranu grebena. Nedaleko, nadesno vide se vrhovi Segestin i Malovan, koji sada više nisu tako visoko nad nama. Najednom čujemo ispred sebe veseo Brankov usklik. Naišao je na sasvim dobro uočljivi markirani put od prije rata koji vodi grebenom Južnog Velebita. Označili smo raskrsće i pošli prema svom konačnom cilju — Svetom Brdu. Na sedlu smo pogrešno zašli nekom ovčjom stazom ulijevo. Što sad? Morat ćemo brisati sto metara puta. Veselo! U takvim momentima pažnja se odvraća nekim drugim zanimanjem, i mi smo počeli jesti našu doručak-ručak-večeru, koja je već davno bila aktuelna. Vrijeme je već poodmaklo, trebalo je misliti na povratak. Ipak smo se popeli na obližnji greben i ugledali nedaleko vrh Svetog Brda, a desno ispod njega stazicu, s koje smo nedugo skrenuli. Savjest nam se umirila, jer tu će svaki planinar lako doći do cilja. Branko se u međuvremenu izgubio. Ugledali smo ga u nekoj stijeni; uhvatila ga je penjačka strast. Oprostili smo se od Svetog Brda i zaželjeli mu »do viđenja« iduće godine. Izabrali smo grebenski put za povratak, jer nas je zanimalo stanje markacija na tom putu. Branko se čas pojavljivao čas ne-stajao, a nas dvojica žurili smo se prema sjeverozapadu. Nalijevo vidjeli smo more s otocima, Veliku i Malu Paklenicu, Starigradski kanal i Obrovac. Italija se nije vidjela, lagana maglica zastirala je daleko obzorje. Na jednoj okuci srelj smo mladog pastira u dalmatinskoj nošnji. Molio nas je cigarete. Nažalost zaboravio sam ih u domu, iako ih nosim inače uvijek sobom. Imao je uza se sjekiru s dugom drškom i

upalo mi je u oči, da mu je glas promukao. Kad sam ga zapitao za uzrok rekao mi je da je to od stalnog vikanja i dozivanja. Uto je stigao i Branko, pa smo potražili stanove pastira, koji ispod Malovana, uz Malovansko jezero napasaju krave, volove i konje obrovačkih seljaka. Napivši se mlijeka, produžili smo dalje, pronašavajući putem tu i tamo stare predratne markacije. Hoće li se i naše vidjeti nakon toliko godina? Sumnjam. Puno truda i sredstava mogli bi uštedjeti markacisti, kad bi imali na raspolaganju kvalitetne boje.

Susrećemo pastiricu, koja me od šale upita od čega su mi ruke krvave, i odmah sama odgovori: »A, nije to krv, već boja kojom ste činili bilješke na Svetu Brdu«. Iznenadili smo se, da tu postoji neko sporazumijevanje na daljinu, neki planinarski »tam-tam«. Pastiri, koji inače rijetko u tom kraju susreću ljudi, vode računa o svakoj pojavi i ništa ne izmiče njihovoj pažnji. Dopao mi se njihov naziv za markacije: bilješke.

Uskoro smo opet ugledali jednog starog pastira, koji je sa svog istaknutog sjedišta čuvao volove. Glas mu je zvučao kao u napukla lonca. Mi nismo imali cigareta da mu damo, a on nam je dao upute za daljnji put, jer su ovde markacije izbrisane s niškog kamenja u travi.

Vrijeme nas požurjuje, spuštamo se prema Marasovcu, gdje su dva zidana bunara. Susrećemo planinare. To su delegati za sutrašnju proslavu, Zagrepčani. Zajedno polazimo kraticom prema Širovcu, čija je okolina oživjela. Stiglo je oko stotinjak planinara i gostiju. Na livadi se postavljaju šatori, gore logorske vatre, peku se janjci. Kod jedne vatre pronašli smo naše Velebitaše. Stiglo ih je svega pet. Nemaju mnogo jela, što ćemo! Umoran, pospan, gladan i neraspoložen uvlačim se u šator na spavanje. Na nesreću to je šator dežurnih logora, pa se momci dižu svakih pola sata, gaze i spotiču se preko svih nas. Naravno, spavam vrlo slabo.

Ujutro izlazimo iz šatora. Ima već više stotina ljudi. Problem je voda, jer su se neki ranoranoči prali sapunom na izvoru. Čudo da bezobzirnosti! Počinje službeni dio otvaranja; nižu se govor organizatora, i delegata, Branko u ime »Velebita« pozdravlja prisutne planinare i ostale goste i obećaje, da ćemo markirati grebenski put preko Južnog Velebita i postaviti na vrhovima upisne knjige. Što se volje tiče, ona je tu, pitanje je samo hoćemo li dobiti finansijsku pomoć za izradu limenih kutija.

Nakon službenog dijela proslave otvorenja slijedi zabava i sportske igre. Bilo bi još veselije, da su organizatori imali više iskustva u priređivanju sličnih proslava. Ipak, planinari se raduju, što su dobili prvu kuću na tom dijelu Velebita, lijepu i solidnu kamenu zgradu. Nadamo se da će se neke greške u gradnji ispraviti, i da će dom biti stalno opskrbljen hranom i pićem. Zasada boravi u domu stalni čuvan.

Naši kolege odlaze u dva naveza penjati sjevernu stijenu Babinog vrha. Gita i ja smo odlučili da idemo za Ivom i Brankom na Vagansku livadu. Čuli smo ih u stijeni, ali ih nismo vidjeli. Od smrti gladu spasava me boćica slatkog od višanja, što ga je ponijela Gita. Njoj se svidalo klizanje po snijegu, koji je negdje u proljeće dotutnijio s Babinog Vrha i sad još ležao na jednoj maloj livadi. Moju pažnju zakupljaju tri godišnja doba, koja su se tu našla u krugu od nekoliko kvadratnih metara. Grmlje pokraj snijega još nije počelo pupati. Ljubičasti šafrani nedaleko probijaju tanki sloj lišća i snijega, a iznad svega se dižu bukve sa već zelenim krošnjama.

Vraćali smo se prema domu jer se primicalo vrijeme polaska na vlak. Sivi oblaci zastrli su nebo: Velebit nas ispraća isto kao što nas je i dočekao.

Vraćamo se; ugodno je hodati putem, koji smo sami markirali. Zadovoljni smo, što smo omogućili mnogim planinarima da posjete ovaj lijepi kutak naše zemlje. Došli smo do mjesta gdje smo počeli markirati taj put. Markacisti iz Knina, koji su došli za nama, dovršili su markiranje manjkavih mjesta, označili jedan izvor i postavili smjerne ploče. Pada mrak, pa se orijentiramo po svjetlima na željezničkoj stanici. Uskoro stižemo, eto i vlaka. Ima nas mnogo, koji putujemo u Zagreb. Umoran sam. U mislima prolazim doživljaje prošlih dana. Zapisujem neka važnija imena i događaje iz čega je eto i nastao ovaj članak.

Snimanje u planinama

Već u samim počecima fotografije, sredinom prošlog stoljeća, snimanje su privlačile ljepote planina. No nekada snimanje planina nije bilo tako jednostavno kao danas. Iza dugih priprema na put je kretala čitava ekspedicija. Dvadesetak nosača pripremila je veliki teret. Formati negativa bili su ogromni prema današnjim razmjerima; do 40×50 cm. Jasno da su kod toga i kamere bile velike poput pasjih kućica. Ekspozicija je trajala čak dvadeset minuta na ljetnjem suncu. U doba mokrog kolodijskog postupka morali su na planinske vrhove prenositi cijelu tamnu komoru i sav pribor za razvijanje, jer se ploča pripremala neposredno prije upotrebe, a razvijala odmah nakon osvjetljenja. A danas je potreban samo mali aparat, koji zajedno s priborom teži manje od 1 kilograma.

Za uspješno fotografiranje planina potrebno je u prvom redu biti dobar planinar, a zatim umješan snimatelj, koji znade gledati okom kamere. Potrebno je i nešto znanja o kompoziciji slike; iz široke panorame treba često isjeći samo najsljekovitiji dio. Dijagonale i trokut su najčešći kompozicioni elementi kod planinskih snimaka. Brda treba znati razmjestiti u formatu slike. Snimci dalekih pregleda djeluju nelijepo, plošno. Zato treba izabrati pogodna opreda (prednji plan) i štaže, čime se postiže efekat dubine i živost. Sasvim jasno, uz sve to potrebna je i solidna fotografска tehnika.

Danas se iz praktičnih razloga upotrebljavaju u visokim planinama gotovo isključivo aparati malih formata (24×36 mm) jer su lagani za nošenje, zauzimaju malo mjesta i mnogo pribora. Budući da snimanje u planinama često zahtjeva rad s nekoliko objektiva, najbolje su kamere s izmjenjivim objektivima. No dopunski objektivi ujedno su najnespretniji i najkrhkiji dio fotografске opreme.

Ekspozicija u visinama uvek je kraća nego u nizinama, jer je zrak čistiji. U visinama od hiljadu metara treba se skratiti za jedan puta, a na dvije hiljade metara za dva puta. No na dobar električni svjetlomjer to ne utječe, jer on uvek i svuda pokazuje točno vrijeme osvjetljavanja filma.

Zbog dovoljnog intenziteta svijetla u planinama ne treba upotrebljavati visoke osjetljive filmove krupnog zrna, nego filmove srednje osjetljivosti (oko 17/10 DIN) s normalnim zrnom ili čak filmove niske osjetljivosti (10—14 10 DIN) s vrlo sitnim zrnom.

Budući da smo prepostavili upotrebu Leica-filma, potrebno je razvijati u sitno-zrnatom razvijaču, da bude moguće napraviti velika povećanja od najuspjelijih negativa. Naše hrvatske planine još nisu detaljno snimljene, pa će takva slika uvek dobro doći kao planinarska, a i geografska dokumentacija. Kod izbora filma moramo uvažiti, da je pankromatski film općenito univerzalniji, osjetljiv na sve boje spektra i zato sve boje u prirodi pretvara u odgovarajuće crne-bijele tonove. Ortokromatski film je neosjetljiv na crvenu boju i za to ona isпадa na slici sasvim crna, ali se baš zbog toga orto-film može lakše razvijati i to kod rubin crvenog svijetla. Međutim ortokromatski film uz srednje žuti filter donijet će približno isti raspored tonova kao pankromatski film bez filtera.

Za izbor boje i gustoće filtra odlučni su vrsta filma (orto ili pan), sam motiv koji snimamo, boja svijetla kod snimanja i konačno efekt koji želimo postići. Upotreba filtera traži dosta znanja, prakse i iskustva. Tu se ne mogu dati točne upute, nego samo osnovni podaci, tim više, što se boja prirodnog svijetla stalno mijenja u toku dana. Ako s ortokromatskim materijalom snimimo plavo nebo s oblacima bez filtera nebo će ispasti posve bijelo, a oblacima ne će biti traga. Kod pan-filma oblaci će se slabo nazirati. To sve nastaje zato, jer je negativski materijal najviše osjetljiv na plave zrake, pa one prigušuju sve ostalo. Svaki filter propušta zrake svoje boje, prigušuje zrake sebi suprotne (komplementarne) boje; tako žuti filter sprečava prolaz izvjesnom postupku plavih zraka. Jasno, da je kod toga potrebno izvjesno produljenje ekspozicije, tim više, što je boja filtra tamnija, što je filter gušći. Faktor produljenja ekspozicije piše na svakom filtru. Žuti filter potamnjuje nebo na slici. Sto uzmemo gušći filter, nebo izlazi u tamnjem tonu. Time se lijepo istaknu bijeli oblaci. Sto je nebo plavije, možemo uzeti gušći (tamniji) filter.

No u planinama je nešto drugačije. Čim se dižemo na veću visinu, nebo postaje sve tamnije. Zato se u planinama upotrebljavaju posve svijetlo žuti filteri. Tamniji filteri (tamnožuti, narančasti) na snimkama visokih planina suviše bi filtrirali boju

neba i one bi ispale na slici suviše tamne ili bi čak ispašao efekat noći. Žuto zeleni filter bolje je upotrebljavati nego žuti. On ima isto djelovanje kao i žuti filter, ali uz to zelenkasto obojenje filtera uzrokuje ugodnu pojavu, da zelenilo u prirodi ispada svjetlije. Žuti i žuto-zeleni filter odlično služi i kod snimanja na snijegu.

Zeleni filter upotrebljava se samo za pan-filmi. Zeleno ispada svjetlije, a nebo nešto potamni. Reporučuje se samo za snimanje u zelenoj šumi. Narančasti filter upotrebljava se za snimanje dalekih pogleda (panorama). On ne propušta plave atmosferske maglice i čini sliku bistrijom. Kadakad se na slici vidi dalje, nego što je oko vidjelo. Sličan efekat ima i crveni filter, samo se on rijetko upotrebljava zbog nekih svojih loših strana. On potpuno zadržava plave zrake tako da nebo ispada sasvim crno i dobiva se efekat noći. Ekspoziciju moramo produžiti za deset puta.

Svi ovi filteri zadržavaju ultraljubičaste (UV) zrake. Visoke planine naročito obiluju ovim zrakama. Kad bi tamo snimali bez ikakvog filtera, mogao bi snimak ispasti neoštari, jer objektivi nisu korigirani na ove zrake. No zbog već spomenutog suviše jakog zacrvenjivanja neba umjesto bojenih filtera upotrebljava se tamo bezbojan UV-filter, koji zadržava samo UV-zrake i ne traži produljenje ekspozicije. Zanimljivo je, da objektivi s četiri i više leća gotovo i ne propuštaju UV-zrake, a oni s tri leće samo djelomično. Običan komad ravnog stakla od fotografске ploče, umetnut u pogodan držak za filter, u tom slučaju odlično zamjenjuje pravi UV-filter.

Naveli smo sve vrste filtera, koji mogu koristiti kod snimanja u planinama. No to nipošto ne znači, da planinar-fotoamater mora imati sve ove filtere prilično skupe i da su oni neophodno potrebni. Osnovno je imati jedan srednji žuti ili žuto-zeleni filter za niže predjele, a zatim UV ili posve svjetlo žuti filter za više planine. Ako imate još i narančasti filter za snimanje daljina i efekte s izrazitim oblicima, vi ste potpuno opskrbljeni s potrebnim filterima.

Najljepši snimci u planinama postižu se zimi. Snijeg i sunce stvaraju obilje zahvalnih motiva. Evo ih samo nekoliko na sunce nabacanih: šuma, borovi okićeni snijegom, inje na grančicama drveća, led uz potoke i jezera, pogledi s vrhova na susjedne planine, planinske nizove pod snježnim pokrivačem, lagana maglica, kroz koju prosijava sunce, sela, osamljeni planinski domovi u bijeloj pustinji, ledene šare na zamrznutim prozorima, ledeno cvijeće, zimski sportovi (skijaški spustovi, skokovi, klizanje) i t. d.

Slike sa snijegom sastavljene su od svjetla i sjene. Uz najveće bjeline moraju biti i prozirne sjene. Snimci snijega bez sunca nisu lijepi, jer daju velike jednolične plohe, a snijeg nije bijel, nego siv. Vrlo je važna i rasvjeta. Najljepše je svjetlo koje dolazi iza leće i to oko podne, jer se i tada dobivaju jednolične i bezživotne površine. Ako je izvor svjetla sa strane, nastaje igra svjetla i sjene, kojom se postiže plastika. Duge dijagonalne sjene svojom ornamentikom razbijaju jednoličnost snježnih površina. Nisko sunce na izlazu ili zalazu obrazuju svaku i najmanju izbočinu u snijegu. No najbolje je snimati u protusvjetlu. Snijeg tada dživi, iskri se i bliješti, dobiva se iluzija svjetline na slici, a to naročito ugodno djeluje. Da se spriječi izravan upad svjetla u objektiv, moramo metnuti sjenilo (Sonnenblende). Ako ga nemamo, možemo se postaviti u sjenu neke osobe ili neka druga napravi sjenu na objektivu svojom rukom ili kapom.

Opreda i stafaže vrlo su važni, jer se s njima postiže efekat dubine. Grančice s injem i snijegom i sl. traže tamniju pozadinu, da se istakne bjelina. Borići zatrpani snijegom, tragovi skija, cipela ili životinja razbijaju jednoličnost snijega. Snimci s nekom osobom, na pr. skijašem u opredu vrlo se lako daju režirati, samo osoba ne smije biti preblizu, jer tada ona postaje glavna. Uopće su zimski sport i fotografija usko povezani. Do najboljih zimskih motiva dolazi se krstarenjem na skijama. Efektni su i snimci brzih skijaša u protusvjetlu, kada iza njih ostaje bijela prašina. Lagana neoštrina, ne smeta na takvim slikama, jer daje dojam brzine, osim kada se radi o snimci za uspomenu.

Cesto puta mali izrez iz prirode snimljen iz blizine pruža više zimskog čara i ugodaja, nego široki pogledi u daljinu. Ni motivi uvijek ne moraju biti veličanstveni na pr. refleks sunčevog svjetla sa snijegom pokrivenim vrhovima Alpa. Cesto puta mala i neugledna brda u zimi daju zanimljivu i privlačnu sliku.

Zimsko sunce je mnogo slabije od ljetnog, ali snijeg svojom bjelinom tu razliku nadoknadije, tako da su prosječne ekspozicije u zimi jednake onima u ljetu. Ekspoziciju ne valja određivati s obzirom na najsvjetlijia mjesta, jer tada ne ćemo dobiti detalje u sjeni i čitav negativ će biti premašno osvijetljen. Treba upotrebljavati žuti filter, jer će slika biti bistrija. Zbog velikih razlika između svjetla i sjene snimke na snijegu moraju se razvijati u mrežanom (najčešće čistom metodskom) i izjedna-

čavajućem razvijaču. One traže dobru briljancu i zato ih općenito ne valja povećavati na hrapavim i matpovršinama, nego na bijelom sjajnom papiru, po mogućnosti visokim sjajem.

Na kraju još nekoliko praktičnih podataka o snimanju intra-crvenim negativ-skim materijalom bez upuštanja u teoretska razmatranja.

Intra-crvena fotografija stvara mnogo novih mogućnosti za snimanje, ali do sada je veoma malo poznata u širokim krugovima. Naročito planinarima-fotoamaterima može ona vrlo često korisno poslužiti. Jeste li se kada popeli na visoki vrh i doživjeli gorko razočaranje, jer se umjesto divnih pogleda na sve strane radi magle vidjelo samo nekoliko metara pred nosem? Na intra-crvenim snimkama vidimo nevidljivo. Za maglovitih dana možemo snimiti poglедe na daleka brda bolje nego za vedrih. Iz aviona se može dobiti snimak s pogledom sve do 450 km udaljenosti. Atmosferska sumaglica zbog koje često ojačavamo, jer umjesto panorame na slici ispada sivilo, je isključena. I za normalne vidljivosti intra-crveni film »vidi« mnogo dalje nego mi sami. Slike su doduše malo neobične, daju dojam mjesecine. Nebo je posve tamno, pa se naročito ističu sasvim bijeli oblaci. Zele-nilo ispada kao snijeg.

Intra-crvene zrake naše oko ne vidi, ali danas postoji nekoliko vrsta naročito senzibiliziranih emulzija za njih. Snimati se mora kroz crveni ili crni filter. Takav filter i sam intra-crveni film nisu nedokućive stvari. Sve ostalo je isto kao kod običnog snimanja. Postupak razvijanja se ne razlikuje, samo se mora razvijati u potpunom mraku. Dobri rezultati postižu se razvijajućem Rodinalom, razrijedenim u omjeru 1:20. Na svaki 100 ccm razrijedenog razvijača treba dodati 3 kapi 10%-tne otopine bromkalija. Razvijanje u tanku (dozi) traje 4 minute kod 18° C.

Ekspozicija je za sunčanih dana za 10—20× duža nego kod običnog filma od 17/10 i DIN, a za oblačnih dana 30—60× duža, S Alfa crvenim filterom br. 83 pro-sječna ekspozicija za svijetu pokrajinu u ljeti iznosi 1/10 sek. kod zaslona 5,6 — dakle još uvijek dosta kratko.

Pri snimanju intra-crvenih zraka mijenja se žarišna duljina objektiva. Ova razlika nije velika; mora se uvažiti samo kad se zaslon dosta otvoriti. Praktički to znači ovo; ako je udaljenost predmeta 20 metara moramo postaviti oznaku u metrima na aparatu na 10 metara, ako je 10 metara oznaka je 6 metara, ako je 6 metara oznaka je 5 metara i t. d. No obično je motiv velikoj udaljenosti, pa se oznaka metne malo ispred, na pr. na 20 m. O tome postoje i precizne tablice za razne žarišne daljine objektiva. Kod Leica-aparata je namještanje udaljenosti normalno, ako se objektiv neznatno izvuče u specijalan položaj za snimanje intra-crvenim materijalom, neke moderne komore malog formata imaju posebnu crvenu točku na koju se namjesti udaljenost, a ne na standardni index, i time je razlika fokusa odmah uvažena.

Japanska ekspedicija na Manaslu 1953.

IZ VOD

Japanska ekspedicija, koja se sastojala od 15 Japanaca i 270 nosača stigla je nakon 18 dana marša iz Katmandu-a u Samu osnovni logor (3869) 13. travnja 1953. g. Ekspediciju je sačinjavala elita japanskog alpinizma, a izabrao ju je Himalajski Komitet u siječnju 1953. g. U ekspediciji su se također nalazila i dva naučenjaka sa svrhom, da nadopune ispitivanja koja su prije vršena. Premda je snijeg padao svakog dana, ipak je raspakovan sav tovar preko 8 tona težine, te se polako krenulo naprijed. Logori su bili postepeno postavljani. Cetvrti logor postavljen je 20. IV. 53. na Naike prijevoju (5.600 m) između sjevernog prijevoja i Naike planine. Taj prijevoj dijeli Larkia ledenjak od Manaslu ledenjaka. Dok se je postavljao logor i Šerpasi se trudili, da ga učine što udobnijim, neki su se članovi uputili u izviđanje. Logori 5 (6.000), 6 (6.200) i 7 (6.600) postavljeni su postepeno. Logor 8 (7.100) bio je konačno postavljen 15. V. 53. na sjevernom prijevoju. Kako vidimo, ekspedicija je polako napredovala 1.500 metara za gotovo 20 dana, s namjerom aklimatiziranja.

Vijugava stazica obojenih kolčića koji su postavljeni u razmaku od 45 metara vodila je od logora 2 do logora 8. Prognoze vremena, koje je imitirao Radio Indija ukazivale su na pojavu monsunskih vjetrova u području Bengalskog zaljeva. S tim u vezi moralu su plan osvajanja vrha i povratak izvršiti najkasnije do konca mjeseca svibnja.

Ujutro 19. svibnja dva člana Kato i Yamade krenuli su iz logora 8 da ispitaju plato koji vodi na sjeverni prijevoj. Zbog mekog snijega propadali su do pojasa, a u 15 je sati visinska razlika između njih i logora iznosila oko 250 metara. Budući da nisu pronašli pogodno mjesto za postavljanje šatora, odlučiše da bivak izgrade u snijegu. Iskopaše rupu i uvuku se na spavanje. Kato je spavao dobro ukoliko se to može reći za spavanje na bivaku, dok se Yamada budio svaki čas da čisti snijeg koji je tokom noći zatrپavao ulaz. Vijest da su bivakirali na toj visini bez komplikacije mnogo je obradovala ekspediciju. Potrebno je spomenuti, da su njih dvojica bili iskusni u zimskoj alpinistici. Kato je na primjer imao preko 70 bivaka samo u Japanskim planinama, a da se ne govorи o bivacima u ostalim zemljama. Slijedećeg jutra vrijeme se pogoršalo, pa su Kato i Yama bili prisiljeni da se vrate u logor 8. Fizička kondicija svih penjača postala je ozbiljan problem, a nekolicina Šerpa je ozbiljno oboljelo od visinske bolesti.

Serpasi Gyalgen (star 39 god.) i Migma Steri (26 god.) bili su upućeni po naredbi dr. Tatsunuma u bazu, Sarki (34 god.) najsnažniji Šerpas koji se nalazio u 5. logoru na Annapurni spustio se u 4-ti logor praćen od Tagachi-a. Čak i mladi Nepac, student Dilli, koji je služio kao tumač, bio je zbog bolesti prebačen iz logora 4 u logor baze na ledima Šerpasa. Zbog svega toga Serpasi su bili vrlo potišteni i osjećali se jedno.

Kad se ustanovilo, da zalihe hrane i goriva u višim logorima nisu dovoljne za siguran pokušaj, povukli su se svi članovi u logor 4. Taj je logor bio skupno mjesto svih viših logora. Stari Šerpas Pancy, kuhan u bazi, slao je svaki dan u logor svježe kuhanu hranu. Čak ni snježni dani sa vijavicom nisu sprečavali požrtvovane nosače, da svježom hranom snabdjevaju logor. Vrijeme se popravilo, i to redovno u prvoj polovini dana, ali je u drugoj polovini redovno padaо snijeg ili je bila snježna vijavica. S 30. svibnjom ponovno su svи logori do 8 bili zauzeti.

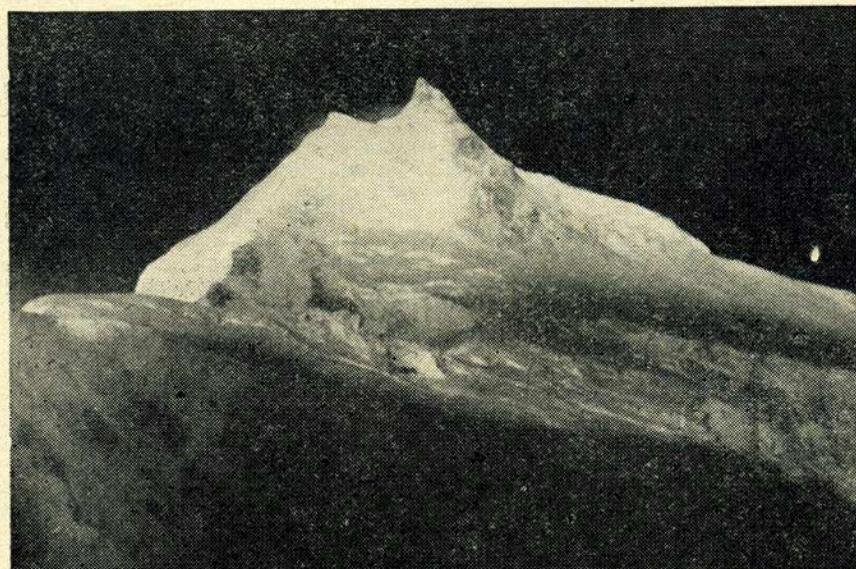
Međutim jak vjetar sprečavao je alpiniste da dalje napreduju. 31. ujutro vjetar se srušio i nebo se raščistilo. Vrijeme je bilo kristalno lijepo, tako da se udarna grupa koju su sačinjavali K. Kako, J. Yamada i S. Isgizaka sa 6 jakih Šerpa pod vodstvom Yamazakija uputila spram platoa sa namjerom da postavi logor 9.

Napustivši logor 8 u 9,30 sati zbog čvršćeg snijega trebalo je oko 3 sata da dodu do mesta bivaka Kato-a i Yamade. Napredovanje po platou postajalo je sve teže. Kamene ploče pokrivene snijegom otežavale su kretanje teško natovarenih Šerpa. Zbog opasnosti bili su prisiljeni, da se navežu i to u pravi čas. Kojih 150 metara od ruba platoa dogodila se mala nezgoda. Šerpa Tember pokliznuo se i povukao za sobom Ghunsi-a. Na sreću je posljednjem uspjelo zaglaviti dereze između dva kamena i tako spriječiti daljnje klizanje. U 14,40 sati cijela grupa stigla je na krajnji zapadni rub platoa, gdje su podigli šator tipa Whymper na izmjerenoj visini 7.500 metara.

Yamazaki je imao neugodan zadatak, da sproveđe Šerpase niz strmi plato. To je bilo neugodno zbog toga, što su Šerpasi na cijeloj turi bili potišteni i slabо se

osjećali, a sam Yamazaki patio je od vrtoglavice. Kato i Yamada pratili su pogledom njihov silazak niz zaledenu strminu. Kojih 200 metara niže Hlakpa i Amg pali su i povukli Yamazakia, koji je uspio zadržati pad cijele grupe zahvaljujući svojoj vandrednoj fizičkoj snazi. U logor 8 stigli su potpuno iscrpljeni. Vrijeme se opet pogoršalo. U 18 sati poslije podne bilo je 25°C ispod nule, dok je minimalna temperatura iznosila u noći 32°C .

U logoru 9 tri su čovjeka pripremala večeru Miso-Zosui koja se sastojala od neke vrsti riže. Dovoljno je tu rižu prelitи vrućom vodom i gotova je za jelo. Noć je bila hladna i mirna. 1. lipnja osvanuo je još ljepši nego pređašnje jutro. Ustavši u 4,30 sati napustili su logor Yamada i Shizaka Kato. Led je bio tako tvrd da šiljak

Manaslu

cepina nije držao, nego su jedino koristili oštiri šiljci dereza. Cijelim putem nailazili su na ledenjačke pukotine, koje za utječu nisu bile jako široke. Isto tako su cijeli put označili obojenim zastavicama, koje su ubadali u led. Plato se protezao gotovo do vrha.

Na sredinu platoa stigli su oko 9,30 sati. Zlokobni oblaci pojaviše se na zapadu, a vjetar koji je počeo puhati skupljao je i nosio snijeg spram jugozapadnog ruba platoa. Djevičanski vrh gledao ih je prijeteći, a u isto vrijeme kao da im se rugao. Visinometar je pokazivao 7.750 metara, dakle samo još 374 metra do vrha. Prošlo je podne. Ocjjenili su, da im je potrebno još 5 sati, da pod slabim okolnostima osvoje vrh.

Zbog nestalnog vremena, a djelomično i zbog umora odlučiše se za povratak. Bila je to gorka pilula za njih, — i tko je ikada doživio neuspjeh može si to zamisliti. Kao dobri i iskusni alpinisti imali su dovoljno hrabrosti da podnesu neuspjeh.

Prema njihovom mišljenju ostatak puta na vrh ne predstavlja neku tešku zapreku. Dobro aklimatizirani penjači koji bi bili sposobni, da prenoće u logoru 10, a kojeg oni nisu uspjeli podići, vjerojatno bi uspjeli osvojiti vrh. To mišljenje vrijedi samo za njihov slučaj, odnosno, kada bi sve išlo tako kao i kod njih. Da označe dostignutu visinu pričvrstili su na snijeg japansku zastavu i slikali je. U logor 9 stigli su oko 15 sati, brzo ga porušili i počeli silaziti. Snijeg je tokom dana toliko omekšao, da im je trebalo oko 2 sata da se spuste 200 metara. Njihovi drugovi promatrali su silazak vrlo zabrinuto, misleći da im se još uvijek može nešto dogoditi. Na koncu opasnog dijela kosine sastali su se sa ostalim članovima iz logora 8, koji su im došli u susret. Svi zajedno spustili su se u logor 7 gdje su prenoćili.

Tako smo bili potučeni u našoj bitci za vrh (Kato).

Mogućnost za ponovni pokušaj nije postojala, jer su i onako prekoračili predviđeno vrijeme. Osim toga većina članova a i Šerpasa bila je kroz cijelo vrijeme 30—40 dana u logoru 4. Jasno je, da bi novi pokušaj, koji bi se morao izvesti na brzinu nadmašio približavanje monsuna.

Trećeg srpnja svi su logori napušteni. Cijela grupa spustila se u domaću atmosferu baznog logora, sručano dočekana od starog kuvara Pancya i njegove rodbine. Poslije nekoliko tjedana proboravljenih u kraljevstvu vječnog snijega i leda, povratak u zelenu dolinu bio je pravi melem za oči, a i dušu.

Svuda je vladalo proljeće, i prijatan miris gorskog cvijeća, strujao je zrakom.

Jakovi Same susjednih sela lijeno su obilazili logor. Zvona različitog zvuka o vratovima tih životinja zvonila su ugodno nakon one potpune tišine.

U večer 2. lipnja, kad su članovi spremili da proslave neuspjeh, u šator je upao tumač Sagar s neobičnom viještu. Radio Katmandu javio je da su dva člana Britanske ekspedicije osvojila najveći vrh svijeta. Vijest, da je nakon toliko godina i propalih ekspedicija uspjelo Hillaryu i Tensingu osvojiti Mount Everest obradovala je cijelu ekspediciju, ali ih u isto vrijeme i rastužila zbog njihovog neuspjeha.

Osmoga lipnja osnovni logor bio je potpuno evakuiran. Povratak je započeo u smjeru Fokhre preko Larki prolaza. Cijelim putem vidjela se sjeveroistočna strana Manaslua, koja je izgledala prkosna kao i uvijek. Na kosini, koja je vodila spram platoa vidjeli su se tragovi od barem 10 lavina, koje su došle sve do logora 7. Ta se kosina još zadnji put vidjela 10. u Larki prolazu.

Zadnji oproštaj tužnim pogledom zbog neuspjeha, ogromnoj bijeloj kuli Manaslua i ekspedicija je nastavila marš spram Pokhre, dok su članovi ekspedicije svake noći u šatorima puni poleta diskutirali o slijedećim usponima.

Priredio Čedo Mikinac

Uroš Župančić

Policama sjeverne stijene Kanjavca (2.568 m)

»Sklad na skladu se dviguje
golih vrhov kamen zid«

Valentin Vodnik

Bilo je to nekad, kad su nam nepravedne granice presijecale putove i zaustavljale korake, a mi smo morali pregarati stotine želja i planova, dok su se iznad dolina sa srebrnim vijugavim tragovima rijeka nizale planine, stjenoviti vrhovi, grebenje — kamene ruke što su dozivale sve tamu do svjetlih obrisa Furlanije.

Često sam se tada kradom navraćao na Pihavec i to uvijek sa sve većim željama. Iz duboke Zadnjice uzdizala se sjeverna stijena Kanjavca — 1.500 metara visoki kameni zid siza je do neba. Nosio sam u sebi tu stijenu na svim putovima i penjačkim usponima. Često sam se u mislima uspinjao uz nju, a u meni je nicalo stotine planova. Bila je tako visoka, prostrana, široka, snažna i čarobno izvajana, da bi toliko toga mogla pružiti mnogima iz nebrojenih pokoljenja, sve iz jednog u drugo.

Sakupljao sam njene slike, pročitao sve što je o njoj napisano, htio sam uvijek da je imam pokraj sebe. Bio sam sretan kad bi mi se prikazala u snu; dolazio bih tada do nje, uspinjao se uz nju, obišao sve žljbove i točila što se ruše u njene dubine, šetao bih policama i izbočinama što je u pojasevima obavijaju i prepliću, uspinjao se uz stupove što se iz hладa Zadnjice uzdižu ravno prema nebu — tamo gdje kraljuje sunce... Da, sve sam to prepenjao u svojim željama, sve tamu do krajnje desne zapadne strane; tamo je moje čežnje zaustavila stijena Vodnikovog Vršaca i ostavila ih u nemogućnosti i neznanju. Ispriječila se pred taj dio stijene Kanjavca i ostavila ga punog neriješenih pitanja. Da li bi i tamo naišli na darežljivu ruku? — pitao sam se stalno opsjedajući tu stijenu.

Lijevo, istočno uz stijenu od Zadnjice preko Komara na sedlo Dolič vodili su stari putovi, što su ih utrli još trentarski sokoli, i vodiči, a kasnije učitelji dr. Kugy i dr. Tuma. Oni su poznavali i prelaz na desnoj zapadnoj strani iz Zadnjice do Prehodavaca i dalje u Zajezersku dolinu ili s južne strane Kanjavca preko Hribarica u Veljsku dolinu ili opet dalje do ledina pod Triglavom.

Sjeverna stijena Kanjavca bila je zajedno sa ostijenjem Lepe Špice prebivalište Zlatoroga. Trentarski pastiri, goniči i lovci bili su drski i srčani ljudi, posvuda su

slijedili tragove divokoza. Uspinjali su se preko opasnih i nepristupačnih prevjesa sve do orlovih gniazežda. Stijena Kanjavca bila je prebivalište divokoza, a u stijeni Vršaca savijali su gniazežda orlovi. Sve je to bio gorski svijet, koji je godinama ostajao netaknut od čovječje ruke. U njemu smo uživali već pri samom pogledu, a on nam je davao uvijek punu nadu za bogate doživljaje.

Godine 1928., u doba kad je naša prva poslijeratna penjačka generacija bila na vrhuncu svojih velikih uspjeha i kad joj je kod kuće postalo tjesno, dvoje je penjača potajno prešlo granicu na Luknji. Smjela zamisao, još smjelije ostvarenje i u sjevernoj stijeni Kanjavca odjeknula je pjesma klinova i kladiva. Mira M. Debelakova je s Edom Deržajem 6. i 7. srpnja prva prepunjala ovu visoku stijenu. Bilo je to nadprosječno djelo smjelosti i poduzetnosti za tadanji stupanj naše alpinistike.

Otada više nije bilo u stijeni smjelih posjetnika. Opet je ostala sama sa svojim goničima i lovcima. Preko tamnih prevjesa visile su ledene svijeće, a po žlebovima i točilima mjerili su vrtoglavе dubine slapovi i razorne lavine što tu pjevaju svoju strašnu pjesmu.

Kad su nam partizanske brigade donijele slobodu, nismo mirovali ni časa; rušili smo krivo granično kamenje, jurili u krajeve i planine što su nam godinama bile nedostupne. Stotinu dugogodišnjih želja i čežnji stajalo je pred nama i nudilo velika ostvarenja.

Sjeverna stijena Kanjavca stajala je preda mnom još snažnija i ljepša. Dozivala je i mamila: »Dodi, imam toliko ljepote i tajni za tebe i još za mnoge druge. Za one što žele da dožive nešto naročito. Samo moraju biti smjeli i sa velikim zanosom u srcu. Htjela bih ih nagraditi za godine čekanja i čežnji; voditi ih od tajne do tajne i prosuti pred njih sva bogatstva, pa da ponesu doživljaje koje nikada ne će zaboraviti.«

Zurio sam, nisam htio gubiti vrijeme, bilo mi je žao svakoga časa. Dojurio sam u Trentu, htio sam govoriti sa svakim domaćim čovjekom koga bih sreo na novim putovima u oslobođenim gorama, znao sam sjediti s pastirima na Pihavcu i Zajavorju, zaustavljao sam se i sjedio u Zadnjici, pričao sam s lovcima na Ozbeniku, na Luklji, na Planji, a putove sam odabirao tako, da mogu uвijek gledati u lice sjevernoj stijeni Kanjavca.

Mnogo puta sam razgovarao o Kanjavcu, Vršacu i njihovim stijenama sa starim Kopičarem, koji je bio osobito razgovorljiv kada je bila riječ o njegovim tajnim putovima. Znao mi je priprosto ali iz dna srca pričati, tako kao malo tko.

U to je doba u meni već gasnulo mlađenачko oduševljenje i ja sam zaželio uživati u samom promatranju. Oči su prestale tražiti prelaze preko strmih kamina i pukotina, postao sam hrom za prevjese u stupovima. Zaokupljale su me sada police, gredine i izbočine, a one su upravo jedinstveno prelamale tu trentarsku goru.

Divni su to putovi; prve su ih pronašle divokoze, a njihove tragove slijedili su goniči i divlji lovci. Gledao sam ih i bio uvjeren, da će me dovesti do svih tajna te veličanstvene stijene, a možda i blizu njena srca. Tako su me već bogato nagradile police u sjevernom ostjenju Mojstrovke i Travnika, u sjevernoj stijeni Rjagine, u kraljevstvu Prisojne gore, u Škrlici i Rakovoј Špici. Hod i penjanje takve vrste rijetki su doživljaji, to je nešto sasvim naročito.

Na Doliču je samovao zapušten neopskrbljeni talijanski planinarski dom — Rifugio Napoleone Corzi — koga je sagradila 14. septembra 1930. C. A. I. Societe Alpina della Giulie, a zimi 1950/51 porušio ga je pritisak ogromnih količina snijega. Ovamo me nonio put jeseni g. 1946. Misli su mi naglo pohitale dalje i sve dalje, a ovoga puta i stvarni koraci.

Uspinjao sam se iznad sedla u masiv Kanjavca; pločaste pećine vodile su me u stijenu prema zapadu, dalje su me primile police, a uskoro sam se ukočio u nemoći; vrtoglavu provaliju zjapila je pod nogama i prijetila. Police su se suzile i gubile — putu je bio kraj. Ruke i noge su uzaludno tražile oprimke i stope; čak ni oči nisu nalazile uporišta. Zašto me je tako brzo otpremila ta stijena? Bi li trebalo pokušati negdje više ili niže? Gore je stijena davalu još manje mogućnosti, pa sam se vratio na sedlo i pokušao na policama pod kućom. Slijedio sam stari zapušteni talijanski put, koji je vodio u dubine Komare. U prvoj uvali primijetio sam gredinu koja je vodila ravno u stijenu. Bilo je to radosno otkriće. Gredina je prelazila u usku policu, u izbočinu tik uz ogromni prevjes. Preda mnom se ukazala bogata i raskošna arhitektura, koja je u toj osami došla do punog izražaja. Nada mnom se snažni kameni zid dizao prema nebu, a pod nogama se uski rub spuštao u dubinu. Zadnjica, Trenta i planine na suprotnoj strani kupale su se u jesenjem suncu,

bukve su se kao zublje penjale visoko pod pećine, gdje su se zlatili osamljeni ariši. Police i gredine talasale su se prema srcu planine.

Ova mi se snažna stijena predstavlja uvijek novim bogatstvom: stijena je to procjepa, Žlebova i točila što padaju i ruše se u dubinu u silnim skokovima. To je stijena ogromnih stupova — goleih okamina što rastu i uzdižu se visoko prema nebu. To je stijena jedinstvenih polica, to je veličina što ostavlja snažan i nezaboravan utisak.

Za tako nešto isplatio se dugo čekati. Nema na tom putu jednoličnih i nezanimljivih mjesa; sami bezdani, vrletne strmine, stijene nebu pod oblake... Bio sam uvjeren da te police vode do svih tajna te planine. Njihov je pojas obavijao planinu i vodio sve dalje i dalje od jedne izbočine k drugoj, preko jaruga, od stupa do stupa.

Put mi je bio te jeseni prava svetkovina; vodio me po gredama i gredinama, preko sipina i cvjetnih kamenjara, preko uskih ploča i izbočina, mimo svijetlih stijena, preko oštih grebena i stupova što strže u nebo, kroz hladne i vlažne jarke i kuloare, sad širok kao rimska cesta, sad uzak jedva za dlan, koji svaki čas prijeti: »Dovde, i ne dalje«. A tamo preko algastog točila iz koga dopire hladan dah bezdana, tamo iza istrulog odloma, polica se ponovo nastavlja; tijelo s naporom održava ravnotežu, treba se sagnuti pod kamenim balkonom, na koljena, na trbuh, zapovijeda kamena veličina. Vjetrovi, lavine, slapovi, stogodišnji tisućogodišnji graditelji stvarali su ovo čudo. Katkada se čovjeku usred stijene stane teško i opasno uvlačiti u nutrinu strah koji satire polet, čežnju, i mladenačko oduševljenje.

Stijena ne da, da prodemo kroz nju hladno i bezosjećajno; nudi nam da je gledamo i prisiljava nas da u njoj uživamo. Negdje usred stijene stižemo na široku gredinu, s koje nam se trentarske gore ukazuju u svojoj punoj ljepoti. Pred nama bježi krdo divokoga i vabi nas nekuda u police Vršaca...

Sigurnih mjesa sa lijepim vidicima ima na tom putu na pretek. Iza svakog nas očekuje nova ljepota, nova osobitost, iznenadenja se redaju jedna za drugim, otvaraju se novi svjetovi u blizini i u daljinama.

Tik pred dolazak do Krničice između Kanjavca i Vršaca, prkosno nam se približi kamena izbočina i zatvori prolaz; još jedno opasno mjesto, ali prisebnost i zanos grade mostove i tamo, gdje je priroda škrto odmjerala. I konačno stižemo u Krničicu. Završeno je jedinstveno putovanje između visine i dubine.

Kroz Krničicu sam se uspeo na prijevoj među Kanjavcem i Vršacom. Odavde je lagan pristup na Vodnikov Vršac, koga su u našoj klasičnoj dobi planinarstva god. 1795. posjetili Valentin Vodnik, Jozef Pinkah i ljubljanski kustos muzeja grof Franc Hohenwart. Otada, pod snažnim utiskom pogleda s ovoga manje značajnoga vrha, potiče naša prva planinska oda »Vršac«.

Odmor na Vršacu uvijek je doživljaj svoje vrste. Pod nama su dubine Zadnjice, pred nama put što smo ga prešli u stijeni Kanjavca, a posvuda okolo divlji planinski svijet... Čovjek bi na takvome mjestu ostao dugo i dugo, sabirao i go-miao uspomene, toliko potrebne u svakidašnjem životu. »Taj jedinstveni doživljaj nije samo za jednoga sretnika«.

Po lakom se kamenjaru spuštamo k jezeru u Podstenju, a odatle nije više daleko do prijatnog i gostoljubivog planinarskog doma na Prehodavcima.

Pojedina mjesa odmora usred stijene, na Vršacu, Prehodavcima i Hribaricama znaju biti ponekad ljepša i darežljivija od onih na samome putu. Doživio sam sretne časove, koji su među najljepšima što su mi pružile planine.

Zadovoljstvo je još mnogo veće sada, kada je djelo, koje su započeli Kopiščar i Antun Kravanja, dovršeno. Planinska zveza Slovenije otvara svima najljepše pređele naših planina. Zadnjih je godina sagradila, markirala i osigurala jedinstvene planinarske puteve na Mangart, preko Prisojnika jubilarni put od jednoga prirodno-og okna k drugomu, k Utrujenom stolpu s južne strane preko triglavskog Škrbine na Triglav, a u jubilarnoj godini — 10-godišnjici Oslobođenja — napravljen je sa željeznim klinovima i čeličnim užetima osigurani put s Doliča po policama sjeverne stijene Kanjavca na Vodnikov Vršac i dalje prema Prehodavcima. Taj će put zamjeniti stari, što vodi iz Zajezerske doline preko Hribarica na Ledine i Triglav. Taj put je sagrađen god. 1880., a popravljen pod Šmarjetnom glavom god. 1906. Planinarima od sada više neće biti potrebno da se uspinju i znoje strminom Hribarice. Kanjavec će lako zaobići sa sjeverne strane. Novi će put sigurno zadovoljiti i oduševiti sve, koji vole planine. Dobro je osiguran i prolazan za svakoga tko odlazi u planinski svijet. Ali, kao i svagdje u planinama, potrebna je pažnja i oprez. Opasnosti u planinama ne smijemo nikada podcenjiti.

Prev. D. S.

Iz planinarske literature

JOŠ JEDAN OSVRT NA ZBORNIK »LJUDI I PRIRODA U NAŠIM PLANINAMA«

Zbornik PD »Avale« u Beogradu povodom petogodišnjice rada. Beograd, 1955. Izdalo PD »Avala« pri Medicinskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. 270 strana, 8°, sa brojnim crtežima i geografskim skicama u tekstu i oko 100 fotografija u prilogu. Štampano latinicom. Uredio redakcioni odbor. Redaktor Zoran Gluščević.

Usprkos višekratnih pokušaja cijeli istočni dio Jugoslavije nema svoju stalnu planinarsku publikaciju. Nakon osam brojeva časopisa »Kroz planine«, što ga je izdavao PS Srbije, časopis je prestao izlaziti i to ne toliko iz finansijskih razloga, jer je Savez osigurao sredstva svojim budžetom, koliko zbog teškoća sa štamparijama (Stefanović). U vrijeme visokih troškova štampanja i papira, PD »Avala« je u početku imalo namjeru izdavati časopis, ali je zbog nepremostivih teškoća odlučilo povremeno štampati neku vrstu almanaha. Tako je nastao ovaj zbornik, koji iznosi rezultate i istkustva pet godina rada, i u usporedbi sa Godišnjakom PS Srbije iz 1950. godine, predstavlja znatni napredak i u tehničkom i u sadržajnom pogledu.

»Avalin« almanah sadrži pedesetak priloga, koji su prema sadržaju svrstani u sedam skupina. Materijal je vrlo raznolik, tako da se brojni uspjeli članci izmjenjuju sa početničkim sastavcima. Osim toga, ima članaka koji međusobno protuslove i sukobljavaju zbog raznih mišljenja i tendencija.

Kao primjer navest ćemo tretiranje jednog od osnovnih problema, definiranja i klasifikacije planinarskog djelovanja. Na tom području okušalo se nekoliko autora. U uvodnom članku, koji bi trebao dati smjernice za daljnji rad, planinarski veteran Srbije, prof. A. Stanojević, priznaje da je planinarstvo »jedan od viših oblika čovjekove ne samo fizičke već i duhovne aktivnosti«, no ipak zaključuje da je ono u stvari samo sport, koji se odlikuje time što služi kao oruđe nauke.

U članku »O planinarenju« dr. M. Anaf tvrdi upravo suprotno, i doslovno to proglašava herezom. On u planinama doživljava mnogo više od običnog razgibavanja muskulature, i zalaže se za ovakovu definiciju planinarstva: planinarstvo je jedna duhovna kategorija kao što su duhovne kategorije uživanje u pozorišnoj umjetnosti, muzičkoj, slikarskoj i dr.

I. R. Dimitrijević u svom članku »Planinarstvo i kultura«, koji smo imali prilike čuti i na I. kongresu planinara Jugoslavije u Zagrebu prošle godine, kategorički tvrdi da je planinarstvo sport, dakle upravo suprotno nego bi čovjek to očekivao prema naslovu članka.

Dr. V. Smoljaka u članku »Planinarstvo i intelektualni radnik«, koji smo u jednoj sličnoj varijaciji također čuli na spomenutom kongresu, oštro dijeli sport od planinarstva, i iznosi ozbiljne razlike, koje postoji među njima.

Dakle, neki autori shvaćaju planinarstvo više kao fizičko djelovanje, i zbog toga ga smatraju sportom, dok drugi daju prvenstvo psihičkim faktorima, pa ga svrstavaju ne u fizičku, već u duhovnu kulturu čovjeka. Čitacima je ostavljeno na volju, da po svom ukusu izaberu što im više odgovara, a redakcija nije ni pokušala uskladiti ili dati neki komentar oprečnim mišljenjima, kojima je dala mesta između korica ove knjige.

Istina je, da to od redakcije ne možemo zahtijevati, no zato joj možemo zamjeriti, što je propustila niz pogrešaka i amaterskih površnosti, koje je svakako trebalo u većoj mjeri izgladiti. Čitalac u prvi mah stiće utisak, kao da se redakcija ograničila na puko sabiranje materijala i pisanje predgovora. Evo primjera!

Najviši vrh jugoslavenskog dijela Prokletija jedamput se zove ispravnim imenom Đerovica, u drugom članku Darovica, a pod jednom ilustracijom čak nalazimo nakazno ime Đarovničko jezero. U članku »Planinska jezera« V. D. Limić je proglašio Derovicu najvišim vrhom Prokletija, i osim što je naziva pogrešnim imenom, povisuje je na 2670 m. (Najviši vrh se nalazi u albanskom dijelu).

Članak »Na smučkama od Titovog vrha do Ljubotena« od D. Stefanovića, redakcija je pogrešno uvrstila u dio pod naslovom »Po planinama naše lijepe Srbije«, jer se u članku radi o makedonskom dijelu Šar-planine. Kao genitiv planinskog masiva Volujak stalno nalazimo oblik Volujka umjesto Volujaka; najviši vrh Velebita visok je 1758 m, a ne 1798; fotografije sa Durmitora su bez naslova za razliku od svih ostalih u almanahu.

Najveći broj članaka sakupljen je pod naslovom »Po planinama naše lijepe Srbije«. Ovdje pišu dr. D. Stranjaković o nekadnjem starom gradu na vrhu Avale, dr. V. Smoljaka o Kopaoniku, N. B. Kušaković o Kosmaju i Ravaničkoj pećini, D. Stefanović o skijaškim turama po makedonskom dijelu Sar-planine, Z. Kamaryt o Stolu (u Srbiji), ing. J. Draškoci o Resavskim pećinama. Istaknuo bih članak D. Vidanovića o vrijednom zimskom usponu na Marijaš i Đerovicu, koji odaje iskusnog planinara i savjesnog pisca.

U poglavljju o drugim republikama opisuju se pohodi na Durmitor (dr. M. Araf), Prenj (D. Stefanović), Alpe (R. Dimitrijević), Kajmakčalan (S. Valčić). Naročito se ističe živi i iscrpljni opis Moračkih planina, koje su do danas uistinu bile vrlo rijetka tema napisa i objekt planinarskih pohoda, ali je netočna tvrdnja da su do danas planinarima potpuno nepoznata oblast, i da osim jednog uspona 1934. sve do 1953. nije bilo organiziranog pohoda na ove planine. Upozoravamo na opis Moračkog Gradišta, jednog od najviših vrhova tih masiva, u člancima o Šinjajevini planini (Hrvatski planinar, 1932. str. 12, i Naše planine 1952. str. 326).

Planinare naše republike interesirat će simpatični članak o Velebitu N. Laskovića, u kojem opisuje svoju četvorodnevnu turu po Južnom Velebitu.

Pod naslovom »Planinari PD »Avale« u dalekom svijetu« opisuje dr. P. Kostić u lijepom članku društveni izlet PD »Željezničara« iz Beograda na Olimp u Grčkoj. Na začelju članka dodan je jedan neukusni, ilustrirani vic, koji je posve promašio, jer niti spada u jedan planinarski zbornik, a niti će ga razumjeti čitalac koji nije medicinski obrazovan. Zatim ing. R. Stefanović opisuje svoj uspon na Mount Rainier (4392 m) u SAD, gdje je boravio kao stipendist UN. Drago nam je, čuti o podršci i gostoljubivosti na koju je tamo naišao kod američkih planinara.

Dr. S. Nedeljković opisuje svoj zanimljivi uspon na vrh Kilimandžara (6010 m), najviši vrh Afrike. Mi bismo na ovaj članak postavili jednu primjedbu, u vezi sa netočnom konstatacijom, koja se uostalom u zadnje vrijeme konstantno provlači u našoj javnosti, da je to prvi uspon Jugoslavena na taj vrh. Međutim, poznata je činjenica, a koju nalazimo i u Jugoslavenskoj enciklopediji (članak o alpinizmu), da se je još 1939. Koloman Trčka iz Zrenjanina, popeo na Kilimandžaro, a taj uspon je i opisao u »Jugoslavenskom sportu« od 10. I. 1953. Usput napominjemo da se je ove godine popeo i četvrti Jugoslaven, Miroslav Rotšild iz Zagreba, na najviši vrh Afrike.

Osim putopisa nalazimo i oveći broj kraćih stručnih članaka. Dr. P. Kostić piše o zdravstvenim akcijama liječnika-planinara, zatim o I. kongresu planinara Jugoslavije, o historijatu PD »Avale« (ukoliko se može dati historijat nakon pet godina rada). Ž. Sečanski piše o značenju planina za nacionalnu povijest, J. Tucakov o otrovnom i ljekovitom bilju, J. Mitrović o Hadži-Prodanovoj buni i njenom krvavom gušenju na Jelici planini, a ing. R. Stefanović o našoj novijoj planinarskoj literaturi, gdje se pohvalno izražava o našem časopisu.

Veći broj sitnijih priloga razne kvalitete dao je M. Milošević-Brevinac. U članku »Planinarstvo i etnologija« apelira on na etnologe da potraže saradnike planinarima, a pod naslovom »Turizam i planinarstvo« konstatira već poznate činjenice da se oni dopunjaju i da planinarstvo krči put turizmu. U dalnjim prilozima govori o prinosu smučarstva za planinarstvo, o pogrešnim nazivima za planinu Radočelo, o izletu na Besnu Kobilu, o radu liječničke ekipe u Boru, (drugi članak na istu temu), o dolovima u Bačkoj, koji za tamošnje stanovnike imaju značaj planina, i na kraju, o novim kućama u Valjevskim planinama i vrlo pozitivnoj činjenici, da su tamo lugarnice tako uređene da služe i kao planinarske kuće. U današnjim našim ekonomskim prilikama opravdano je, a i vrijeme je, da se ozbiljno razmisli o jednom takvom rješenju pitanja planinarskih kuća po našim planinama, pogotovo Velebitu, i o jednoj sistematskoj suradnji šumarskih institucija i planinarskih organizacija u tom pogledu, koja bi bila od obostrane koristi.

Od istog autora imamo i dvije recenzije, jedine u ovom zborniku. U jednoj govori o »Knjizi o planini« Raška Dimitrijevića, objavljenoj još 1938. godine, koje se ne može dosta nahvaliti i doslovno kaže: »U ovoj knjizi svaka riječ ima svoje opravdanje«. U drugoj recenziji obara se na Jevremovićev podsjetnik o »Planinama zapadne Srbije« (Beograd, 1953), ne nalazeći za nj ni jedne dobre riječi. Oba zaključka su očito pretjerana, tako da nam se teško oteti dojmu nisu li inspirirani i ličnim primjesama. Treba svakako uzeti u obzir da prva knjiga ima u stvari literarne pretenzije, a druga da nije namijenjena kao zabavno ili putopisno štivo, nego kao podsjetnik na terenu, i da je jedina takve vrste. Istina je, da je dotična knjiga možda oduševila zbijena i koncizna, no kad shvatimo da je pisac morao rukopis skratiti i lišiti knjigu ilustracija, te ga štampati na vlastiti trošak; da nije

naišao na razumijevanje planinarskih drugova, nego je prodao i svoj foto-aparat da omogući štampanje, pogotovo čemo uvidjeti negativnost ove recenzije, koja uporno uvjerava čitaoca o njenoj beskorisnosti i apsolutnoj promašenosti. (Vidi o tome našu recenziju iz 1955. godine u broju 2.)

Spomenut čemo još na kraju da je almanah štampan na dobrom papiru, da je grafički posve uspio i da je farmaceutska industrija Srbije pomogla njegovo izdavanje uvrštavanjem brojnih oglasa na kraju knjige.

Almanah je u cijelini uspio i premašio čak zadatok koji je trebao izvršiti. Dao nam je ne samo sliku rada PD »Avale«, kao što je glasio skromni program, već i uvid u mnoga planinarska zbivanja i prilike unutar republike.

Postoji namjera da to bude prva knjiga u stalnoj planinarskoj biblioteci, koja bi pod naslovom »Ljudi i priroda« izdavala osim takvih zbornika i druge knjige, monografije, zbirke putopisa i vodiče, pa sa interesom očekujemo slijedeće djelo u započetom nizu.

Dr. Ž. P.

THE MOUNTAIN WORLD, 1955, izdanje na engleskom jeziku George Allen & Unwin, Ltd, London, 55 ilustracija na posebnom papiru, 12 mapa i skica, 222 strane teksta.

Dogadaji u svijetu radaju se takvom brzinom da jedna godišnja revija teško može pratiti sve značajne planinarske događaje godine. I ovaj broj, kao i prošli, posvećen je uglavnom osvajanju Himalaje, ali sigurno nije slučajno na prvom mjestu dan vrlo misaoni i sveobuhvatni članak Geoffrey Winthrop Younga »Odvaznost i planinarsko pisanje«. Sjećajući se najljepših djela iz planinarske književnosti, on je na prvo mjesto stavio Kuguya, potom Guida Reya, Zsigmondy i druge. Dajući prilično iscrplju analizu problema planinske literature, on zaključuje da je osnovno da pisac prenese na čitaoca svoja unutarnja doživljavanja spontano i bez težnje za smišljenim efektima, koji su upropastili mnoge literarne pokušaje i sveli ih na loš žurnalizam. »Kritika i hvala laičke publike koja cijeni stil i dobru knjigu ne čuju se radi ogromnog broja onih koji prožiru planinarske priče samo ako su rekordi dovoljno visoki i teškoće brojne i uzbudljive« (slobodan prevod). I dalje »Časopisi se pune materijalom po starom klišeu, starim citatima, starim sentimentalnim frazama, koje su bile nove prije šezdeset godina i od onda dobro služile«. Kritičari obraćaju pažnju samo na činjenični sadržaj, zanemarujući književnu vrijednost, stil i trajne kvalitete. Riječi izobličuju osjećaje i iskrivljaju događaje, zato ih treba strpljivo birati i pažljivo tražiti, da ne bi ono što osjećamo našim riječima prenijeli na drugoga u potpuno krovom svijetu. Ovi problemi su opće planinarski i kroz iskustvo jednog Winthropa Younga i vještinu njegovog pera namreću se u punoj svjetlosti svakome, tko se bavi pisanjem o planinama.

Zatim slijedi opis njemačko-austrijske ekspedicije u Karakorum i opis izviđanja oko Rakaposhia. Brojnost vrhova preko šest i sedam hiljada metara još uvijek je neznana, jer su do nedavno osamtišćnjaci imali monopol svjetske pažnje. U zadnje vrijeme sve su brojnije grupe koje postavljaju za cilj neki od ovih vrhova, dok procenat neuspjelih pokušaja, kao što je bilo i u opisanom slučaju jasno govori o njihovoj težini.

Voda talijanske ekspedicije na K-2 daje opis ovog uspjelog pothvata, koji je predstavljao kombinaciju rada grupe učenjaka i grupe penjača. Ova odlično opremljena i dobro vodenja ekipa uvela je u upotrebu i neke tehničke novosti, kao što je transport materijala u više logore putem žičare.

Od cijelokupnog materijala u reviji odskače članak Orthmara Gurtnera svojim sadržajem. Zalažući se sa mnogo entuzijazma za upotrebu aviona u planinarstvu, u članku punom pretencioznosti sa citatima iz antičke i druge literature, on daje iscrplju analizu problema ateriranja na zasježenim padinama. Predlže da se naročito konstruirani avioni upotrebljavaju za transport opreme velikih ekspedicija do na same vrhove. Nije teško nikoga uvjeriti da bi to uštedjelo ljudsku snagu, vrijeme i ruplje, i olakšalo uspon na vrh, ali ne treba zaboraviti da veličinu osvajanja vrhova daje baš teškoća da se do njih dode. Osim toga članak se nevezanim digresijama i planinarstvu tuđem ideologijom stilski i sadržajno udaljuje od inače lijepo cjeline knjige.

Vrijedan je pažnje uspon male grupe Austrijanaca na Cho-Oyu. Inicijator ovog uspona i vodič kroz njegove najteže etape bio je Sherpa Pasang Dawa Lama, sa kojim su isla još tri Evropejca i pet Serpasa. Oprema je za sve bila jednaka. Hrana je većinom nabavljena na samom terenu te je oprema ove male grupe, koja je ipak osvojila ovaj osamtisućnjak, bila vrlo laka. »Citajući medicinske savjete liječnika švicarske ekspedicije na Everest, kaže autor članka, »primijetili smo sa iznenadnjem da smo skoro uvijek radili suprotno od onoga što se preporučivalo.

Naša glavna hrana bio je domaći kruh (chapatis); pili smo mnogo chang (vrsta piva); nismo izbjegavali dodir sa domorcima zbog zaraza i malarije, i potpuno smo zaboravili sve preventivne mjere protiv oboljevanja, ma da smo bili dobro snabdjeveni lijekovima. A svi smo bili u odličnom zdravstvenom stanju. Cilj grupe bio je da dokaze, kako mala i laka ekipa može osvojiti vrh od osam hiljada metara, i u tome su uspjeli.

U završnim etapama uspona pojavila se pod vrhom i jedna švicarska grupa, te je vjerojatno po prvi put u historiji osvajanja Himalaje došlo do jednovremene konkurenциje u osvajanju vrha.

Mnogobrojne bijele praznine na kartama Himalaje još uvijek podstiču istraživanja geografsko-planinarskog karaktera. New Zeelandska ekspedicija obradivala je teren oko vrha Makalu i dolinu Barun, pri čemu za malo da nije nastradao osvajač Mount Everesta Hillary.

Marcel Kurz nastavlja potom svoju hroniku Himalaje. Pokušaji osvajanja Makalu, zatim izvidanja i istraživački rad u predjelu Kangchenjunge i u Gaurisankaru, i još jedan neuspisio pokušaj osvajanja Dhaulagirija. Dok je ovaj zadnji pokušaj interesantan, jer je tragično završio pogibjom vođe ove odvažne, ali neiskusne i nezgrapno opremljene argentinske ekspedicije, slijedeći slučaj, nazvan »Api problem«, još rječitije govori o posljedicama neiskustva, nediscipline i neumjesnog heroizma. Voda grupe, iskusni Ghiglione, nije mogao da uvjeri svoje mlade partnere »sa alpskim navikama« šta treba da čine. Izgubivši tako vrijeme u uzaludnom pokušaju da produ tamo gdje se nije moglo proći, da bi ipak izašli na vrh žurno kreću drugim inače mogućim pravcem. Ghiglione se na vrijeme vraća i spasava, a druga dva učesnika uspona podležu naporima i visini.

Japanska ekspedicija na Manasu, vrh koji je Jugoslavenski Himalajski komitet izabrao za cilj naše ekspedicije, nije uopće uspjela da dođe ni do podnožja planine. Praznovjerno stanovništvo, tumačeci sušu, epidemije i lavine kao gnjev razlučenih bogova na ljudi što su se drznuli da ih uznemire na njihovom prijestolju, nije dozvolio Japancima da još jednom pokušaju oskvrtiti posvećeno mjesto-vrh planine.

Pilot RAF Kenneth Neame napisao je članak pun oduševljenja o svom letu preko Everesta, iako sam nije nikada planinario. »Naučna pozadina ekspedicije na Mount Everest 1953« naslov je članka fiziologa ove ekspedicije, koji iznosi vrlo interesantne i za planinare korisne podatke o opremi britanske ekspedicije i iskušta sa tom opremom, u odnosu na problem aklimatizacije, kisika, ishrane, klime i odjeće. Slijedi članak o obučavanju Serpa u Švicarskoj i članak o perspektivama Indijskog Himalajskog instituta, Sasvim kratak pregled planina u Turskoj sa pozivom inostranim planinarama na zajedničku obradu još neispitanih planina istočne Anatolije, zatim opis uspona grupe Austrijanaca u Cordillerima, kojom prilikom je osvojeno nekoliko vrhova od pet i šest hiljada metara koji su dotle bili neosvojeni. Još nekoliko članaka razbijaju monotoniju stalnog pričanja o Himalaji: Katzova studija o glečerima u Peruu, zatim opis jedne ture po New Zealandskim Alpima, pa opis Hoggar planina u Alžiru sa kratkim vodičem i historijatom uspona; i konačno opis karaktera vodiča u planinama Etiopije, za koje autor kaže da »ne misli da bi njihov značaj opravdao jednu ekspediciju iz Evrope... lokalni planinari bi mogli u budućnosti da se tu penju, upotrebljavajući najnovija sredstva tehnike, uključujući projektilne za bacanje užeta na atomski pogon i radioaktivne klinove«.

Svojim trećim godištem ova knjiga je postala redovna publikacija, koja zaista održava epohu, predstavlja interesantu lektiru i za planinare, puna je tehničkih podataka o dosada malo poznatim predjelima i predstavlja jedinstven historijski materijal o osvajanjima najviših vrhova svijeta. Svojom raznovršnošću pak ona budi u nama želju, da u njoj jednom vidimo i nešto o planinama Jugoslavije, ne manje interesantnim od nekih već spominjanih.

Dr. I. S.

V I J E S T I

SKUPŠTINA PLANINSKE ZVEZE SLOVENIJE NA ŠMARJETNI GORI

Skupština je održana 28. i 29. V. 1956. na Šmarjetni gori iznad Kranja u planinarskoj kući koja je u gradnji, ali je dvorana već potpuno gotova, pa je bila veoma prikladna za održavanje ove skupštine.

28. V. u 10 sati bilo je otvorene skupštine uz prisustvo svih delegata slovenskih planinarskih društava, članova Planinske Zveze, predstavnika mjesnih vlasti, te delegata Planinarskog saveza Jugoslavije, Srbije i Hrvatske.

Već mjesec dana prije održavanja skupštine sva društva dobila su izvještaj Planinske Zveze u kojem je ujedno bio fiksiran dnevni red, tako da je svaki delegat ved unaprijed mogao stvoriti odluku o diskusiji i o načinu sudjelovanja u skupštini. Kod prijavljivanja delegata odmah se je odredilo u kojoj komisiji će dotični htjeti sudjelovati, pa je tako gotovo cijela skupština, odnosno svi delegati raspoređeni u komisije. Cijeli rad skupštine koncentrirao se na taj način u komisijama. Komisije su bile organizirane po potrebi i zadacima planinarstva kao: Gospodarska, Alpinističko - GSS, Propagandna, Markacijska i ostale. Ovaj način organizacije komisija je osobito dobar za to, jer svaki član skupštine ima prilike da surađuje u onem pitanju koje njega interesira i koju granu planinarstva on obraduje u svojem društvu. Kod toga se nije gledalo na broj članova komisije, tako je na primjer Gospodarska komisija brojila skoro pola članova cijele skupštine, dok je Alpinističko-GSS komisija imala najviše 10 članova. Sve komisije su riješile svoj zadatak tako dobro, da su zaključci komisija na skupštini prihvaćeni gotovo bez diskusije. A zaključci su ovako prihvaćeni zato, jer su u komisijama bili oni ljudi, koji stvar te komisije interesira, koji rade na toj stvari i jasno je da na samoj skupštini prigodom čitanja zaključaka nisu trebali više diskutirati, jer su bili tvorci tih zaključaka.

Cijela skupština išla je ovim redom: — Nakon otvorenja predsjednik, drug Fedor Košir, pozdravio je sve prisutne, predložio je radno predsjedništvo, zapisničara i ovjerovitelja zapisnika. Nakon što je predsjedništvo preuzele svoje mje-

sto, predložili su kandidacionu komisiju i odmah se prešlo na diskusiju. Diskusija je trajala svega 1 sat, a diskutiralo se samo o principijelnim pitanjima, pa je oko 12 sati zaključeno zasjedanje skupštine time da poslije podne u 3 sata skupština nastavi svoj rad u komisijama. Budući da su gotovo svi članovi bili u komisijama, to je tako razdijeljen rad skupštine bio više nego plodan, jer su na nekoliko mesta obradivali zadatke i probleme planinarstva i time lakše došli do izražaja pojedinci koji inače ne bi mogli doći na samoj skupštini u diskusiji. Komisije su radile cijelo poslije podne, pa je drugi dan skupština, t. j. 29. V. nastavljena sa svima članovima. Odmah su zaključci komisija, kao što je već naprijed rečeno, gotovo bez diskusije prihvaćeni. Nakon toga je dat izvještaj nadzornog odbora i data sa strane skupštine razrešnica starom odboru. Slijedeća točka je bila izbor novog odbora, pa je pročelnik kandidacione komisije odmah izvijestio skupštinu da je bivši odbor predložio svoju listu za novi odbor, koju je kandidaciona komisija u potpunosti prihvatile, jer je ista obuhvatila one osobe koje će izvršiti zadatke skupštine, te je javnim glasanjem izabran novi odbor.

10. točka dnevnog reda bila je: Odluke o proračunu Planinske Zveze za 1956. godinu. 11.: Odluke o davanju časnih znakova zaslужnim članovima planinara Slovenije i, zadnja točka razno.

Cijela diskusija vodila se načelno, ozbiljno i bez zastranjivanja. Jedan jedini diskutant počeo je diskutirati o stvarnim potrebama njegovog društva, što nije spadalo u dnevni red, pa su ga odmah upozorili ostali drugovi da će se ta stvar riješiti poslije skupštine, a da se na samoj skupštini imaju rješavati opći važniji problemi.

Poslije te točke skupština je završila oko 11 sati uz uobičajene pozdrave i brzojave.

Na skupštini Planinarske Zveze Slovenije veoma smo mnogo naučili i šteta je da na tu skupštinu ne dolaze više naših istaknutijih planinara, jer bi i oni štošta naučili. Na toj skupštini nije bilo izjavljivanja pojedinih govornika, ali je za to bilo veoma mnogo rada i rezultata.

Dragutin Mlač

DODIJELJEN JE PEHAR ZA VANARMIJSKI ODGOJ

Savez boraca NOB odlučio je da ustanovi prelaznu godišnju nagradu za planinarsko društvo, koje će imati najbolje rezultate u vanarmijskom odgoju svoga članstva. Pored ukusnog pehara Savez je dodijelio i tri plakete, kao priznanje pojedinциma za uspješan rad.

Pehar vanarmijskog vojnog odgoja planinara

Posebna komisija pri PSH pregledala je društvene izvještaje, te je na temelju njih određeno društvo i izabrani pojedinci za nagrade.

Pehar je dodijeljen PD Sveučilišta »Velebit« koje je imalo najbolje rezultate na vanarmijskom odgoju u 1955. g.

Iz izvještaja vidimo, da u »Velebitu« radi 9 grupa i odsjeka. Evo nekoliko rezultata iz g. 1955.

Sudjelovanje sa preko 80 članova na studentskom streljačkom prvenstvu.

Postavljanje spomen-ploče na partizanskim bolnicama (Samarske Stijene).

Članovi sudjeluju i ove godine na organizaciji Saveznog sletka kod Sutjeske.

Društvo je i ove godine zadržalo pokal orientacionog takmičenja.

Ekipa društva zauzela je drugo mjesto na prošlogodišnjem Međuniverzitetskom maršu u Sloveniji.

Društvo je 1955. g. povećalo broj članstva za 13% (obzirom na 1954. g.).

Alpinistički odsjek dobio je srebrnu medalju na Kongresu planinara i imao je prošle godine najbolje rezultate u pogledu kvalitetnih penjačkih uspona, a također vodi u kvantiteti.

Ekipa AO-a sudjelovala je u istraživačkom radu na Crvenom jezeru (Imotski) u režiji Akademije znanosti i umjetnosti.

Članovi društva nose štafetnu palicu Maršalu.

Društvo vodi foto-tečaj za amatere planinare.

Daju se prilozi u 6 zagrebačkih listova, vijesti preko Radio Sljemena; članovi vode planinarski razglas na Tomislavovom domu.

Društvo izvodi niz markacija na Medvednici, Gorskem Kotaru i na Južnom Velebitu.

Pehar je društvu »Velebit« predao sekretar Saveza, drug Perica Dozet, koji je sakupljenim članovima rekao nekoliko riječi o značenju i potrebi vanarmijskog odgoja i čestitao prisutnima na odličnim rezultatima.

Fotpredsjednik PSH, pukovnik Pavlović, u ime Saveza čestitao je studentima na osvojenoj trofeji, te je između ostalog rekao, da ovaj pehar treba da bude daljnji poticaj za postignuće još većih rezultata na svim poljima.

Poslije svečanog dijela drug Dozet i drug Pavlović pregledali su oružarstvo Alpinističkog odsjeka, interesirajući se za nova perlonska užeta i drugi materijal, a pregledali su i historijat društva u slikama. Iza toga prisustvovali su na redovitom sastanku »Ratkove grupe« na kojoj se upravo raspravljalo o problemima organiziranja patrolnog skijaškog marša na Medvednici u mjesecu februaru, te su obećali svoju pomoć.

Plakete koje je Savez Boraca dao, dodijeljene su slijedećim članovima:

Zlatnu plaketu dobio je drug Ivica Durbabić iz Omladinske sekcije.

Srebrnu plaketu dobili su Branko Lukšić iz Alpinističkog odsjeka PD Sveučilišta »Velebit« te Drago Ferenčić iz Omladinske sekcije PDZ.

I. B.

ČETVOROMJESEČNI RAD PDS »VELEBITA« — ZAGREB

Na jednom od posljednjih sastanaka upravnog odbora podnijeli su referenti izvještaje o proteklom radu od godišnje skupštine.

— Rad markacione referade sastoja se u vršenju priprema za trasiranje i markiranje Velebita. Nabavljen je materijal, a sada se sastavljaju grupe. U markiranju Velebita učestovat će sve markacione sekcije planinara u Zagrebu. Dalje je referent Đuro Petek iznio zapažanja o oštećivanju markacija na zapadnom dijelu Medvednice, kao i na lošu kvalitetu boja, koja je u jednoj godini na južnom Velebitu potpuno izbljedjela. PD »Rade Končar« izrađuje kutije za upisne knjige koje će se postaviti na nekim vrhovima južnog Velebita.

— Propagandista Hrvoje Ostarčević konstatao je povećanje broja članova u uporedbi sa istim periodom prošle godine, kao i oživljavanje društvenog života nakon nabave radija. Nabavljeni su i novi ormarići koji su postavljeni po nekim srednjim školama. Članovi suraduju u planinarskim rubrikama dnevne štampe. Uza sve to uočena je slaba povezanost sa nekim fakultetima, pa je odlučeno uspostaviti jaču mrežu povjerenika. Vodstvo i objavljivanje skupnih izleta vršilo se po sekcijama. Veći izleti i ture vodene su: u Juliske Alpe 3 puta, Zasavje, Pohorje u Sloveniji, na Klek, Sjeverni i Južni Velebit, Kalnik, na Bijele i Samarske Stijene i po neslužbenoj Gorsko-kotarskoj magistrali od Ogulina do Rijeke preko Kleka, Bijelih i Samarskih Stijena, Risnjaka, Snježnika i Platka.

— Pročelnik skijaške sekcije, Zvonimir Senko, iznio je rad skijaša. Najveća i najmasovnija akcija bila je skijaško takmičenje društva na kojem su učestovovalo 122 neverificirana takmičara. Održan je i orientacioni skijaško-patrolni marš, prvi ovakve vrste u Hrvatskoj. Pedeset i sedam učesnika, boravilo je u grupama na Jahorini, gdje se održao tečaj za početnike i naprednje pod vodstvom učitelja Ešrika Abadžića.

U dalnjem izlaganju članovi odbora iznosili su izvršenja po zadacima. Tako je omladinska sekcija povećala napore po srednjim školama oko okupljanja novih članova. Suradnja sa profesorima fizičke kulture i prirodnih nauka bila je slaba. Uprava za park-šumu na Medvednici dala je društву na korištenje sklonište na Oštrici, kamo odlaze manje grupe studenata na par dana, a neki i pri-

premaju ispite. Minimalna cijena od 20 din. po noćenju privući će još veći broj planinara.

Pročelnik alpinističkog odsjeka Nedjeljko Jakić obavijestio je o logoru u Julijskim Alpama na kojem su se izvodile ture i zimski penjački usponi. Nakon završenih proljetnih vježbi organiziran je logor za vrijeme Prvog maja u Paklenici na kojem su izvedeni i penjački usponi od kojih 6 prvenstvenih u stijenama Ani Kuka i Manite Peći. Alpinisti se pripremaju za logor u Martuljku, a moći će učestovati na njemu i studenti neplaninari.

Fotoamateri pripremaju izložbu, izrađuju fotografije za oglasne ormariće i foto album. Stariji članovi pružaju pomoć mlađima kod učenja izrade fotografija.

GODIŠNJA SKUPŠTINA PDZ

Najbrojnije društvo u Hrvatskoj, planinarsko društvo »Zagreb«, danas broji 5088 članova. Svoju aktivnost razvija preko markacione, vodičke, skijaške, omladinske, speleološke, foto sekcije, alpinističkog odsjeka te grupe »Goranin« i skupine Seniora.

U tajničkom izvještaju na godišnjoj skupštini data je iscrpna analiza rada društva i sekcija. Rad je bio raznolik i putpuno uspješan. No rezultati bi bili nesumnjivo veći kada bi se riješio problem prostorija. Taj problem postaje sve akutniji i ne dopušta odvijanje normalnog rada sekcije. Svakako da je to jedan od glavnih razloga sporog povećanja broja organiziranih planinara.

Diskusija je bila kratka i sadržajna. Date su sugestije o radu s omladinom i pionirima. Uzakano je na grubo kršenje zakona o park-šumi na Medvednici, koja se siječe u većim količinama no što je to dozvoljeno.

Usvojeni su prijedlozi: o organiziranju II. planinarske izložbe fotografija u čast Dr. Maksa Plotnikova, o usmjerenu masovnih izleta u hrvatske planine, o jačanju suradnje planinara Kotara kroz Savjet planinara. Rad na dalnjem prikupljanju materijala za planinarski muzej preuzet će Skupina Seniora. Nabava skupnih rekvizita i epidiaskopa sigurno će pridonijeti boljem stručnom radu. Porudit će se na obnovi botaničkog vrta na Medvednici. Sve više će se unositi u rad sekcija društva elementi vanarmijskog vojnog odgoja. Suradnja sa PSH i planinarskim društvima bit će prisnija.

Biran je upravni i nadzorni odbor u koji su ušli najaktivniji članovi društva. Predsjednik Ivo Pačkovski i novi upravni odbor su garancija solidnog rada u postizanju novih uspjeha planinarskog pokreta.

PLANINARSTVO U KOTARU ZAGREB

Planinarska organizacija u Kotaru Zagreb je najmasovnija kulturno-sportska organizacija. Ona postepeno brojčano raste i jača. U 1954. godini brojila je 10.301 član, od kojih 4.325 žena. Te godine je bilo registrirano 31.672 športaša. Dakle samo planinara je bilo jedna trećina. U 1955. godini broj planinara porastao je za oko 2.000 članova, a u ovoj godini bit će znatno veći.

Međutim, mi do danas nemamo objelodanjen popis planinarskih društava u Zagrebu i brojčani prikaz članova na temelju kojeg bi se moglo izvršiti usporedbe i analize aktivnosti društava.

Ovdje ćemo stoga dati prikaz društava i indeks porasta, odnosno smanjenja broja članova na bazi 1954. godine.

	1954	1955	indeks
1. Cepin	83	108	130
2. Garnizon Zagreb	40	105	263
3. Grafičar	427	510	119
4. Gorščica	72	105	145
5. Grič	980	1120	114
6. Japetić*	—	308	—
7. Javor	60	59	98
8. Lipa	101	68	67
9. Maks Plotnikov	—	105	—
10. Priroda	405	350	86
11. Rade Končar	147	149	100
12. Prijatelj prirode	—	142	—
13. Risnjak	260	360	138
14. Runolist	49	62	127
15. Sljeme	370	207	56
16. Susedgrad	205	217	106
17. Trešnjevka	—	118	—
18. Velebit	812	907	111
19. V. Gorica	127	70	56
20. Zagreb	5020	4971	99
21. Zanatlija	954	814	85
22. Željezničar	417	616	148

* Nema podataka za 1954. godinu.

Podaci dobijeni od Zavoda za statistiku NNO Zgb.

Kako vidimo na području Kotara Zagreb djeluju 22 društva, a u samom gradu 17 planinarskih društava. U toku 1955. godine osnovala su se tri nova društva i to »Prijatelj prirode«, »Trešnjevka« i »Maks Plotnikov«. Pad članstva uslijedio je osim u Velikoj Gorici i Sesvetama također i u zagrebačkim društvima »Priroda«, »Sljeme« i »Zanatlija«. Najveći porast zabilježen je u Garnizonu Zagreb, pa zatim »Željezničaru«, »Gorščici«, »Runolistu«, »Grafičaru«, »Griču« i »Velebitu«, dok je broj ostalih planinarskih društava ostao nepromijenjen.

B. L.

KAKO SE GRADIO DOM NA ŽITNICI

Planinarsko društvo Jastrebarsko osnovano je 16. studenoga 1949. godine, no njegovo normalno poslovanje započelo je u 1950. godini i to akcijom sakupljanja članova, priredivanjem društvenih izleta i radom na markacijama planinarskih putova. Ta godina rada društva završila je viškom prihoda od 24.217,50 dinara, koji je rezultirao u glavnom iz prihoda od članarine i od eventualnih dobrovoljnih doprinosa, dok su s druge strane troškovi društva bili minimalni.

Međutim, 1951 godine društvo je svoj rad naglo povećalo. Ideja o gradnji jednog bivaka na Japetiću, bila je zamijenjena namjerom gradnje nekog manjeg drvenog objekta na njemu, da konačno, uz moralnu podršku Planinarskog saveza Hrvatske, dobije svoj konačni oblik u planu izgradnje jedne veće, moderne planinarske kuće. Ne samo upravni odbor nego i čitavo članstvo, pa i ostalo građanstvo Jastrebarskog i onih sela, koja leže podno Japetića, bilo je oduševljeno ovom poduzetom akcijom, iako uz izvjesnu skepsu u pogledu finansijskih mogućnosti ostvarenja takvog zamašnog plana.

Planinarski savez Hrvatske, podupirutići tu akciju, već iste godine dotirao je društvu svotu od 949.077 dinara, što je predstavljalo novčanu bazu na kojoj su se temeljili početni radovi. Te godine, kao i slijedeće dvije, primjerno je bilo zalaganje velikog dijela članstva, naročito omladine, u radnim akcijama na samom gradilištu, na prijevozu i dopremi materijala i na drugim poslovima. U tim radnim akcijama članovima društva pridružili su se i drugi građani, zatim članovi Planinarskog društva iz Karlovca, a veliku pomoć dao je i garnizon Jugoslavenske Narodne armije u Jastrebarskom, čije su usluge kod prijevoza mate-

rijala, kod zemljanih radova i naročito kod minerskih radova, zaista bile velike.

U 1952. godini Savez je ponovo dotiraо društву, što u materijalu, što u novcu, iznos od 962.205 dinara, a te godine društvo je prvi puta primilo i pomoć od Narodnog odbora kotara od 114.400 din.

U 1953. godini Savez je opet dotiraо daljnju svotu od 1.500.000 dinara, dok je društvo primilo pomoć od Narodnog odbora kotara, Narodnog odbora općine i od pojedinih poduzeća u ukupnom iznosu od 1.311.958 dinara.

I u 1954. godini Savez pomaže društvo s dalnjih 1.000.000 dinara, dok od različitih poduzeća skupljena svota iznosi 2.625.000 dinara.

1955. godine, uz dotaciju Saveza od 500.000 dinara, skupljeno je ostalih doprinosu u svemu 8.373 dinara.

UKupno je društvo dobilo kroz ovih pet godina dotacija u iznosu od 8.971.813 dinara i to od Planinarskog saveza Hrvatske 4.911.282 dinara, a ostatak od NO kotara, NO općine, Šumarije Jastrebarsko, Drvnog poduzeća Jastrebarsko, Lovačkog društva Sv. Jana, Planinarskog društva Karlovac, Poljoprivredne zadruge Sv. Jana i drugih.

Paralelno s primanjem pomoći naprijed navedenih, društvo je i samo prikupljalo sredstva za svoj rad i za gradnju doma. Ono je u prošlim pet godinama pribavilo radom i nastojanjem svojih članova sredstva u ukupnom iznosu od 1.061.862 dinara, od čega je upotrebljeno 827.923 dinara za pokriće tekućih troškova kako samog društva, tako i troškova oko redovnog uzdržavanja doma, dok je ostatak investiralo u gradnju i u nabavku inventara doma. Svi ovi troškovi iznosili su po godinama kako slijedi:

1951. godine	Din.	9.268.—
1952. godine	Din.	9.370.—
1953. godine	Din.	27.137.—
1954. godine	Din.	526.580.—
1955. godine	Din.	255.568.—

Kako se iz ovoga vidi, društvo do danas još niti jedan dinar od primljenih dotacija nije utrošilo za svoje potrebe, a niti na troškove uzdržavanja doma, nego ih je, iako su oni znatni, pokrilo iz sredstava pribavljenih vlastitim snagama. Ta su sredstva skupljena na različite načine: priredbama i zabavama, skupljanjem članarina i dobrovoljnih doprinosa među članovima i ostalim građanstvom pa i skupljanjem i prodajom vina nakon berbe po selima, koja leže podno Japetića i Plješevice. Tako su, na primjer, naši članovi u 1951. godini skupili 780 litara vina, a 1952. godine 954 litre.

Zdušnim i nesebičnim radom i zalaganjem članova društva, te uz pomoć narodnih vlasti, garnizona Jugoslavenske Narodne armije, Planinarskog saveza Hrvatske i raznih poduzeća, ustanova i društava, izgrađen je Planinarski dom na Japetiću i danas se on nalazi u upotrebi. Njegov stil, koji ga svrstava među najljepše planinarske domove u Hrvatskoj, zatim njegov smještaj te privlačnost okoline u kojoj se nalazi, čine, da je posjet planinara i ostalih turista tom domu velik. — Njegova stvarna vrijednost premašuje svotu od 20.000.000 dinara. Društvo, međutim, i dalje nastoji povećati udobnost doma, te je planiralo i dovod električne struje iz transformatora, koji je smješten u podnožju Japetića.

U vezi sa izgradnjom ovoga doma interesantno je usporediti podatke o kretanju broja članstva društva s radovima na domu. Gradnja doma odvijala se je u godinama 1951. do 1954. dok je u 1955 uslijed pomanjkanja novčanih sredstava nastao zastoj u dalnjem radu. Financijski izraženo, gradnja doma je tekla ovako:

1951. godine uloženo u gradnju Din	1.142.958,50
1952. " " " "	1.256.865,—
1953. " " " "	3.176.486,—
1954. " " " "	2.762.132,50
1955. " " " "	78.904,—

Istovremeno ukupni broj članstva kreatao se je u godinama 1951. do 1954. između 250 i 275 članova, dok je u 1955. spao na 160 članova. Nedvojbeno je, da radne akcije gradevinskog karaktera mnogo privlače članove, potiču njihove ambicije i elan, a to se ogleda u broju članstva. 1955. godine gradevinski radovi su zastali, gradnja doma došla je u fazu, gdje je već mogao biti stavljen u upotrebu, a s time u vezi nadošli su poslovi sasvim drukčije naravi nego li za vrijeme gradnje. Sad se je posao morao koncentrirati oko uzdržavanja doma, oko organizacije njegovog poslovanja, oko obračuna, zatim oko nastojanja da se osigura nesmetano i stalno njegovo poslovanje, a to su sve poslovi daleko suhoparnije naravi nego li poslovi gradnje. Ovi novi zadaci zahtijevaju uporan, a ujedno i naporan rad svega nekolicine članova upravnog odbora, dok se šire članstvo ne može u njih angažirati. S jedne strane, dakle, manja zainteresiranost članova, a s druge strane preokupiranost članova upravnog odbora u tim manje-više administrativnim poslovima oko poslovanja doma, razlog su opadanju broja članstva. — Oslanjajući se na to iskustvo iz 1955. godine, društvo će svoj rad u ovoj godini reorganizirati tako, da će uz eventualne

radove na domu biti omogućen i osiguran i rad sa članovima kao i što veće okupljanje građanstva u ovom najaktivnijem društvu u Jastrebarskom.

Ovo mlađe društvo u svojih šest godina postojanja postiglo je zaista lijepo rezultate a izgledi za daljnji njegov razvitak veoma su povoljni.

Zdenko Lončarić

SLET PLANINARA SLAVONIJE

Na inicijativu Planinarskog društva »Sokolovac« u Slav. Požegi održan je dne 24. ožujka o. g. u Slav. Požegi sastanak i I. Savjetovanje planinara Slavonije.

Na tome savjetovanju je zaključeno da će se svake godine u čast Dana ustanka u Hrvatskoj 27. srpnja redovito održavati u Slavoniji sletovi planinara Slavonije. I. Slet planinara Slavonije održat će se ove godine od 27—29. srpnja u Velikoj kod Slav. Požegi.

Osim toga donešen je zaključak da će se ovakva savjetovanja predstavnika slavonskih planinarskih društava održati redovno prema potrebi radi koordinacije rada po pitanju propagande, markacija i t. d. te zauzimanja zajedničkog stava pred višim planinarskim forumima. Slijedeće takvo savjetovanje zakazano je za dan 28. VII. o. g. u Velikoj, i tu će biti odlučeno, gdje će se iduće godine održati slijedeći slet.

PLANINARSKI VODIĆ KROZ POŽEŠKU KOTLINU

Planinarsko društvo »Sokolovac« u Slav. Požegi izdat će u svojoj nakladi ove godine povodom proslave 57.-godina planinarstva Požeške kotline planinarski vodič kroz Požešku kotlinu kojemu će biti priložena planinarska karta gorja Papuk. Psunj, Požeška gora, Dilj i Krndija. Vodič će biti pušten u prodaju na dan I. Sleta planinara Slavonije.

ČETVRTO MEĐUNARODNO ZASJEDANJE ZA ALPSKU METEOROLOGIJU

U razdoblju od 17.—19. rujna 1956. održat će se u Chamonixu poznatom turističkom centru Francuske na podnožju Mont Blanca, 4. zasjedanje za alpsku meteorologiju. Ranija zasjedanja za alpsku meteorologiju održala su se godine 1950. u Milianu (Italija), godine 1952. u Oberburglju (Austrija) i godine 1954. u Davosu (Švicarska).

Program ovogodišnjeg zasjedanja obuhvatit će razmatranja o oborini i tipovima vremena u alpskom području i njihovoj klasifikaciji, zračenju u visoko planinskim predjelima, kao i o alpskoj bioklimatologiji.

B. K.

Kratke planinarske vijesti

HRVATSKA

Planinarsko sklonište na Štirovači u Velebitu bit će uređeno u bivšoj lugarnici, koja je u tu svrhu ustupljena planinarama.

Gorska služba spasavanja, dobровoljna planinarska organizacija, ima na području zagrebačkog kotara četiri svoje stanice, i to u Zagrebu pri PD »Zagreb«, »Velebit« i »Željezničar«, a u Samoboru pri planinarskom društvu »Maks Plotnikov«.

Duirov toranj u opasnosti. U Vranjskoj drazi pod Učkom, poznatoj po vitkim kamenitim tornjevima i zanimljivim alpinističkim problemima, otvoren je kamenolom upravo ispod najljepšeg, Duirovog tornja, i postoji opasnost da bude uništen, zbog potrebe kamena na novoj pruzi, koja slijedi Dragu.

Planinarsku kuću na Kozjaku kod Splita grade planinari iz Kaštel Sućurca. Do sada su postavljeni temelji, i ukoliko bude materijalnih sredstava, gradnja će brzo napredovati.

Čišćenjem snijega sa zagrebačkih krovova i ove godine su alpinisti-studenti iz Alpinističkog odsjeka »Velebita« došli do sredstava za nabavku alpinističkih rezervizata.

Posebni popust za dake, izviđače i planinare daje PD Varaždin na noćenju u svojoj planinarskoj kući na Ravnoj gori, koji iznosi 50% od članske cijene (21 D po osobi).

Izložbu planinarske fotografije ove godine priprema PD »Zagreb« pod naslovom »Ljepote naših planina«. Izložba će biti održana polovinom studenog kao II. memorijal dra. Maksu Plotnikova.

Planinarska kuća na vrhu Psunja (Brezovo polje 989 m) bit će uređena u zgradbi koju je u tu svrhu ustupila Radiostanica planinarskoj organizaciji.

Osnivanje rezervata na Šjevernom Velebitu koji bi obuhvatio Rožanske i Hajdučke Kukove te Kozjak, predložio je Planinarski savez Hrvatske našim vlastima, a na inicijativu planinara dra. Branimira Gušića.

Najkraći prilaz do Plitvičkih jezera za pješake nije ni od željezničke stanice Vrhovine, ni Rudopolje, već od Javornika (151 km od Zagreba). Put traje 3—4 sata a vodi preko Čorkove uvalje, gdje se može dobiti prenoćište u lugariji u prostorijama koje su uredene za turiste.

Planinarski dom i observatorij na Zavižanu u inju

Foto: B. Kirićin

VOJVODINA

Osam planinarskih kuća na Fruškoj gori sagrađeno je jedna do druge na mjestu koje se zove Popovica. Neka planinarska društva u Novom Sadu, koja još nemaju na Popovici svoj objekt namjeravaju taj broj još povećati.

Fruškogorsku transverzalu, po uzoru na Slovensku planinarsku transverzalu, predlaže PD »Crveni Čot« iz Petrovaradina radi popularizacije Fruške gore. Svaki planinar koji bi prošao određeni put dobio bi posebnu značku. Ideja je dobra samo je ime nesretno kopirano, jer transverzala označuje poprečni pravac, dok Fruškoj gori odgovara dužinska tura, longitudinalna.

• BOSNA I HERCEGOVINA

Planinarsku kuću na Rujištu dovršavaju mostarski planinari. Do kuće se može doći i automobilom. Nakon dovr-

šetka ove kuće počet će izgradnja nove kuće u Bijelim Vodama na Prenju.

Speleološku sekciju osniva PD Klekovača u Prijedoru, a osim toga sprema i izgradnju kuće na Mrakovici. Zagrebačkim planinarama je ovo društvo poznato radi veza sa PD »Rade Končar«.

Planinarski dom na Budoželju gradi na visini od 1173 m PD »Budoželj« u Brezi. Dom se nalazi u lijepoj crnogoričnoj šumi i u posljednje vrijeme, iako još nije dovršen, postao je stjecište planinara iz Breze, Visokog i Sarajeva.

KOSMET — PROKLETIJE

Lavine u Prokletijama. U Rugovskoj klisuri survale su se prošle zime brojne lavine na put Titograd—Peć, naročito u Kotlovima pod Čakorom, najvišim sedlom u državi (1849 m). Tom prilikom jedna lavina je zatrpana opskrbnika planinarskog doma u Bjeluhi, no taj je izdržao

Totalizator na observatoriju »Zavižan«

Foto: B. Kirigin

pod snijegom 21 sat, sve dok mu nije stigla pomoć.

Dvadesetpet-godišnjica prvih uspona na Prokletijama navršava se ove godine. Serijom uspona naših planinara dr. Branimira i Marijane Gušić, koji su se 1931. godine uspeli na Maja Kolac, That, Rosit i t. d. otvorena je planinarska era na Prokletijama. Slijedeće godine uspeli su se oni i na najviše vrhove albanskog dijela Prokletija, Maja Jezerce, Radohins, Popluks, Rogamit, Zhabores i niz drugih.

Zimski uspon na Marjaš (2530 m) u Prokletijama izveli su nakon nekoliko neuspjelih pokušaja beogradski alpinisti. Strmine ovog gorostasa, dosada su nekoliko puta odoljele njihovim naletima.

SLOVENIJA

48.000 posjetilaca imale su planinarske kuće celjskog planinarskog društva prošle godine, od toga 181 stranca. Najviše

posjetilaca imala je Celjska kuća kod Celja (11.800 sa 4.487 noćenja). Te nam cifre govore o važnosti propagande za postizanje rentabilnosti.

Istraživanje Križne jame pripremaju naši i strani speleolozi. Prva ekipa ušla je u špilju još 1927. ali je zamalo nastrandala radi porasta vodostaja. Tek nakon 5 dana lutanja uspjela se iskopati iz podzemlja i to gotovo jedan dan hoda od mjesta gdje je ušla. Špilja se nalazi ispod Cerkničkog jezera, istočno od Postojne, i u sebi sakriva 23 podzemna jezera.

SRBIJA

Afirmacija planinarstva u Nišu. Prvo društvo u Nišu osnovano je 1948 godine. Unatoč pomanjkanja tradicije i slabog interesa u početku, upornim radom planinari danas imaju u Nišu već blizu deset društava sa preko 1500 članova.

Planinarski dom pod Kablarom dovršava ove godine PD »Željezničar« iz Beo-

grada. Prošle godine utrošeno je šest milijuna dinara, a za dovršenje je potrebno još oko tri milijuna.

Jedanaest planinarskih društava imaju studenti na Beogradskom univerzitetu,

sa 1318 članova, od čega preko polovina na Tehnici. Društva su prošle godine priredila oko 50 izleta i logorovanja. Prijedlog proračuna za ovu godinu iznosi dva milijuna dinara.

Na Jahorini

Foto: B. Lukšić

MAKEDONIJA

Katastrofalne lavine oko Mavrova između Koraba i Šar-planine u veljači ove godine, imale su kao posljedicu preko 50 ljudskih žrtava. To je do sada najteža nesreća ovakve vrste u Jugoslaviji. Dvije godine prije toga zahvatila je lavina pod Turčinom na Šar-planini grupu od 11 planinara, no devet od njih uspjelo se spasiti.

CRNA GORA

Splavom kroz kanjon Pive prošao je jedan profesor iz Nikšića sa svoja tri daka, člana PD »Javorak«. Na taj opasni put krenuli su prošlog ljeta iz Šavnika Komarnicom do Pive, a zatim Pivom do Šćepan-polja i dalje Drinom do Foče.

Planinarske kuće u Crnoj Gori. Do sada su podignuti domovi na Lovćenu (Ivanova Korita), Bjelasica (Vranjak), Orjenu (Subra), Prokletijama (Čakor) i na Durmitoru. Osim toga adaptirana je

jedna zgrada na Rumiji (Sutorman). Sada se postavlja kao najveći problem održavanje i oskrba dovršenih objekata.

Novi oblik planinarskog rada pojavio se među crnogorskim planinarima, a sastoji se u plivanju po planinskim jezerima pod punom opremom, u odjeći i obući. Začudo, interes za tu novu disciplinu pokazao se priličan, pa je do sada među crnogorskim planinarskim društvima održano već nekoliko natjecanja.

Prijenos pošte na skijama i krpljama organizirao je Planinarski savez Crne Gore prošle zime, jer je uslijed velikog snijega bio potpuno prekinut saobraćaj u čitavoj republici.

IZ STRANOG SVIJETA

Čehoslovaci pripremaju ekspediciju na Himalaju. Namjeravaju nastupiti ove godine i to sa sjeverne strane. U tu svrhu treniralo je trinaest njihovih najboljih alpinista u centralnim Alpama.

Rezultati ekspedicije na Ganeš-Himal, (francusko-švicarska akcija) koji su postignuti unatoč ogromnim teškoća, i to uspon na Ganeš-Himal (7456 m) i »Bijeli toranj« (6700 m). Svoj uspjeh su platili ne samo ogromnim naporima, kakve je rijetko koja ekspedicija morala podnijeti, nego i smrću svog člana, dvadesetgodisnjeg Erica Gauchata, koji se posklinuo sa jedne zaledene strmine i smrtno unesrećio.

Nepal zahtijeva kontrolu nad himalajskim ekspedicijama, pa su tamošnje vlasti odredile, da svaka ekspedicija ima sa sobom voditi jednog predstavnika vlasti, potpuno ga opskrbiti i davati mu mješćnu nagradu od najmanje 200 Rupija.

Jezero smrti (Rupkund) u Himalaji postalo je u najnovije vrijeme predmet intenzivnog antropološkog istraživanja zbog 500 ljudskih kostura na njegovoj obali, za čije se porijeklo još uvijek ne zna. Jezero se nalazi u Carhwalu na visini od 5486 m. Među kosturima nije uspjelo naći ni jednog koji bi pripadao ženi, pa se ispočetka mislilo da se radi o nekoj postradaloj vojski. Vjerski simboli koji su u novije vrijeme pronađeni kod pokojnika govore, da bi se prije moglo raditi o grupi hodočasnika u Tibet, koji su stradali u snježnoj mečavi. Ni najstarije generacije okolnog stanovništva ne znaju objasniti porijeklo kostura.

Nakon tričetvrt vijeka nađena su tijela poginulog dr. Arnolda Hallera iz Berna, koji je zajedno sa svoja dva vodiča nestao 15. VIII. 1880. na Grimselu u Alpama. Njihova tijela izbacio je na danje svijetlo ledenjak Lauteraar, a identificirani su po satu i nekim drugim predmetima.

263 žične željeznice postoje u Alpama po nepotpunim podacima. Od toga 103 u Austriji, 76 u Švicarskoj, 50 u Italiji i 36 u Francuskoj. No taj broj se penje na oko 380 ako ubrojimo sve vrste brdskih željeznica. Uza sve to još se uvijek traže nove koncesije za gradnju. U Švicarskoj postoji jaki, organizirani otpor protiv novih gradnji, radi zaštite prirode.

Najveća žična željeznica u Alpama, s obzirom na visinsku razliku koju savladava je ona koja vodi iz Chamonixa na sjeverni vrh Aiguille du Midi (3800 m). Duljina pruge je 5394 m, a visinska razlika koju svladava 2766 metara.

IZDAVAČKA DJELATNOST

Popis planinarskih kuća u Bosni i Hercegovini u obliku brošure sa ilustracijama i potrebnim podacima izdalo je prošle godine PD »Bjelašnica« u Sarajevu. Brošura stoji 40 Din, a naručuje se kod PD »Bjelašnica«, Sarajevo, Ulica JNA 79.

Planine ob međi, planinarska revija PD Maribor i u 1955 godini donosi obilje planinarskoga štiva, ilustriranog uspјelim fotografijama. U ovom almanahu se pretežno opisuju predjeli uz austrijsku granicu, Pohorje i Kozjak.

Speleolog, časopis Špiljarske sekcije PD »Željezničar« u Zagrebu, izlazi već četvrtu godinu. Od svog početka 1953. godine stekao je već priličan ugled, tako da se danas zamjenjuje sa sličnim časopisima u 24 države.

Preglednu skicu Medvednice, sa do sada podignutim planinarskim objektima, izdao je PD »Grafičar« u Zagrebu. Skica se može dobiti u planinarskom domu »Grafičara« na Medvednici uz cijenu od 20 Dinara.

Planinarska karta Samoborskog gorja izasla je ovih dana u redakciji »Vodiča po Samoborskem gorju« u Samoboru.

Planinarsku kartu Bjelašnice sa Igmanom izdao je PD »Bjelašnica« u Sarajevu. U kartu su unesene sve planinarske kuće i putovi, sa kratkim opisom tura i satnicom. Karta se može dobiti kod PD »Bjelašnica« u Sarajevu, Ulica JNA 79, uz cijenu od 20 Dinara.

Planinarski vodič na Avalu kod Beograda izdao je Gradski odbor PSS u Beogradu, kao prvi svezak u seriji »Vodiči za planinare i turiste«. Brošura je vrlo skromna. Ima 16 strana, nekoliko ilustracija i skica. Naručuje se kod Gradskog odbora PSS, Beograd, Zmaja od Noćaja br. 9/IV.

Planine okoline Beograda zove se planinarski vodič koji će vjerojatno izići tokom ove godine. Napisao ga je Živorad M. Jevremović, pisac vrlo dobrog vodiča »Planine zapadne Srbije« (Beograd 1953). Naručuje se kod pisca, Beograd, Fruško-gorska br. 9.

Planinski vestnik br. 2. 1956. posvećen je trogodišnjici Slovenskog planinarskog društva u Celovcu u Austriji. Veći dio toga broja, koji broji 80 strana obraduje planinski svijet s onu stranu Karavanku, a u duhu priateljstva između obiju zemalja.

Dr. Z. P.

MALO STATISTIKE

Na temelju novinskih izvadaka Jugopresa, koje prima naša redakcija izvršili smo malu statistiku, o tom koliko i gdje se piše o planinarstvu tokom jednog mjeseca (januar, 1956. g.).

Duž cijele Jugoslavije tokom prošlog mjeseca 28 listova donijelo je 49 priloga sa planinarskom tematikom. Ako pogledamo, koji su to listovi imamo slijedeći popis: »Vesti« 1, »Narodni sport« 6,

»Omladinski Pokret« Titograd 2, »Ibarske Novosti«-Kraljevo 1, »Ljubljanski Dnevnik« 1, »Pobjeda«-Titograd 2, »Primorske Novice« 1, »Slov. Poročevalec« 3, »Pančevac« 2, »Ljudska Pravica« 2, »Sport«-Bgd. 5, »Zadrugar« 1, »Tribuna« Ljubljana 1, »Naša Reč« 1, »Borba« 4, »Narodni List« 2, »Politika« 1, »Celjski Tednik« 1, »Vjesnik« 3, »Crvena Zvezda« 1, »Slobodna Dalmacija« 1, »Novi Put« 1, »Bjelovarski List« 1, »Novi List« Rijeka 1, »Oslobodenje« 2, »Zasavski Tednik« 1, i »Krajina« 1.

Od listova iz naše republike najviše priloga donosi »Narodni Sport« 6 priloga, o predavanju Tichyja 2 puta, zatim registrira aktivnost društva u 3 priloga — i to o gradnji doma na Omanovcu (PD Brezovo Polje), o skupštini PD Strmac i o aktivnosti splitskih planinara, te jedan prilog općenito o tome kakvi su ljudi planinari. U zadnjem prilogu spominje se ekspedicija PD »Grafičara«.

Redovitu rubriku pod naslovom »Planinarske vijesti« donosi »Vjesnik« (uredjuje dr. I. Lipovčák). U tri priloga sa deset vijesti donosi slijedeće: o izlasku zagrebačkih planinarskih društava tokom novogodišnjih praznika, o prirodoslovima u planinarskim društвima, skijaškim tečajevima, uspinjači na Medvednici, registrira zatim skupštinu PDS »Velebita«, sekciјe Seniora PDZ-a, izložbu planinarske štampe PDZ-a, odlikovane planinare iz PDZ-a, te bilješke o vremenu.

»Narodni List« u dva priloga donosi osam vijesti: o dr. Herbertu Tichyju, izložbi Omladinske sekcije FDZ-a, o nedjeljnim izlascima planinara, o novoj literaturi, te najavljuje buduće izlete.

»Bjelovarski List« iznosi u jednom prilogu aktivnost društva PD »Bjelovar«, iznosi neke statističke podatke iz društva i opisuje njihov dom na Kamenovcu.

»Novi List« Rijeka, donosi svega jedan prilog, iako u Rijeci postoje naša dруštva. I taj prilog ne goveri o aktivnosti i uspjesima planinara Rijeke, nego o Himalaji.

»Slobodna Dalmacija« u jednom prilogu opisuje uspon Lukšića kroz Aschenbrennerov smjer (Travnik, Jul. Alpe).

U tih šest listova štampano je u mjesec dana kako vidimo u 14 navrata 27 vijesti, što je i suviše skroman broj.

Neupućeni bi pročitavši taj broj priloga i vijesti možda i bio zadovoljan. Međutim, ako uzmemu u obzir veliki broj naših društava (88) sa brojem članova (preko 18.000), onda nam je jasno, da smo

zastupani sa vrlo malim brojem priloga. Pogotovo moramo spomenuti jake planinarske centre u Rijeci i Splitu koji nemaju nijedan redak o društvenim aktivnostima i problematici.

Cjelokupna mjeseca bilanca svih listova u Hrvatskoj je ukupno 932 retka, i to »Slobodna Dalmacija« 105, »Novi List« 107, »Bjelov. Novine« 42, »Vjesnik« 250, »Narodni Sport« 202 i »Narodni List« 220 redaka. Ukupan broj planinarskih redaka u jednom mjesecu jednak je otprilike dvama prilozima Rip Kirbyja.

I. B.

KAKO SMO POČELI NA MEDVEDNICI

Prvi izlet HPD-a dne 17. svibnja 1875. na Oštrc i Plješivcu, bio je ujedno i početak brojnog upisa članstva u HPD tako da je domala društvo imalo oko 300 članova. Drugi društveni izlet od 3. lipnja 1875. bio je usmjeren prema Sljemu. Loše vrijeme pratio je izletnike tako da se učesnici nisu baš naročito proveli. Međutim po zapiscima iz 1925. g. vidimo, da je ta kiša zapravo bila poticaj, da se na tom izletu sakupila svota od 100 forinti, a namijenjena je bila, kako vele zapisci »za gradnju buduće stanice na Sljemenu, gdje još nije bilo ništa — ni kuće ni kućišta«.

Godine 1877. zaključila je glavna skupština HPD-a, da sagradi drvenu piramidu na Sljemenu i za to je utrošeno 506 forinti i 49 novčića. Piramida je preuzeta od društva 22. srpnja 1877.

Još uvijek bio je problem kuća, gdje bi se posjetioci odmorili i sklonili od eventualnih nepogoda. Međutim, zaključak zastupstva grada Zagreba, da se na teret gradske općine sagradi na Sljemenu lugarska kuća i da se HPD-u dodijele dvije sobe, riješio je za početak taj problem. Taj zaključak stvoren je prosinca 1877., a već u kolovozu 1878. društvo je moglo useliti u dodijeljene sobe. 1879. sastavljen je kućni red, a upisna knjiga pokazuje, da je te godine bilo 516 posjetilaca. Kao prvi upisao se poznati tadašnji planinar Žiga Stagl, koji je bio redoviti posjetilac Sljemena i kako zapisci tvrde, samo u godini 1899. bio je 63 puta na Sljemenu.

Daljnji su zadaci bili uređenje putova i pristupa. Godine 1882. HPD je podigao paviljon kod Kraljičinog zdenca i markirani su putovi do kuće i piramide. Godina 1889. donosi novu željeznu piramidu, a 1897. sagradi grad Zagreb cestu na Sljeme, koja unese još više živo-

sti u našu Medvednicu. 6. srpnja 1902. prođe tom cestom prvi automobil Aurela Türk.

Izdanje »Vodiča u goru zagrebačku« i dosta uređene prilike na Medvednici povećale su broj posjetilaca, tako da dvije sobice nisu mogle dostajati ni ljeti ni zimi. Godine 1911. poduzimljе odbor HPD-a prve korake da se društvo dodijeli cijela lugarnica i već iste godine gradsko zastupstvo prepusti HPD-u cijelu kuću na 20 godina.

God. 1912. iskrsla je ponovno potreba za proširenjem kuće i 23. svibnja te godine odobreni su nacrti arhitekta Benka Deutscha, kojim proširenjem bi kuća imala 40 kreveta. Gradnju je nadzirao ekonom HPD-a Novotni, a dovršena je krajem 1912. uz trošak od 22.000 kruna.

Za vrijeme rata jenjao je interes za sve pa tako i za planinarstvo, ali već 1920. zaključeno je da se ponovno nadogradnjom podvostruči broj ležaja. Nacrt je izradio odbornik August Pisačić i godine 1925. imamo dom sa 70 kreveta, centralnim grijanjem u tri blagovaonice, uvedenim vodom, a usput je renovirana i gradska kuća (lugarnica). Nadogradnja je koštala 400.000.— dinara, te osim pomoći koju je HPD dobio, izgrađena je vlastitim sredstvima HPD-a — članarinom i doprinosom.

(Podaci iz »Hrvatskog Planinara 1925. god.).

I. B.

»GRUPA GORANIN« PD »ZAGREBA« O PETOGODIŠNJICI RADA

Nakon raspusta ranije Sekcije za visoko gorje PD »Zagreba«, nekolicina članova osnovala je 7. veljače 1951. godine »Grupu Goranin« sa svrhom da i nadalje gaji planinarsko drugarstvo i kult planina te da svojim aktivnim radom odgaja kvalitetne planinare. Samo ime »Goranin« nema direktnе veze s imenom stanovnika Gorskega kotara, koji se tako nazivaju, nego je uzeto, da bi označilo planinarski karakter Grupe.

»Grupa Goranin« je danas najjača od 10 sekcija i — može se reći — stup PD »Zagreba«. Ona osniva svoj rad na Pravilniku, koji joj omogućuje široki samostalni rad, dakako u okviru društva. Grupa je pokazala mnogo inicijative i stvarne djelatnosti, i zato joj broj članstva polako ali stalno raste. Među članovima nalazimo đaka radnika, studenata, ljudi svih životnih zvanja obogađe spola, od 15 do 60 godina starosti.

»Goranin« nisu samo planinari-izletnici u planine, nego i skijaši, penjači, zalaže u špilje, markiraju planinarske staze, članovi su Gorske službe spasavanja, dobri organizatori i vodiči svojih izleta, ima ih fotoamatera, botaničara, kartografa, planinarskih pisaca. Tako svaki na svoj način prema sposobnostima doprinosi uspješnom radu Grupe.

U 5 godina svoga rada »Grupa Goranin« mnogo je učinila za uspjehe čitavog društva, jer je — valja priznati — predvodila u svakoj njegovoj akciji. Shvatljivo je dakle, da je dala najveći broj svojih članova u Upravni odbor društva.

Grupa i u društvu nesi zastavu prvenstva u raznim pothvatima i akcijama. Kao prva uvela je svoju putnu blagajnu, da bi olakšala financiranje planinarskih izleta svojim članovima. (Po pravilu je svaki »Goranin« član putne blagajne); priredila je prvu planinarsku izložbu u društvu, organizirala prvi međusekciski uspjeli orientacioni hod; prva je svojim t. zv. čajnim kuhinjama na Puntijarki mnogo doprinijela popularizaciji društvenog doma među najširim posjetiocima Medvednice.

Uz redovito pohađanje planina kao — razumljivo — prvog zadatka u »Grupi Goranin« odvija se živi društveni i kulturni život. Redoviti članski sastanci svakog utorka su najposjećeniji i obiluju planinarskim, odgojnim, opće kulturnim i planinarstvu blizim stručnim predavanjima, programima uz filmove ili snimke vlastitih ili vanjskih predavača. A i sami »Goranin« sudjeluju kao predavači u drugim sekcijama i društвima.

Naravno, da je Grupa najaktivnija sa svojim planinarskim izletima i turama. I na tom polju je po broju učesnika i broju izleta najjača sekcija u društvu. Redoviti mjesечni izleti (bar jedan na teret putne blagajne) uvijek su dobro posjećeni. Takvih, i višednevnih, izleta, kojima se i gosti priključuju, registrirano je u 5 godina do 150 u sve planinske krajeve naše uže i šire domovine. Grupa imade i svoju koračnicu i posebnu grupnu značku (naljepnicu), koja je posvuda u planinarskim upisnim knjigama, na domovima i na vrhovima, dobro poznata. Osim redovnih izleta »Goranin« mnogo polaze i na pojedinačne ture i izlete i u najudaljenije gorske predjele pa čak i u inozemne planine. U Grupi se bave i zimskim planinarenjem sa skijanjem.

Kraj takvog aktivnog rada nije čudno, da je »Grupa Goranin« u kratkom vremenu svog 5-godišnjeg opstanka privukla i odgojila lijepi broj novih planinara.

ra, a i drugim sekcijama dala vrijednih članova.

Sve te uspjehe valja zahvaliti skladnoj suradnji svih članova, koji su znali iz svojih redova pronaći one najbolje u svojoj upravni odbor, kojemu je od osnutka pročelnikom Eugen Kumičić.

Dosadanji plodni rad je pažnje vrijedan primjer, a »Grupi Goranin« je željeti, da u tom duhu i dalje nastavi za unapređenje i širenje ljubavi k našem planinarstvu.

M. F.

Planinarske vijesti iz svijeta

NA RUWENZORI

Najstariji talijanski istraživač Anda i Himalaje, ing. Ghilione, koj je 1954. godio ekspediciju na Api u Himalaji, krenuo je početkom mjeseca ožujka u Afriku na Ruwenzori. On se namjerava popeti na vrh Albert jednim dosad neistraženim putem. Prati ga poznati alpski vodič Oliviero Champoluc, jedan geolog i naravno jedan filmski operater. Cilj ekspedicije je znanstveno i alpinističko istraživanje.

EKSPEDICIJA U OGNJENU ZEMLJU

Pater De Agostino, talijanski alpinista poduzeo je ekspediciju u Ognjenu zemlju (na krajnjem jugu južnoameričkog kontinenta). Ekspedicija se namjerava uspeti na vrh Monte Sarmiento u Kordiljeri Darwin. Ishodišni logor postavljen je 5 kilometara daleko od samog Monte Sarmiento, koji se diže ravno iz mora. Prvoj ekipi uspjelo je dosada napredovati samo do 600 metara visine, gdje se morala utaboriti, jer stalno nevrijeme od mjeseca veljače dalje ne dopušta većih akcija.

ENGLESKI HIMALAJCI U AUSTRIJI

U siječnju su boravili u Austriji kao gosti austrijskog Alpenvereina, Sir John Hunt, pobjednik Mount Everesta i Georg Band, jedan od članova ekspedicije na Kangčundžengu. Oni su boravili dulje vremena u Oztalskim Alpama na skijanju. Sir John Hunt odao je svom himalajskom kolegi sa Čo Oju, ing. Jöchlalu, svoju namjeru, da prijede Mount Everest sa sjevera na južnu stranu. U Beču sreli su se i s drom Tichyjem i bili su primljeni kod Bundeskanzlera. Sir Hunt održao je predavanje u usponu na Mount Everest u potpuno punoj bečkoj Velikoj koncertnoj dvorani, a zatim u Grazu i Linzu.

ZIMSKA SKIJAŠKA TURA FREKO MONT BLANCA

Jedna skupina od tri vodiča i sedam alpinista-skijsa izvršila je početkom mjeseca siječnja o. g. na skijama put od

Courmayera preko ledenjaka i burnih prijelaza Mont Blanca sve do Chamonixa i istim putem natrag. To je prvi slučaj, da je tu cijelu prugu ovim putem uspjelo obaviti u oba smjera t. j. tamo i natrag u jednom danu.

OVOGODIŠNJA STRAŠNA HLADNOĆA

O ovogodišnjoj, iako kratkoj, ali neobično studenoj zimi piše švicarski planinarski mjesecišnik Les Alpes među ostalim i o našoj zemlji otprilike ovakoj:

Nakon posljednje oštire zime 1938. na 1939. nadošla je ovogodišnja, takva da ćemo se je dugo sjećati. Na blagi, gotovo proljetni sjećanj, na kakav smo se već godinama privikli toliko, da više nismo vjerovali u zimu, ona je iznenadno nadšla. Bila je doduše kratka, ali je kroz 3 nedjelje strašno pustošila. Švicarska, navikla na niske temperature nije toliko osjetila i prošla je razmerno bolje od južnih zemalja, koje je teško pogodila silna hladnoća, a još više snijeg. Teško će biti prikupiti sve podatke, da bismo vidjeli potpunu i konačnu bilancu jada, koje je uzrokovala u nekim zemljama.

Najgore vijesti primamo iz Jugoslavije, gdje je od lavina u jednom jedinom danu poginulo pedeset ljudi. Iz južne Francuskejavljaju, da su nasadi cvijeća i voća toliko stradali, da neće cvasti ni roditi bar četiri godine. U Italiji blokirane su stotine sela snježnim pokrovom do 3 metra. Čak i skijaši morali su se više nedjelja odreći skijanja zbog neizdržive hladnoće. Tek oni najsmjeliji došli su na svoj račun, ali samo u višim gorskim krajevima, gdje je temperatura bila snošljivija.

NOVA ŠVICARSKA EKSPEDICIJA U HIMALAJU 1956.

Švicarska fundacija za alpska istraživanja organizirala je za proljeće ove godine novu ekspediciju na Himalaju. Voda ekspedicije je Albert Eggler, uvaženi pravnik i poznati alpinista iz Berna. U ekspediciji učestvuje 12 alpinista i načelnjaka.

Nepalska vlada dala je dozvolu za istraživanje himalajskog masiva u pod-

ručju Mount Everesta i Lhotse, ledenjaka Khumbu i Imja-Khola te okolnih vrhova i područja.

Spomenuta švicarska fundacija uputila je — kako je poznato — već u 1952. godini dvije ekspedicije, koje su započele naučna istraživanja, ali ih nisu mogle dovršiti u određenom roku. Iz tih razloga je organizirana ova nova ekspedijija, koja će pokušati uspone na Mount Everest, Lhotse, Nupce i Pumori, sve vrhove iznad 7000 i 8000 metara. Deset tona potrebnog materijala, opreme i robe već je otpremljeno u Indiju.

Zbog poteškoća oko pribavljanja dozvole, ekspedicija je mogla krenuti na put tek sa zakašnjnjem, ali se nada, da će u travnju moći osnovati glavnu ishodišnu bazu u svom radnom području, a tokom napredovanja predviđa se, da će biti potrebno postepeno postavljati daljnjih 6—7 visinskih logora. Ekspedicija je međutim već krenula sa indijskonepalske granice. Prati je poznati Pasang Dawa Lama sa 20 Šerpa i 300 nosača.

Naučni zadaci ove ekspedicije, u nastavku radova prekinutih 1952. godine, vrlo su cepljeni iz polja petrografe, glacijalne i periglacijalne morfologe i fiziologe, poimence ispitivanje pitanja disanja u vezi napora i visine, i t. d. Predviđa se, da će glavni dio programa biti obavljen do mjeseca lipnja, kada tamo započinje sezona kiša. Istiće se, da ekspediciji ni u alpinističkom smjeru nije glavna zadaća osvajanje vrhova. Ako i budu izvršeni usponi na Mount Everest ili na Lhotse (8500 m), na Nupce (7830 m) ili na Pumori (7070 m), to će te uspjehe valjati shvatiti prvenstveno kao putokaz ili otvaranje puta istražnim ciljevima ekspedicije.

Naročito geolozi se nadaju interesantnim otkrićima u pogledu nastajanja i sastava ovog grandioznog masiva. Osim toga će biti osobito zanimljivo istraživanje i analiza pomicanja ledenjaka Khumbu i svih faza i pojave s tim u vezi.

Ekspedicija je u alpinističkom kao i u naučnom pogledu tehnički najsvremeniye opremljena.

VISOKI ALPSKI NAUČNI TEČAJEVI

U Saveznom športskom domu u Obergurglu, u Tirolu, smješten je alpinski zavod sveučilišta u Innsbrucku. Taj će zavod i ovog ljeta održati nekoliko višednevnih tečajeva u flori i fauni u visokim gorama, o alpskom gospodarstvu, geografiji i geologiji s osobitim osvrtom na Oetztalske Alpe. U programu je geografski pohod ledenjaka Gurgl (Gurgler Fer-

ner), alpska gospodarska pitanja, ljetno skijanje i skijaško planinarenje, tečaj za planinare i penjače, moderna tehnika na ledu, priroda i odgoj.

Iz ovoga programa vidi se opseg i način obrade mnogih i ne samo najužih planinarskih nego i naučnih i praktičnih problema iz alpinskog područja, pa se postavlja pitanje, ne bi li bilo korisno i ne bi li i kod nas trebalo pomicati na neku sličnu stalnu instituciju ove vrsti.

AUSTRIJSKO-ŠVEDSKA EKSPEDICIJA U ANDE

Frema nekim vijestima čini se, da je Tirolac Matijas Rebitsch uspio doseći najviši vrh Anda (vidi niže!) Ojos del Salado u sjeverozapadnoj Argentini blizu granice Čilea. Rebitsch je dne 17. siječnja krenuo sa jednom argentinsko-austrijsko-švedskom skupinom. Učestvovali su Austrijanci Matijas Rebitsch, Karl Moraschan, Jörg Heinsheimer, zatim Švedani Anders i Verena Bolinder te Argentinac Sergije Domicelj. Uspon je bio skopčan s najvećim klimatskim (vremenskim) i alpinskim tehničkim poteškoćama. Uspon je započeo 29. siječnja iz prvog logorišta na 4150 m visine. Supruzi Bolinger uspeli su se na Aguas Calientes, 5500 m, a Rebitsch i Domicelj su pošli na Ojos del Salado. Domicelj, koji je s Rebitschem pokušao uspon na sam vrh, morao se vratiti zbog iznemoglosti u snježnoj mečavi. Rebitsch je stigao na vrh 2. veljače.

Da li je Ojos del Salado s navodno 7043 m visine doista najviši vrh zapadne polutke, to će se tek vidjeti, kad se pregledaju instrumenti, kojima su to mjerili pri usponu.

LOS OJOS DEL SALADO

Prije otprilike godinu dana iskrsnulo je pitanje odnosno spor, da li je Aconcagua ili Ojos del Salado najviši vrh u Andama. 1955. tvrdilo se, da je Ojos del Salado visok 7115 m, dakle za nekih 80 metara viši od Aconcague. Sada Čileanci tvrde da je visok 7100 m, kako je to jedna čileanska vojna ekspedicija od 24 učenika navodno utvrdila. Ali, prema novinskim vijestima, voda te vojne ekspedicije, kapetan Gajardo, navodno još nije objavio rezultate svojih službenih mjerjenja, što više on krije i imena onih, koji su s njim bili na vrhu.

Prvi put je Ojos del Salado bio sylinderan u 1937. godini, kada se na nj uspela poljska ekspedicija pod Wozijnisom.

Argentinci danas sumnjuju u točnost čileanskog mjerjenja, koje je izvršeno pomoću barometričkog visinomjera, što

više sumnjuju i u to, da je čileanska ekspedicija bila na Ojos del Salado. Ove svoje sumnje osnivaju na izjavama Rebitscha, koji je očigledno tek kratko iza Čileanaca stigao na to brdo, što ga Argentinci nazivaju Ojos del Salado. Vjerojatno je čak, da Rebitsch s dvojicom Austrijanaca, dvoje Švedana i Argentincem Domiceljom nije bio na istom vrhu, gdje je Gajardo, jer na vrhu nije našao nikakva traga čileanskog uspona, dok je posjetniku Poljaka Wozijnisu našao sakrivenu u kamenom čovuljku, što ga je valjda Wozijnis 1937. tu postavio. Brdo ima više vrhova, a Rebitsch tvrdi, da nije višega vrha od ovoga vidio, iako je vrijeme bilo vedro i razgled jasan. Prema opisima tucumanskog andiniste Benvenutija postoje tri vrha od sjevera prema jugu, od kojih je sjeverni sa 6880 m prema dosadanjem poljskom mjerenu najviši. Položaj mu je prema argentinskim podacima na 27 stupnju i 8 minuta južne širine te na 68 stupnju i 35 minuta zapadne dužine, dok čileanske karte kazuju 23 stupnja, 33 minute i 43 sekunde južne širine te 68 stupnjeva, 33 minute i 57 sekunda zapadne dužine. Narodni geografski institut u Washingtonu stavio je Ojos del Salado na 27 stupnjeva i 4 minute južne širine te 68 stupnjeva i 28 minuta zapadne dužine, što je nešto bliže argentinskom mjerenu. Obzirom na razliku u stupnju nije isključeno, da su Čileanci stigli na neko sjevernije brdo, koje su držali za Ojos del Salado. Spomenuti Benvenuti, koga smatraju ozbilnjim istraživačem, izjavio je, da je posljednjih godina više argentinskih i čileanskih ekspedicija tvrdilo, da su bile na Ojos del Salado, ali to nijedna od njih nije mogla dokazati. Manjkave zemljovidne karte, velike udaljenosti, a i slabe organizacije ekspedicija dale su povoda mnogim nesporazumima. Budu li se mjerena Gajarda pokazala točnima, to će Južna Amerika imati jedan sedam-tisućjak više. Pitanje je još samo, da li je Ojos del Salado, koga su osvojili Rebitsch i Wozijnis, doista viši od 6880 m, kako je to ovaj potonji izmjerio, i da li je Gajardo bio baš na istom ili na kojem drugom vrhu.

ANTARKTIČKE EKSPEDICIJE 1956.

Sve u pripremanju za svjetsko antarktičko istraživanje, koje se već od lani sprema da u 1957—1958 pod imenom »Međunarodne geofizičke godine« započne sa svestranim istraživanjem i ispitivanjem svih okolnosti, stanja i prilika u tom dosad malome sasvim nepoznatom orijaškom ledenom području, sve sudje-

lujuće zemlje upućuju onamo svoje ekspedicije i materijal.

Francuska ekipa stigla je već u siječnju u Adélieland nasuprot Washel zaljeva, odakle si i jedna engleska grupa probija put prema Južnom polu. — Pretходnica sovjetske antarktičke ekspedicije stigla je na Knoxland u australskom Antarktiku i nastavila avionima ispitati teren. Glavni korpus te ekspedicije sastoji se od 216 članova pod vodstvom polarnog istraživača N. M. Somova. Ovo je dosad prva sovjetska ekspedicija u području Južnog pola. — Američka ekspedicija je početkom ove godine utvrdila mjesto za svoje stalne baze. Tom prilikom već se desila i prva nezgoda. Pod jednim traktorom prošlo se led pa je šofer s traktorom potonuo. Američku ekspediciju predvodi na daleko poznati istraživač, danas već 67 godina stari vice-admiral Richard Byrd. On je sa svojim sinom u helikopteru već obišao i pregleda uporišta iz svojih ranijih ekspedicija na Južni pol, te je tom prilikom našao na jednu radio antenu, koju je postavio još 1929. godine. — Javlja se, da su članovi novozelandske ekspedicije, koja surađuje s jednom britanskom grupom, kod istraživanja pretrpjeli znatna smržnjava.

PROSLAVA GORSKIH VODIĆA U CHAMONIXU

Pred desecima tisuća gledalaca izvršena je 15. kolovoza 1955 tradicionalna svečanost Društva gorskih vodiča (Compagnie des Guides), poznatog udruženja alpskih vodiča na podnožju Mont Blanca. Nakon formalnog dijela proslave u prisustvu mnogih predstavnika vlasti, organizacija i stranih delegacija posjećeno je grobište pokojnih vodiča, koji su poginuli u vršenju svog zvanja, i podijeljene mnoge nagrade zaslужnima, prvenstveno za gorskog spasavajućeg. U obližnjoj penjačkoj školi na t. zv. »Gailland«, prikazane su penjačke vježbe. Hiljade gledalaca pratilo je svaki pokret i primjenu načina i najnovijih sredstava za svladavanje stijene i za spasavanje u nevolji. Tumačenje svakom pokretu penjača davao je na mikrofonu francuski planinarski pišac Roger Frison-Roche, koji je naročito mnogo spominjao tirolske metode penjanja i spasavanja i isticao posebno Marinera.

SIR EDMUND HILARY popeo se nedavno na Mount Magellan, dosada najviši neosvojivi vrh u New Zeelandu, visok oko 3350 m. Inače te zemlje obiluju mnogim neosvojivim vrhovima i stijenama, s visinom i uslovima sličnim kao u Centralnim Alpama, možda još i težim.

ŽNAČAJAN BROJ PRENOĆENJA U DOMOVINI AUSTRIJSKOG ALPENVEREINA

Iz godišnjeg izvještaja austrijskog Alpenvereina razabire se, da je u godini 1954 u planinarskim kućama AV bilo 536.077 noćenja. Prema tome je AV najjači faktor od svih organizacija i poslovanja, koja daju prenoćenja u Austriji. AV drži sam 10.000 kreveta i ležišta u vlastitim domovima, a k tomu još dolazi 8000 ležajeva u domovima stranih (nje-mačkih) društava, koji su mu povjereni na upravu i skorišćivanje.

KALENDAR USPONA EKSPEDICIJE DRA. TICHY NA ČO OJU

Evo pregledni dodatak k opisu uspona ekspedicije:

2. rujna Polazak iz Kathmandu.
19. rujna: dolazak u Namče Bazar
23. rujna: polazak iz Namče Bazara sa 27 nosača.
27. rujna: ekspedicija postavlja svoj glavni ishodišni logor (5500 m)
28. rujna: istraživanje smjera prema Čo Oju.
29. rujna: postavljen logor I (5800 m)
30. rujna: Uspon do logora II (6200 m). Tichy, Jöchler, Pasang, Adjiba i Ang Nyima noće na logoru II.
1. listopada: Tichy, Jöchler i Pasang istražuju mjesto za postavljanje logora III; povratak k logoru II.
2. listopada: zlo vrijeme; Jöchler se spušta do logora I, ostali ostaju u logoru II. Heuberger se diže iz ishodišnog logora u logor I.
3. listopada: Logor III (6600 m) postavljaju Tichy, Pasang, Adjiba, Ang Nyima, Gyalsen, Pemba Bhutar i Da Nurbu.
4. listopada: Prva grupa ostaje zbog bure u logoru III. Heuberger s nekoliko Šerpa pokušava se spustiti u logor II, što zbog nevremena ne uspijeva. Jöchler je još u logoru I.
5. listopada: Tichy, Pasang i 4 spomenuta Serpe postavljaju logor IV. Gyalsen i Femba se navečer spuštaju u logor III, kamo je Jöchler stigao po buri i prenoćio sa spomenutom dvojicom Šerpa.
6. listopada: Katastrofa u buri na logoru IV. Tichom se smrzoše ruke. Vrhunská ekipa se spušta u niži logor. Jöchler uzalud pokušava stići do lo-

gora IV. Heuberger s nekoliko Šerpa dostižu logor II. Logor III je valjalo napustiti. U logoru II Tichy prima prve injekcije protiv smrznuća. S Jöchlerom i 2 Šerpa tu noći, dok se ostali spuštaju u logor I.

7. listopada: Čitava ekspedicija sabrala se u logoru I.
8. listopada: Pasang i nekoliko Šerpa polaze u Luklu po hranu.
9. listopada: dan odmora
10. listopada: Jöchler i Heuberger istražuju zapadnu stranu Čo Oju.
11. listopada: Susret s gđom Kogan i Bertholetom od švicarske ekspedicije.
12. listopada: Uspon na »Tirolsku glavicu« (oko 6300 m) su izveli Jöchler i Heuberger
13. listopada: Dogovor u logoru švicarske ekspedicije.
14. listopada: Pripreme za novi pohod na Čo Oju.
15. listopada: Uspon do logora III, koji se prepravlja u snježni bunker.
16. listopada: Jöchleru, Adjibi i Gyalsenu ne uspijeva zbog oluje doprijeti do logora IV.
17. listopada: Oluja; ljudi ostaju cijeli dan u snježnom bunkeru logora III
18. listopada: Pasang stiže. Sva tri Austrijanca s Pasangom, Adjibom i Gyalsenom ulaze u logor IV.
19. listopada: Tichy Jöchler i Pasang polaze na vrh u 6 sati. U 15 sati stigoše na vrh Čo Oju (8153 m). U 15.30 počinje povratak. Heuberger i Adjiba dolaze ususret do granitne police. Gyalsen se spušta u logor III. u 19 sati su u logoru IV.
20. listopada: Oluja. Pasang polazi ujutro u logor III. Ang Nyima i Gyalsen stižu iz logora III. u IV. U podne se svi vraćaju u logor III, gdje se noći.
21. listopada: spust do logora I
22. listopada: odmor
23. listopada: polazak do ishodišnog glavnog logora.
24. listopada: Put iz izhodišnog logora do Lunaka.
25. listopada: Put iz Lunaka do Thami.
26. listopada: Odmor
27. listopada: Put iz Thami do Namče Bazara. Tu par dana odmora i izlet u Thyangboče.
5. studenoga: Odlazak iz Namče Bazara
8. studenoga: Svadba Pasangova u Lukli.
22. studenog: povratak u Kathmandu.

ŠVICARSKA EKSPEDICIJA LAMBERT NA GAURISANKAR 1954.

Geografsko društvo u Lausanni priredilo je veliko predavanje o švicarskoj ekspediciji Raymonda Lambert-a na Gaurisankar 1954. godine. Predavač bio je ženevski profesor, stručnjak Jean Juge, koji je u ekspediciji učestvovao.

Predavanje imalo je dva cilja: da alpiniste upozna s masivom Gaurisankara i da se prikažu znanstvena istraživanja.

Gaurisankar se uzdiže nekih pedesetak kilometara zapadno od Mount Everesta, Čo Oju se nalazi na po putu. Ekspedicija je bila izvršena s mnogo čednijim sredstvima (50.000 šfr) nego li na pr. britanska ekspedicija na Mount Everest, koja je stajala preko 1 milijun šfr. ili francuska 800.000 šfr. ili talijanska 900.000 šfr.

Predavač se manje zadržavao na već poznatim specifičnim alpinističkim rezultatima nego je težiše svojih izlaganja prenio na opisivanje uvjeta, pod kojima je taj pothvat tekao, govoreći o klimi, o tjelesnim i duševnim poteškoćama, kojima su penjači izloženi u visinama i o neizbjježivoj selekciji radi toga. Tu selekciju, isključenje, diktira ponekad loša cirkulacija i probava i besanica. Iznad 5000 metara visine krv se ljudska zgušćuje, cirkulacija se usporuje paralizirajući i mozak. I duševna otpornost je jednako važna i odlučna. Efekti, koje izaziva dušeno popuštanje i slabljenje su neobični, strašni i opasni. Svi »Himalajci« su to iskusili i opis, koji je dao prof. Juge potvrđuje samo sve ono, što su o

tom pisali Tilman, Shipton, Herzog, André, Roch i drugi. Penjač najednom klone i postaje na neki način nehajan, mlijav, sve mu bude svejedno, on gubi elan i zaboravlja i motive i razloge, koji su ga ranije gonili na taj veliki pothvat.

Predavač se također posebno osvrnuo i pozabavio s psihom i današnjim uvjetima Serpa. Oni ostavljaju svoju postojbinu u dolini i polaze u Darjiling, gdje je posredovni ured za njihove usluge. Njihovi motivi, ali i tjelesne kondicije, su druge nego u Evropejaca-alpinista, koji ih trebaju. Serpe na ekspedicijama teško zaraduju novac, ali ga vrlo lako troše. Ako ne zarade, padaju na teret države ili svojih sunarodnjaka. Tako primjerice Tensing izdržava oko 20 ljudi u svojoj kući u Darjilingu.

Uz ovo predavanje postoje i vrlo interesantni napeti film, koji će poći i u inozemstvo.

GODIŠNJI SUSRET AUSTRIJSKOG ALPENKLUBA NA HOFFMANNSHÜTTE

Uobičajeni godišnji sastanak tog najstarijeg austrijskog planinarskog društva bio je ove godine na Hoffmannschütte, na istočnom rubu glečera Pasterzen. Osim redovnih posjetilaca prisustvovao je i Dr. H. Tichy sa svojim himalajskim praktiocem Fasang Dava Lamom i njegovom ženom. Učinjen je i zajednički izlet na najviši austrijski vrh Grossglockner.

M. F.

»LIGNUM«

ZADRUŽNO PODUZEĆE ZA IZVOZ I UNUTRAŠNJI PROMET DRVOM
I DRVNIM PROIZVODIMA

Z A G R E B

Ulica Braće Kavurića 27/I - Telefon: 36-294, 35-980, 37-802, 32-936
Brzovaj: Lignum, Zagreb - Poštanski pretinac: Zagreb II broj 229

Ispostava:

RIJEKA, Ul. Rade Končara 44/III

Telefon: 41-14

Izvozi za svoj i tuđi račun

HRASTOVU REZANU GRAĐU
BUKOVU REZANU GRAĐU
REZANU GRAĐU OSTALIH LIŠČARA
REZANU GRAĐU ČETINARA
DUŽICE
OGRJEVNO DRVO
DRVO ZA CELULOZU
ŠUMSKI UGALJ

Sve vrsti finalnih proizvoda i drvne galerije

JUGORIBA

EXPORT-IMPORT

ZAGREB

Trg Republike 8/I

Tvornice za preradu ribe

»ADRIJA«	ZADAR
»DRAGONJA«	UMAG
»IKA«	IČIĆI
»ISTRÀ«	BANJOLE
»JADRANKA«	VELALUKA
»KVARNER«	M. LOŠINJ
»KORNAT«	ŠIBENIK
»MARDEŠIĆ«	SALI
»MIRNA«	ROVINJ
»NEPTUN«	KOMIŽA
»SARDINA«	POSTIRE
»SLOBODA«	SUČURAJ
»VRBOSKA«	VRBOSKA
»JAKLJAN«	DUBROVNIK
»LUKA MATKOVIĆ«	BIJELA
»SIRENA«	LASTOVO

proizvode vrlo kvalitetne konzerve

SARDINE, FILETE, SKUŠE,
TUNJEVINU I DRUGE

EXPORTNO-IMPORTNA ORGANIZACIJA NAVEDENIH TVORNICA

„CIJANIZACIJA“

PODUZEĆE ZA DESINSEKCIJU I DERATIZACIJU

Z A G R E B

Ul. Nikole Tesle 6 - Telefon: 39-266, 35-266

Š T A K O R E I M I Š E V E

na svim javnim i privatnim objektima i
površinama

S T J E N I C E , Ž O H A R E

I O S T A L E Š T E T O Č I N E

u stanovima, hotelima, domovima, restaura-
nima i skladištima

U N I Š T A V A M O

najefikasnijim kemijskim sredstvima bez opa-
nosti za ljude i domaće životinje

RADIMO I IZVAN ZAGREBA - INFORMACIJE DAJEMO BEZ OBAVEZE